CİNSİYETÇİ İKİYÜZLÜLÜK

AYŞEGÜL YARAMAN

ARAŞTIRMA DİZİSİ
BAĞLAM

CİNSİYETÇİ İKİYÜZLÜLÜK AYŞEGÜL YARAMAN

CİNSİYETÇİ İKİYÜZLÜLÜK

AYŞEGÜL YARAMAN

BAĞLAM

Bağlam Yayınları 469
İnceleme-Araştırma 310
ISBN 978-605-9911-63-4

Cinsiyetçi İkiyüzlülük
Ayşegül Yaraman

© Bağlam Yayıncılık
©Ayşegül Yaraman

Birinci Basım: Ağustos 2020
Kapak Fotoğrafı: Vince Fleming (Unsplash)
Baskı: Avcı Ofset
Davutpaşa Cad. İpek İş Merkezi No: 6/13
Davutpaşa-Topkapı/İstanbul

Yayınevi Sertifika Numarası: 44685
Matbaa Sertifika Numarası: 45259

BAĞLAM YAYINCILIK Hobyar Mah. Narlıbahçe Sok. No: 9/3 Cağaloğlu/İstanbul
Tel: (0212) 513 59 68 / 244 41 60 Tel-Faks: (0212) 243 17 27
Web: www.baglam.com e-mail: baglam@baglam.com

Gördüğüm ağır şiddete karşı polis ve hukuk aracılığıyla gerçekleştirdiğim mücadelede, şiddetten daha çok eziyet çekmeme neden olan çıkara dayalı ilişki ağları mensuplarını lanetle kınıyor ve türlü bilgi ve belgeyi içeren ilgili dosyayı tarihe bırakıyorum. Elinizdeki kitap tüm yıldırmalara rağmen, artçıları hâlâ devam eden o süreçte yanımda olan küçük azınlığa ithaf edilmiştir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 9

ACTA NON VERBA: YA OLDUĞUN GİBİ GÖRÜN YA GÖRÜNDÜĞÜN GİBİ OL 17

Modern zamanlar 19

Tutarlılık Tartışmaları 19

KAZANIMLAR-ELEŞTİRİLER: KADIN MÜCADELESİ 24

Yanılsama I: Erkekleşme Özgürlüğü 24

Yanılsama II: Farklılıklara Rağmen Eşitlik 33

DİKOTOMİK CİNSİYET KURGUSU KISIR DÖNGÜSÜ: CİNSİYETÇİ HEGEMONYAYI AŞAMAYAN MUHALEFET 44

Düşmanca (Hostile) ve Yardımsever (Benevolent) Cinsiyetçilik: Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik (Ambivalent Sexism) 51

Eril Tahakküm (*La domination masculine*): Simgesel Şiddet (la violence symbolique) 63

Örtük Taraflılık (Implicit bias) 81

CİNSİYETÇİ İKİYÜZLÜLÜK 87

CİNSİYET: QUİT EST VERİTAS (gerçek nedir) 123

TÜNELİN UCUNDAKİ IŞIK: CİNSİYET KİMLİĞİNİN SONU 142

KAYNAKÇA 153

DİZİN 164

ÖNSÖZ

Derdin veya travmanın üstesinden gelebilmenin çeşitli yolları vardır. Bunlardan biri olarak üretim; hobilerden sanata, çeşitli mesleklerden bilimsel çalışmalara kadar, başa çıkmanın takdir gören/tatmin eden ve psikolojide yüceltme (*sublimation*) mekanizmasında karşılık bulan biçimidir. Bu süreç bir nevi olumsuz bir duruma kafa tutarak, onun sebep olduğu bireysel ve giderek toplumsal gerginliği/sıkıntıyı olumluya çevirme biçimidir. Ciddi bir içgörü çalışması ve/veya yeteneğiyle bilince yükseltilebilirse de çoğunlukla bilinçdışı bir süreçtir.

Cinsiyetçi ikiyüzlülük kavramı; bu konudaki alan çalışmalarım, ilişkili kuramsal tartışmalarla hemhal olmam, çeşitli tebliğlerim, konferanslarım, makalelerim, derslerim ve tartışmalarım üzerinden, benim yaşadığım ciddi bir travmanın kendi kendine ve destek alarak sağaltılması sürecinde, yukarıda açıklamaya çalıştığım psikolojik mekanizma temelinde bilimsellik kazandı ve benim için bir *katharsis* oldu.

Beni kişisel deneyimler yüzünden bu konuda çalışmaya ateşleyen, seçkin bir kadının yaşadığı erkek şiddetine karşı mücadelesi sürecinde yaşananlardır: Öncelikle seçkin kadın benzeri diğerlerinin yap(a)madıklarını yapabildiği için psikolojik manada zımni düşmandır. İmrenme ve dayanışma yerine haset uyandırması hegemonik ataerkinin muhalifi olanı dahi kuşatmış olmasıdır. Seçkin kadınların şiddet

görmediği / "az"şiddet gördüğü fikri ise bir safsatadır. Egemenlik ilişkilerine asıl tehlikeyi onların statüleri oluşturduğu için, yani ataerkil sistemin en somut tehdidi fiilen bu grup olduğu için, tüm dünyada erkek şiddeti onlar üzerinde yoğunlaşmaktadır. Ama maalesef "kol kırılır yen içinde kalır" en çok özgürleşmiş (*emancipated*) / kalkınmış (*empowered*) kadınlar arasında yaşanmaktadır. Örneğime dönersem, şiddeti ifşa eden ve buna karşı mücadele veren seçkin kadın; diğerlerinin, özellikle cinsiyetçiliğe karşı ahkâm kesenlerin, kendileriyle yüzleşmelerine istemeden sebep olmuştur. Oysa mağdur kadın "gariban" olsa, seçkin kadınlar, bir anlamda kendileri için yapamadıklarının telafisi olarak (*compensation*) jakoben/üstün/aşmış bir tavırla onun yanında durabilmektedirler. Ancak söz konusu seçkin kadının yaşadığı erkek şiddetine karşı mücadelesinde bu dayanışma istisnai bireysel örneklerle sınırlı kalmış, genel olarak **cinsiyetçi ikiyüzlülük** netlikle deneyimlenmiştir: Raporlarıyla, tanıklıklarıyla, dedikodularıyla, bahaneleriyle, susmalarıyla hatta kendisini akla sığmayacak ödüllendirmeleriyle fail erkeğin yanında yer alanların ezici çoğunluğunu kendilerini feminist ve hatta sosyalist kimlikle tanımlayanlar oluşturmuştur.

Yaşayarak ve gözlemleyerek biriktirdiğim başka örnekler de kitapta teoriler eşliğinde geniş olarak yer alıyor. Söz konusu **cinsiyetçi ikiyüzlülük** pratikleri okuyucunun da hayatında fazlasıyla deneyimlenmiştir. Bu yüzden okurken örneklerime örnekler katacağınıza eminim. Hatta **cinsiyetçi ikiyüzlülüğün** sadece mağduru değil; (aman kimse duymasın) faili de olabilmişizdir!

Özün söz ile bir olmaması, riya, ikiyüzlülük yahut sosyal psikolojinin temel konularından biriyle karşılık bulursam tutum-davranış çelişkisi, hepimizin pratiklerinde fazlasıyla yer alır. Ama sadece karşımızdakindekini fark edebildiğimiz, hatta cinsiyetçilik problematiği üzerinden kitapta fazlasıyla yüzleşileceği gibi, karşımızdakininkini dahi fark edemediğimiz bence önemli bir siyaset psikolojisi konusudur. Siyaset psikolojisi konusudur; zira o toplumdaki yahut gruptaki egemen ideolojiler, inançlar ile bireyin karşılıklı ilişkisini yansıtır. Tabii ki bu açıklamada özel olanın politik olduğu varsayımı temel belirleyicidir. Bu bağlamda psikolojinin anormal davranışları ve yahut parçası bulunduğu tüm kontekstlerden soyutlanarak tanımlanmış bir birey davranışı genellemesi biçiminde algılanması ve algılatılmasına itiraz etmekteyim. Psikolojinin alanının değil "normal"in, "anormal"in dahi bir genel geçer tek tip birey tanımı olarak kabul görmesi; aslında sadece toplumsal kurumların yapı ve işleyişleriyle sınırlı bir bilim dalı olan sosyolojinin de alanını çarpıtmaktadır. Aslında sosyolojide birey yoktur. Toplum içinde bulunan bireyin biçimlenmesi ve bulunduğu alanı genellikle yeniden üreterek yeniden biçimlendirmesi münhasıran sosyal psikolojinin alanıdır. Toplum veya grup, çeşitli ideolojilerin yapılandırması ve işletmesine, karşılıklılık temelinde tabidir. Bu alan siyaset sosyolojisinindir. Söz konusu ideolojik olarak formatlı toplumun bireyle karşılıklı etkileşimi ise, siyaset psikolojisinin olması gereken alanıdır.

Cinsiyetçi ikiyüzlülük, sosyolojinin genel tartışmalarını hiç es geçmeden, ideolojik olarak bireyde vuku bulan ve fakat dönerek toplumsalı da biçimleyen yönüyle büyük

ölçüde psikoloji ve siyaset biliminin kesişme noktasında "yüzen" bir kavram olarak geliştirilmiştir. **Cinsiyetçi ikiyüzlülük** bir suçlama değil, bir tespittir ve herkes gibi her zaman veya hayatımın bazı aşamalarında benim de içinde bulunduğum bir durumdur. Hâlihazırda sadece cinsiyetçilik üzerinden değil, birçok başka konuda da herkes gibi benim de tutum-davranış çelişkilerim/ikiyüzlülüğüm bulunmaktadır. Dolayısıyla amaç birilerinin ikiyüzlülüğünü yüzlerine vurmak, "suç"u ötekinde bularak "rahatlamak" değildir. En genelde, tutum-davranış çelişkisi olarak özetlenebilecek ikiyüzlülük insanî ve evrenseldir. Hatta belki de demokrasinin hayata geçemeyip neredeyse ütopyalaşmasındaki başlıca etmenlerden biridir. Ancak bu genel problematik elinizdeki kitapta münhasıran cinsiyet üzerinden derinleştirilmektedir. Amaç **cinsiyetçi ikiyüzlülüğü** anlamak ve arınmaya çalışarak bilinç yükseltmektir. Zira belagati en güçlü, sesi en çok duyulan kişilerin, bir başka deyişle reklamı en çok yapılan şeyin etkisi hem çevreyi hem kişiyi büyülemektedir ve "haykırılan" tutumu gerçek sayma eğilimi yaygındır. Oysa aslolan davranıştır. Egemen sistem haykıran ama yapmayanları, üstelik "sözde" o sisteme muhalifmişler gibi göstererek ödüllendirir. Çünkü onlar aslında "çığırtkanlıkta" muhaliftirler ama bu çığırtkanlığın arkasına sakladıkları eylemleri, egemenlik ilişkilerini pratikte yeniden üretmektedir. Ama bu çığırtkanlık muhalif kitlelerin enerjisini boşaltarak, aslında radikal bir muhalif eylemin belini kırmaktadır. Kısacası muhalif ses/tutum, eyleme/davranışa dönüşmedikçe egemen sistemin işine gelen bir durumdur. Bilinçli ya da bilinçsiz ikiyüzlülükten kastım budur. Bu tanımla iç içe bir diğer iki-

yüzlülük biçimi ise işine gelmeyen alanlarda sisteme muhalefet ederken; işine gelen durumlarda sözde olumlu ayrımcılık kisvesiyle egemenlik ilişkilerini yeniden üretmektir. Her şekliyle ikiyüzlülük ve konumuz bağlamında **cinsiyetçi ikiyüzlülük** zekâ, eğitim, sosyal ve kültürel sermaye arttıkça artmaktadır; ama maalesef bunun tamamen tersine inanılmaktadır. Bu bağlamdaki **cinsiyetçi ikiyüzlülük** ve cinsiyetçilik dünya genelinde kadınların ve LGBTİ bireylerin kalkınmasına bağlı olarak egemen sistemin sinsi rövanşı biçiminde artmaktadır ve artacaktır. Eğitim çözüm değildir; cinsiyetçilik azalma eğilimine girdikçe, eğitim onun en aciz ama tehlikeli formu olarak yükselen her çeşit şiddetin, maalesef, sadece üzerini örter ve bir kurtuluş yanılsaması yaratan **cinsiyetçi ikiyüzlülüğü** besler, yaygınlaştırır.

Öte yandan, bu **cinsiyetçi ikiyüzlülük** problematiğinin arka planını açıklamak bağlamında kitapta her zamanki eleştirel bakışımla ele aldığım tarihsel süreç içindeki ve bugün var olan mücadelelerin hiçbiri ne küçümsenmekte ne dışlanmaktadır. Zaten bizatihi kendi yaşantım, bugün bu noktadan baktığımda, aşılmış olduğunu tespit ettiğim birçok uygulama ve mücadele ile yüklüdür.

Cinsiyetçi ikiyüzlülüğün cinsiyeti yoktur. Cinsiyetçiliğe karşı belagati güçlü olanların, kadın ya da erkek, pratikleri; tıpkı bir ürünün olmayan özelliğinin reklamda daha çok altının çizilmesi gibi, psikolojik savunma mekanizmalarının bir örneği şeklinde, daha cinsiyetçi olma riskine haizdir.

Cinsiyetçi ikiyüzlülük bir yandan ataerkil, heteroseksist hegemonyanın bir diğer yandan da cinsiyet eşitsizliği-

ne kaç yüzyıldır verilmiş ve verilmekte olan muhalif mücadelelerin kazanımlarının kesişme noktasında yer almaktadır. Muhalif söylem olarak feminizm artık o kadar hegemoniktir ki en karşısındaki kişi ya da gruplar dahi, "ama"larla şerh koysalar bile, eşitlikçi bir retorik kullanmaktadırlar. Ancak bu toplumsal etki aslında sadece "mış gibi"yi yaygınlaştırmakta ve paradoksal olarak aslında bu söylemi kullananların cinsiyetçi pratiklerini gizleyebilmelerine, hatta aslında içselleştiremedikleri bu söylemin hıncını pratikten çıkarmalarına imkân vermektedir. Dolayısıyla tutum bildirimlerindeki bu eşitlikçilik, davranışların cinsiyetçiliği/ayrımcılığı verileriyle çelişerek yalanlanmaktadır. Ancak birçok kanaat söylem üzerinden kazanıldığı için uygulamadaki cinsiyetçilik gözden kaçmakta, şaşırtmakta, inkâr edilmektedir. Bu bağlamdaki **cinsiyetçi ikiyüzlülük**, tarihin bu aşamasında cinsiyetçiliğin karşıt bir söyleme sığınarak/bürünerek yeniden üretimini sağlamaktadır; aleni cinsiyetçi ayrımcılıktan çok daha tehlikelidir; zira sinsidir ve sözde muhalefetin içine yedirilmiştir.

Çeşitli yanılsamalardan geçen cinsiyetçiliğe karşı mücadele kuşkusuz birçok kazanımını da beraberinde getirmiştir. **Cinsiyetçi ikiyüzlülük** problematiği bağlamında ele aldığım son yanılsama aynı zamanda cinsiyetçiliğin lağvolması gerektiğinin geniş kitlelerce, kimi zaman kendilerine rağmen, kabul edildiğini de göstermektedir. Ama egemen cinsiyetçi sistem bu ciddi muhalefeti kendi sınırları içine çekerek ehlileştirmek çabasındadır. **Cinsiyetçi ikiyüzlülük** çeşitli dereceleriyle hegemonik ataerkinin ve heteroseksizmin en mükemmel ama aciz direnişidir. Bu duruma karşı bireysel farkındalık ve eleştiri, özellikle fe-

minizm sayesinde var olan değil feminizminle büyüyen; cinsiyetçiliğe karşı slogan atan değil, cinsiyete göre yaşamayan gençlerde, ne mutlu ki yaygınlaşmaktadır.

Ancak eşitsizlikten vücut bulan cinsiyetçi kadın-erkek dikotomisi, kadını erkeğe eşitleme mücadelesinde önce erkeği yüceltmiş, daha sonraki aşamada kadına kültürel olarak atfedilmiş değerleri erkeğe yine kültürel olarak atfedilmiş değerlere denklemeye çalışmıştır. Bu iki dalga sonucunda ataerkil sistem sarsılmış; ama diğer taraftan, kültürel olarak inşa edildiği ortaya konulan bu kadın-erkek dikotomisi, kültürel cinsiyetçi değerler deşifre edildiği halde mutlaklaştırılmış, meşrulaştırmıştır. Biyolojik kader olarak iki kutuplu cinsiyet reddedilirken; bu iki kutba kültürel olarak atfedildiği ortaya konan değerlerin ve bağlı olarak kadın-erkek kimliğinin sadece denkleştirilmesine çalışılmıştır. Diğer bir deyişle kültürel inşaya bağlı dikotomi zımnen kabul edilmiş, onun içindeki cinsiyetçilik denklenmeye çalışılmıştır.

Böyle bir sürecin günümüzdeki halkası olarak ortaya çıkan **cinsiyetçi ikiyüzlülük,** cinsiyetçiliğe karşı mücadelede varılan son yanılsamadır. Bundan itibaren ortadan kalkması gereken, bir ideal tip formatında gibi görünse de cinsiyetli ve otomatikman cinsiyetçi algıdır. Biyolojik formun ne kadar çeşitli olduğu tespit edilmişken, cinsiyet sadece cinsellikle ilintilidir.

Bu bağlamda feminizmin herkesi birbirine bağlayan bir yapıştırıcı hatta ortak payda olması, %99 için feminizm hatta Marksist feminizm dahi **cinsiyetçi ikiyüzlülüğün** artması ve meşrulaşması olasılığını içinde barındırma, do-

layısıyla cinsiyet üzerinden yapılandıkça cinsiyetçiliği ortadan kaldıramama arızasıyla malul olmaya mahkumdur.

Tüm kimlik hareketleri çeşitli hegemonyaların daha yaşanılır kılınması için önemlidir. Bu hareketlere gerek kalmayacak düzen, o kimliklerin yok sayılması veya bir potada eritilmesiyle/sindirilmesiyle değil; farklı uygulamalara maruz kalmamalarıyla, bir açık ya da zımni egemen kimliğe göre değil, kimliksiz ve kültürel olarak atfedilmemiş ama kişisel kapasitelere göre edinilecek rollerle mümkündür. "Cinsiyete bağlı olmayan" nitelemesi dahi, cinsellik dışında bir anlamı kalmaması/bulunmaması gereken cinsiyeti yeniden üretmektedir ve potansiyel bir cinsiyetçilik içermektedir.

Kuşkusuz ataerkil heteroseksist sistemle mücadele, **cinsiyetçi ikiyüzlülüğe** açık olsa dahi, devam edecektir, etmelidir. Ancak hepimizin içselleştirdiği sözde muhalif, özde işbirlikçi kodları deşifre etmeye çalışmak, "algıda cinsiyetsiz kişiyi beklerken" önem arz etmektedir.

Cinsiyetçiliğin gerçek nihayeti, cinsiyetin cinsellik dışında tedavülden kalkması ile mümkündür. Artık cinsiyetçiliğin temel nedeni/nesnesi/sebeb-i vücudu, biyolojik arka planı ne olursa olsun, muhalifinin bile denkleştirmeye/eşitlemeye çalışırken mutlaklaştırdığı toplumsal cinsiyettir.

Açık cinsiyetçiliğin görünürlüğünün arttığı ve en temel cinsiyetçiliğe karşı mücadelenin de tüm şiddetiyle gündemde olduğu bu dönemde sarıldığımız "yılan"ın **cinsiyetçi ikiyüzlülük** olmaması dileğiyle...

Nişantaşı, 11 Haziran 2020

ACTA NON VERBA: YA OLDUĞUN GİBİ GÖRÜN YA GÖRÜNDÜĞÜN GİBİ OL

Eylemler öncelikleri gösterir
Mahatma Gandhi

Her davranışın/hareketin ardında ona paralel bir düşünce/inanç/tutum olduğu düşünülür. Davranış ve tutumun aynı yönde olduğu biçiminde bir kalıp yargı bulunur. Hatta genellikle bir tutumun, bir davranışa neden olduğuna inanılır. Her eylem bir düşünce neticesinde gerçekleşir; davranışın nedeni o konudaki fikirdir. Bu beklenti adeta bir ahlak normudur da: "Davranış bir tutuma dayanmalıdır." Öte yandan tutumun/kanaatin/düşüncenin yegâne bilinebilme biçimi davranışlar ve onunla ilgili açıklamalardır. Örneğin birinin birini/bir şeyi sevdiği, onun ilgili şeye/kişiye yönelik davranışlarından veya konuya yönelik ifadesinden anlaşılır. Günlük hayatta, olağanüstü güçlere atfedilmeyip şarlatanlaşılmadığı sürece, başka bir "zihin okuma" mümkün değildir. Dolayısıyla davranış ve bildirim/açıklama, kişinin tutumunu karşı tarafın bilebileceği, anlayabileceği yegâne yoldur. Örneğin, kamuoyu araştırmalarında kişi konuyla ilgili kanaatini ifade eder, bu veriden çıkarak seçim tahminleri yapılır, altını çizeyim bu bir tahmindir; oy verme davranışının bu yönde olacağı tahmin edilmektedir; zira soru yöneltilen kişi bir ifadede bulunmuştur sadece; bu ifadenin gerçek tutumu olup olmadığını veya seçim günü-

nün tutumu olup olmayacağını; hatta başka bir tutumu olsa bile oy verme sırasında farklı davranıp davranmayacağını; ileri gideyim anketörü kandırıp kandırmadığını/yalan bir beyanda bulunup bulunmadığını bilmek mümkün değildir. Ancak, seçim sonuçları kamuoyu araştırmalarının sonuçlarından, istatistiki olarak beklenenin ötesinde bir sapma gösterirse seçmenin, şu ya da bu nedenle seçim öncesindeki ankete doğru tutumunu yansıtmadığı veya kamuoyu yoklamasıyla saptanan sonuç ile seçim sonuçları istatistiki yanılma payının içinde bir benzerlik gösterirse örneklemin (bir sürü başka değişkenin ötesinde) doğru tutumunu bildirdiği düşünülebilir. Kısacası asıl sonuç sadece davranışın gözlemlenmesiyle ortaya çıkar. "Ben ateistim" diye inanç durumunu ifade eden biri Ramazan ayı boyunca oruç tutarsa onun "yalan" söylediğine; tutumunu doğru ifade etmediğine hükmedilir. Veya bir çıkar uğruna/toplumsal baskı yüzünden "yalandan" oruç tuttuğu iddia edilebilir. Ya da tam tersi, "laik" bir ortamda bulunduğunda, kendini, o gruba ters düşmemek için yanlış ifade etmiştir/etmek zorunda kalmıştır; aslında ateist değildir, İslama inanmaktadır diye yorumlanabilir. Tutum ya sözle ifade edildiğinde ya da davranışla sergilendiğinde anlaşılabiliyorsa, örneğin bir üst cümledeki örnekte kişinin ifadesi mi, yoksa davranışı mı asıl tutumu yansıtmaktadır? İhtimallerin ötesine geçip gerçek tutumu budur, demek zor hatta imkânsızdır. Bu nedenle aslolan davranıştır, eylemdir.

Modern Zamanlar

Aklın, bilimin, mantığın öncelikli olduğu modern zamanlarda eylem-söylem/düşüncenin tutarlılığı etik beklentidir. Bu ilişkinin tek yönlü olduğu düşünülür: Kişi tutumuna göre davranır, yani eğer kişinin davranışını değiştirmek amacındaysanız, onun düşüncesini (ikna ederek veya zorla) değiştirmeniz gerekir. Bu amaçla modernizasyon sürecinin en önemli ideolojik aygıtı okuldur.[1] Okul, pedagojinin ikna yöntemiyle kişilerde/kitlelerde "doğru" tutum ya da tutumları inşa eder ki "doğru" (ayrı bir tartışma konusu olarak modernitenin her konudaki doğrularının da "tek" olduğunu hatırlayalım) davranış ya da davranışlar oluşsun. Dolayısıyla temel varsayım, tutum/düşünce ve hatta duygulara bağlı olarak davranışın ortaya çıkmasıdır.

Tutarlılık Tartışmaları

Modernitenin özellikle tek yönlü ve tek tip "doğrularının" eleştirisi bilimsel verilerle karşılıklı ilişki içindedir. Özellikle 1960'lardaki araştırmalar tutumu değiştirmekle davranışın değişmeyebileceğini; davranışın da tutum oluşturabileceğini,[2] hem davranışın hem tutumun, kimi zaman

[1] Aslında geleneksel toplumda da istenilen davranışın elde edilebilmesi için tutumun kontrolu söz konusudur. Bu görev daha ziyade dinin üzerindedir ve genellikle korkutma yoluyla istenilen tutumun ve bağlı olarak davranışın elde edilmesi söz konusudur. (Örneğin ataistler ve/veya egemen normlara göre hareket etmeyenler cehennemle tehdit edilerek ideolojik işlevli din üzerinden "doğru" tutum ve bağlı davranışlara yönlendirilirler.)

[2] Özellikle bu yöndeki araştırma bulguları modern pedagojinin tek yönlü (tutumdan davranışa doğru) eğitim sistemini kökten sarsmıştır. Öğrenmeyi toplumsallaşma sürecinin ömür boyu süren fiili (action) olarak

farklı, toplumsal etki altında kaldıklarından doğrusal bir ilişki içinde bulunmayabileceklerini ortaya koymuştur. Bu ve benzeri bilimsel çalışmalar ile "tutarlılık" kudsiyetini yitirmiş[3] ve riya/ikiyüzlülük[4] (*hypocrisy*), geçiş döneminin Durkheimiyen anomik ortamında söylemde olumsuzluk içeredursun; eylemde/fiiliyatta yaygınlaşmıştır. Bu konuda

---

kabul edip, formel eğitimin sınırlarını tamamen aştığımızda bu bulgular sadece pedagojide değil, özellikle klinik psikolojide de önemli bir kırılma noktası oluşturmuştur. Telkinle veya analizle zihniyetin/tutumun değiştirilmesi/oluşturulmasıyla davranışın değiştirileceği/ oluşturulacağı merkezli terapilerden, pratiğin/davranışın değiştirilmesiyle psikoterapinin daha kısa ve etkin olduğu davranışçı yönteme geçilmiştir. Örneğin belli bir korkuyla başedemeyen kişiye o korkunun yersizliğinin/anlamsızlığının/kökeninin vs ikna edilmesi yerine; kişi bizzat artan dozlarla korku nesnesiyle buluşturularak duyarsızlaştırılıp (ve benzer birçok teknikle) bu olumsuz davranışı ortadan kaldırılmaya başlanmıştır.

[3] Tutum araştırmalarında merkezi bir rol oynayan kuramlara göre kişinin değişik tutumları arasında tutarlılık/paralellik esastır. Örneğin, şişmanlığı sağlık için zararlı gören birinin, şekeri, aburcuburu, karbonhidratlı yiyecekleri de zararlı bulması beklenir. Aynı kuramlar bağlamında tutumla davranışın da paralel olacağı varsayılır. Sigaranın kanser yaptığına inanan birinin sigara içmemesi beklenir. Oysa ne tutumlar arasında ne tutumla davranış arasında paralellik gerekir. Şişmanlığı sağlık için zararlı bulan biri, şekeri sağlık için yararlı bulabilir. Sigaranın kanser yaptığına inanan biri sigara içiyor olabilir. Ancak her iki tutarsızlıkda da kişide psikolojik bir çelişkinin uyandırdığı rahatsızlık oluşur. Kişi, bu bilişsel çelişkiyi ortadan kaldırmak ister. Bu amaçla en çok başvurulan yöntem rasyonalizasyon/aklileştirme/ussallaştırma savunma mekanizmasıdır. Birinci durumdaki tutumlar arası tutarsızlığı hissetmemek için kişi örneğin "şişmanlatsa bile şeker kan yapar bu da vücut için önemlidir." sebebini öne sürebilir. İkinci durumdaki tutum davranış tutarsızlığını hissetmemek için ise "zaten ben düşük nikotinli sigara içiyorum" gibi bir bahane bulur ki bu da biliçaltı süreçli bir başka savunma mekanizmasın tezahürüdür.

[4] Tutumun diğer tutumlarla ve tutumun davranışla tutarsız olabilmesi durumu. Bu tutarsızlıkları rasyonalize edecek her türlü "ama" ve "açıklama" kastettiğim ikiyüzlülüğe içkindir.

etik ile pratik arasında bir çelişki halen sürmektedir. Toplumsal manada şizoid bir yapı ve bunun normlaşması ve/veya en azından meşruiyeti söz konusudur.

Tutum-davranış ilişkisi üzerinde zımni ya da açık toplumsal etkinin yarattığı tutarsızlık ve/veya ikiyüzlülük egemenlik ilişkilerinin pekişmesi veya yeniden üretilmesinde paralel yöndeki tutum ve davranış ilişkisinden daha sinsi bir rol oynamaktadır. Tutum ve onun sözlü ifadesinde herhangi bir egemenlik örneği karşısında mangalda kül bırakmayanlar, davranışlarında bu karşı çıktıkları egemenlik ilişkilerini yeniden üretmeyi sürdürmektedirler. Bu durumun/çelişkinin farkında dahi olmasalar; herhangi bir (kapitalist-ataerkil-heteroseksüel vs.) hegemonyada bu sadece söylemle sınırlı muhalefet, enerjinin akıtılması/katharsis veya "demokrat vitrin" bağlamında iktidarın/egemenin de işine gelmektedir.

Derdim, tutum-davranış ilişkisinin yönü ya da tutarlılığıyla ilgili değil; tutum olduğunu (tutumu yansıttığını) sadece varsayabildiğimiz ifadenin özellikle demokrasi problematiği bağlamında yetersizliğidir.[5] Demagoji ve/veya retorik/belagat sahte bir demokrasi algısıdır. Söylenenler, düşünülenler, inanılanlar hayata geçmedikçe, yani fiiliyata/eyleme dönüşme-

[5] Kuşkusuz tüm tutum ve davranışlar politik bir kavram olarak demokrasiyle ilişkili görünmeyebilir. Ancak özel olanın politikliği bağlamında toplumsal etki karşısında tutum ve davranış arasındaki tutarsızlık bence siyaset psikolojisinin alanına dahildir. (Bir örnek için bkz.: A. Yaraman; "Türkiye'de Laiklik: Psikososyal Bir Yaklaşım", A.V. Turhan ve diğerleri; *Tarabya Çalışmaları*, M.Ü. Nihat Sayar Eğitim Vakfı Yayınları, İstanbul, 2009, s.387-402.)

dikçe yalancı bir katharsisin ötesine gidilemez. Özet bir deyişle aslında, ayinesi iştir kişinin lafa bakılmaz.

Bu temel bağlamında, bu kitap boyunca, son derece politik nitelik taşıyan dar bir tutarsızlık alanında, kendi geliştirdiğim kavram olarak **cinsiyetçi ikiyüzlülük** sınırlarında kalacağım. Benim de içinde toplumsallaştığım tüm egemenlik ilişkileri gibi cinsiyetçiliği farkına varmadan yeniden ürettiğim, yani içselleştirdiğim bir gerçektir. İkiyüzlülük kelimesine modern etik bir takıntı olarak olumsuz anlam yüklenmemesini isterim. Unutmayalım, haydi bu konudaki algımızı tersine çevirmeyi deneyelim, yapıyı bozalım, şeytanın avukatlığını yapalım: eğer tutarlılığı olumlayan bir önyargımız inşa edilmemiş olsa, ikiyüzlülük bir meziyet gibi de telakki edilebilirdi: Mesela değişen durumlara uymak önemli bir zekâ göstergesidir ve ikiyüzlülük bu nokta-i nazardan, bu kez olumlu olarak değerlendirilebilir. Benim derdim ne olumlu ne olumsuz bir bakış açısına ağırlık vermeden **cinsiyetçi ikiyüzlülük** olgusunu ortaya koymak ve tutum/ifade peşinde koşmadan davranışa (başkasını/kendimizi anlamaya çalışırken ve "dünyayı değiştirmek isterken") odaklanmaktır.

Bu kitap ve onun olgunlaşmasını sağlayan makaleler, bildiriler, konferanslar, röportajlar üzerinden her zaman her konuda olduğu gibi söylem ve eylem bağlamında erken davranıp fincancı katırlarını çoktan ürkütmüşümdür. Bu erken farkındalığa rağmen hâlâ kendimle yüzleşmem sürüyor. Bilinç yükselmesi veya son dönemlerde bence eksik olarak ifade edildiği üzere farkındalık kavramı feminist teorinin bilime ve kişilere en büyük katkılarındandır. Bu bir süreçtir. Nirvanası yani amacı ise sadece bir ideal.

Cinsiyetçi ikiyüzlülük, belki yukarıdaki tespitlerimin ardından şaşırtacak bir iddia ile de açıklanabilir; aslında mücadele ile kazanılmış/varılmış bir toplumsal değişme mertebesidir.

Cinsiyetçilik, **cinsiyetçi ikiyüzlülük** aşaması öncesinde gerek kadın hakları gerek toplumsal cinsiyet gerek ataerkillik gerek heteronormatif egemenlik bağlamında eleştirel ve eylemsel olarak açıkça gündemde olduğu süreçte çeşitli "yanılsama" dönemlerinden geçmiştir.

KAZANIMLAR-ELEŞTİRİLER: KADIN MÜCADELESİ

Yanılsama I: Erkekleşme Özgürlüğü

Geleneksel toplumda erkeğin kadın üzerindeki yasal, meşru, uygulamalı egemenliği; modernleşme sürecinde yerini kutsallaştırılmış "toplumun anneliği"ne bıraktı. Bu vesileyle kadın kamusal alana çıkabildi; ancak eşiti olmayı hedeflediği erkek, hâlâ hem de en üst biçimde egemenliğini sürdürüyordu. "İlk kadın (...) aşağılanmıştı; ikinci kadın idealize edilmişti. Ama her durumda erkeğe bağımlıydı, (...) ona göre tanımlanıyordu: erkeğin olmasını istediğinden başka bir şey değildi."

G. Lipovetsky; *La Troisieme Femme*, Gallimard, Paris, 1997, s. 291)

Modernlik en genel anlamıyla sanayi devriminin gerektirdiği yaşam tarzıdır. Modernliğe ulaşmak için izlenen süreç ise modernleşmedir. Modernlik, isim ve sıfat olarak modernlerden oluşur. Toprağa bağlı üretimin yaşam tarzı olan gelenekselliğin antitezidir. Dolayısıyla hem siyasal hem sosyolojik hem psikolojik alanda gelenekselin eleştirisini ve hatta olumsuzlanmasını geliştirir söylem olarak.

Böyle bir toplumsal dönüşüm projesi, insan hakları bağlamında kadınların özgürleşmesi sürecinin ilk aşamasına olanak sağlamıştır.

Sanayi devrimi, nasıl köyün yerine fabrikaların etrafında oluşan kentleri gerektirdiyse; toprağa bağlı geniş ailenin üretim birimi olmaktan çıkmasına ve üretimin artık kamusal alana taşınmasına da neden olmuştur. Bu süreç aile fertlerinin üretim, yani çalışma için ev dışına çıkmasını kaçınılmaz kılmıştır. Ayrıca sanayi, geleneksel aile içi aktarım üzerinden öğrenme ve yöntemlerin yeterli olduğu tarım ve hayvancılıktan farklı bir biçimde nitelikli işgücüne ihtiyaç duymaktadır. Bu ihtiyaç, modern bir ideolojik aygıt anlamındaki okulun doğuşu ve yaygınlaşmasının temel belirleyenidir; modern üretimin gerektirdiği bilgi atalardan/analardan değil, öğretmenlerden ve kamusal alanda alınabilir hale gelmiştir. Okul ayrıca modern yaşam tarzının diğer gereklilikleri bağlamında da kavram olarak yeni doğan bireyi forme eder. Sanayileşmenin eşlik ettiği ideolojik tercihe bağlı olarak (kapitalizm veya sosyalizm) söylem değişiklik gösterse de, üretimin ihtiyacı bağlamında ucuz emek talebi kadınların kamusal alana çıkışının önemli nedenlerinden biridir. Ucuz emek talebinin çalışma yaşamına çektiği kadınlar, hem nitelikli işgücü oluşturmak hem de nitelikli işgücü yetiştirmek, o dönemin egemen sloganı çerçevesinde özetlersek toplumsal anneliği daha iyi ifa etmek için eğitime yönelmiş/yönlendirilmiştir. Şematize etmek, anlatılanı sarih ve çarpıcı kılar. Dolayısıyla yukarıda modernlik, kentleşme, okul, kadınların özel alandan kamusal alana çıkışları gibi önemli dönüşümleri, sanayi devrimini bir sihirli değnek gibi göstererek açıklamaya çalıştığım düşünülmesin; kolay ve hızlı anlatabilmek için bu şematik özeti denedim. Kuşkusuz özetlemeye çalıştığım insanlık tarihinin bir noktasındaki toplumsal dönüşümdür

ve pek tabii ki tüm dönüşümler gibi unsurları arasında etkileşim ihtiva eder; bir diğer deyişle diyalektik bir süreçtir.

Böyle bir ortamda ortaya çıkan birinci dalga kadın hareketi, toplumsal dönüşümden etkilenerek ve bu dönüşümü etkileyerek, modernleşme sürecinin önemli bileşenlerinden biri oldu. Eğitim, çalışma yaşamına katılma ile medeni ve siyasal hakların yasalarca erkeğe eşitlenmesi hedeflendi ve yazılı engeller büyük ölçüde ortadan kaldırılarak kadın ve erkeğin biçimsel eşitliği sağlandı. Bu bağlamda her düzeyde kız okullarının açılması ve giderek iki cinsiyetin bir arada eğitim görmesi yasalarca güvenceye alındı. Özellikle I. ve II. Dünya Savaşları kadınların ekonomik hayata katılımını hızlandırdı. Aynı dönemde yurttaşlaşma sürecinde erkeklerle aynı koşullarda kadınlara da erkekler (önceleri belli oranda gelir/vergi erkeğin oy verebilmesinin koşuluydu; tüm erkekler oy veremiyordu.) gibi seçme ve seçilme hakkı yasalaştı. Aile ile ilgili yasalarda, geleneksel dönemde erkek lehine olan miras, velayet, evlenme ve boşanma hakları iki cinsiyete biçimsel manada eşit hale getirildi. Kadın ve erkek yurttaşın toplumsal dönüşümün gereği olarak ortaya çıkışı ile beraber tüm amaçsal değişiklikler gibi kadının da erkeğe biçimsel eşitliğinin bazı eksikliklere rağmen kabaca sağlanması pratiğin artık kendiliğinden dönüşeceği fikri yeterli bulundu. Ve kadın tüm bu kazanımların eşliğinde "toplumsal anneliğe" terfi etti/kıstırıldı. Bu dönüşüm erken kapitalizm kadar sosyalist söylem ve pratikte de karşılık gördü; zira her iki sistem de sosyolojik bağlamda modernleşmeyi deneyimlemekteydi:

"Kadınların özgür olması demek, (...) annelik görevini toplum yararına çalışmakla birleştirmek demektir."[6]

Türkiye'nin deneyimi bu konudaki en çarpıcı örneklerdendir:

Osmanlı İmparatorluğu'nun "en uzun yüzyılında" modernleşme Batılılaşma'ya indirgenerek siyasal, toplumsal ve entelektüel gündeme girdiğinde başrol kadınlık durumuna verildi. Tüm dünyada olduğu gibi kadınlar kadar erkek aydınların da desteklediklerı dönüşümler erken Cumhuriyet döneminde de aynı gruplarca sürdürüldü. 19. yüzyılın ortasında yasalaşan miras konusundaki eşitlikçi değişikliği, Cumhuriyet'in ilanı öncesinde üniversite sıralarına dek uzanan kız çocuklar için eğitim kurumlarının açılması izledi.[7] Zaten 1876'da ilan edilen I. Kanun-u Esasi, kız ve erkek çocuklara zorunlu ilköğretimi öngörüyordu. Çalışma yaşamına kadınların katılımında ise, Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminden Cumhuriyet'e uzanan kesintisiz savaşların erkek işgücünü cepheye çekmesinin

---

[6] A. Kollontay; *Kadınların Özgürlüğü*, Yarın, İstanbul, 1986, s.75.

[7] 1915'de açılan İnas Darülfünunu öncelikle fen ve edebiyat fakültelerinden oluşmaktaydı. Hukuk Fakültesi 1921'de, Tıp Fakültesi 1922'de kız öğrenci almaya başladı. İnas Sanayi-i Nefise Mektebi "1914'te faaliyete geçti. (...) Bu okul, ilk yıl, yalnız, resim bölümü için öğrenci kabul etti. Heykel için (kız) öğrenci kabulü ise iki sene içinde yapıldı." T. Toros; *İlk Kadın Ressamlarımız*, Ak Yayınları, İstanbul, 1988, 42,45-46) "kız öğrenciler 1900 yılından beri faaliyette bulunan Darülfünun-u Şahane öğrencileriyle bir arada ders takip etmek istiyorlardı. 1920'de kızlar erkek öğrencilerin dershanelerine girerek onlarla yanyana oturdular. Bu oldubittiyi Darülfünun talebesi de tanıdı ve (...) 1921 Eylül'ünde üniversite öğreniminde kadın-erkek ayrımı sona erdi." (E. Kuran; "Türkiye'de Kadın Haklarının Gelişmesi", *Milli Kültür*, cilt: 1, s.6, Haziran 1977.)

büyük etkisi oldu. Yine Cumhuriyet'ten önce kadınlar yazardılar, öğretmendiler, işçiydiler, tüccardılar, berberdiler, profesördüler, oyuncuydular, fotoğrafçıydılar. Yine aynı savaşlar, ama özellikle Kurtuluş Savaşı kadınların siyasal bilincine, kamusal alanın her katmanına fiili katkılarına ve yasal taleplerine yol açtı. 1917'deki Aile Hukuk-u Kararnamesi, 1926'daki Medeni Kanun'un ilanından önce çok eşliliği ortadan kaldırıyor, anneye velayet imkânı veriyor ve kadına da boşanma hakkı getiriyordu.[8] Daha 1919'da gazetelerin ve seçmenlerin gündemine giren[9] kadınların

[8] Söz konusu kararname gayrimüslim grupların ayrı hukuk sisteminde kalmak istemeleri yüzünden uygulamadan kaldırılmıştır.

[9] 1919 seçimlerinde, "kadınların yasal seçme ve seçilme hakkı olmamasına rağmen erkek seçmenlerin bir kadına oy verdikleri görülmektedir: Halide Edip aday olmamasına ve yasal engele rağmen Beyşehir'de on, Beypazarı'nda yirmi, Giresun'da sekiz, Erzurum'da üç, İstanbul'da bir oy almıştır. Niceliksel değil, niteliksel bir anlam taşıyan bu oyları sayısal açıdan küçümsememek için o dönemde seçimlerin genel oy biçiminde olmadığını ve "ikinci seçmenlerin" seçim sonucunu belirlediğini, dolayısıyla seçmen sayısının zaten az olduğunu anımsamakda yarar bulunmaktadır. Bir örnek vermek gerekirse yukarıda yirmi oyun Halide Edib'e verildiği belirtilen Beypazarı'nda toplam oy sayısı zaten yirmi ikidir. Toplumsal beklenti ve onayı yansıtması açısından Halide Edib'in o dönem yazarı bulunduğu *Vakit* gazetesinin yorumu da anlamlı bir veridir: *"Muhterem edibemizi (...) bu muvaffakiyetinden dolayı tebrik eder ve kendisini bundan sonraki intihabın mebusları arasında görmek temennisini izhar ederiz."* (*Vakit*, 1 Kanunuevvel 1335)

Zaten seçim öncesinde de aynı gazetede kadınların oy hakkıyla ilgili bir araştırma yapılmış ve bu amaçla Halide Edip ve Nakiye (Elgün) ile görüşülmüştür. Halide Edip, yirmi yaşındaki tüm kadınların seçmen ve otuz yaşındaki kadınların milletvekili adayı olabileceğini, Millet Meclisi'nin bu amaçla bir sonraki seçimlerden önce yasal değişikliği gerçekleştirmesi gerektiğini ve buna Türk erkeklerinin, örneğin İngiltere'deki gibi karşı çıkmayacağını belirtmiştir. Nitekim Halide Edib'in öngördüğü gibi bir sonraki seçim döneminden önce kadınlar

siyasal haklarının yasalaşması için 1934 yılını beklemek gerekti. 1935 yılında ise İstanbul'da toplanan Dünya Feminist Kongresi'nin ardından Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında çeşitli amaçlara sahip kadın derneklerinin sayısı çok arttığı halde, Cumhuriyet'in ilanından sonra tek örgütte, Kadın Birliği'nde toplanan kadınlar, "atanmış" başkanları[10] aracılığıyla, artık bir kadın mücadelesinin gerekliliğinin kalmadığını belirterek örgütü feshettiler.

---

lehine yasal değişiklik Meclis gündemine gelmiş, ancak kadınlar bu arada başta Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti aracılığıyla olmak üzere yaygın bir coğrafyada vatan savunmasına yönelik cephe gerisi faaliyetler yürüttükleri ve hatta bilfiil Kurtuluş Savaşı'na katıldıkları halde, sonuç onun iyimserliği doğrultusunda gerçekleşmemiştir. Nisan 1923'te Bolu milletvekili Tunalı Hilmi Bey kadınlara en azından seçme hakkının verilmesini talep etmiş, ancak büyük bir tepkiyle susturulmuştur. 1924'te Anayasa tartışmaları sırasında konu bir kez daha gündeme gelmiş, ama tekrar reddedilmiştir. Ancak bu tartışmaları izleyen seçimlerde yine kadınlara oy verilmiş; Halide Edip ve Lâtife Hanım İzmir'de birer, Halide Edip Konya'da otuz yedi oy almıştır.

Öte yandan *Vakit* gazetesinde yayımlanan yukarıda sözü edilen görüşme içinde Halide Edib kadınların adaylıklarını mevcut partiler aracılığıyla koyabilecekleri gibi, "bir halk fırkası da teşkil edebileceklerini" öngörmüştür. Nitekim 1923 yılı Haziran ayında Nezihe Muhiddin başkanlığında Kadınlar Halk Fırkası kurulmuştur." Bu Fırka, 1923 Eylül'ünde Halk Fırkası'na adını vermek üzere kapanarak Kadın Birliği'ne dönüşerek siyasal ve medeni haklar mücadelesine 1920'ler boyunca devam etmiştir. A.Yaraman; *Türkiye'de Kadınların Siyasal Temsili/Dişiliksiz Siyaset*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2015 (1. Basım 1999)

[10] Nezihe Muhiddin başkanlığında Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminden itibaren kadın hakları konusunda mücadele etmiş yöneticilerden oluşan Kadın Birliği yönetiminin siyasal haklar konusundaki ısrarlı talepleri iktidara ters düşmüş; 1927'de bu yöneticiler görevden uzaklaştırılmış; polis dernek merkezinde arama yaparak idari usulsüzlük gerekçesiyle kayıtlar mühürlemiş; kısa süre sonra iktidarla ilişkileri ılımlı Latife Bekir ve arkadaşları yönetime getirilmiştir. 1930 ve

Daha önce de belirttiğim üzere, Türkiye'nin modernleşme/Batılılaşma projesi çerçevesinde, tüm dünyada aynı süreçte görüldüğü gibi, başta Mustafa Kemal olmak üzere birçok aydın erkek kadınlık durumundaki bu değişikliğe, kadınların muhalefet dozu modernleşme amacıyla sınırlı olduğu sürece destek verdi. Bir diğer deyişle kadınlar ve erkekler modernleşme sürecinde çıkar birliği içindeydiler.[11] Ancak bu biçimsel değişiklikler, ne Türkiye'de ne başka bir yerde, kadın ve erkeğin toplumsal statüsünde ve fiiliyatta beklenen eşitliği sağlamadı. Dönemin amacı büyük ölçüde yerine gelmişti ama değerler hiç sorgulanmamıştı.

Modernliğin holistik yapısı sadece insan hakları bağlamında kadınlık durumunu sorgular ve cinsiyetler arasında soyut bir eşitlik kurgusu geliştirir. Toplumsal olarak modern birey, siyasal anlamda ise yurttaş, biyolojik bakımdan dişi de er de olsa erkek idealinden biçimlenmiştir. Bilindiği gibi, zaten, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin yayınlandığı dil olan Fransızca'da erkek ve insan (*homme-Homme)* sözcükleri aynıdır. Bir başka anlatımla yinelersek, modernleşmenin kadın hakları bağlamındaki hedefi erkektir; çaba kadını erkeğe eşitlemektir. Öte yandan bir noktaya ulaşmayı istiyorsak, bu tercih o noktayı idealize ettiğimizi,

---

1934'teki kadını siyasal hakları bu icazetli yönetime denk getirilmiş; daha önceki yöneticilerin bu yasal değişikliklere ve onca yıllık mücadelelerine rağmen siyasal temsili engellenirken, Latife Bekir ve arkadaşları siyasal temsilci olmuşlardır. (detay için bkz.: A.Yaraman; "72 Yılın Ardından Kadını İçermeyen Siyaset", *Toplumsal Tarih*, Aralık 2006, No. 156, s.20.)

[11] Tüm bu dönüşümün ayrıntılıları, örnekleri ve tartışmaları için A.Yaraman; *Resmi Tarihten Kadın Tarihine/ Elinin Hamuruyla Özgürlük*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2001. (1. Basım Milliyet Yayınları, İstanbul 1992)

en azından olumladığımızı gösterir. Bu tespitten çıkarak, modernliğin, kadını erkeğe ulaştırmaya çalışmakla erkeği yücelttiği, modernliğe yapılan en temel feminist eleştirilerden biridir. Nitekim erkek hedefinde gerçekleştirilen biçimsel eşitlik, ataerkil sistemi doğrudan sarsmadığı gibi, eril değerlerin yüceltilmesine neden olmuştur. Bu süreçte kadınlar eğitim ve çalışma olanaklarına kavuştukları halde, bulundukları alanların maddi ve manevi değer yitirdiği görülmüştür. Erkek meslekleri ve kadın meslekleri oluşmuş; kadının kamusal alanda da ev içi rollerin uzantısı görevlerde yer almasına tanıklık edilmiştir. Ya erkeklerin artık rağbet etmediği alanlara kadınlar girmiş ya da kaza ile erkek egemen alanlara sızabildiklerinde ise kadınlar erkekleşmişler veya o alan giderek, özellikle ekonomik bir değer kaybını müteakiben erkeklerden boşalmıştır. Üstelik kadın eğitim yapsa ve çalışsa dahi geleneksel eviçi rollerin birinci dereceden sorumluluğu ile görevlendirilmesi sürmektedir.

Siyaset bu konudaki en çarpıcı örneklerdendir. Seçme ve seçilme hakkı açısından yasalarda cinsiyetçi bir ayrım modern devletlerde bulunmamaktadır. Ancak, örneğin Türkiye'de kadınlar, genellikle partilerin kadın kollarında geleneksel cinsiyetçi işbölümüne uygun faaliyet göstererek erkeklerin iktidara gelmesinde önemli bir arkaplan desteği vermektedirler. Kaza ile seçildiklerinde ise erkekleştikleri, birçok tanıklık ve verinin ortaya koyduğu bir gerçekliktir. Modern toplumun onayladığı kadın, ya geleneksel annelik ve eşlik rollerini modernliğin koşullarına uyarlayarak yeniden üretmiş; ya da erkekleşmiştir. Dolayısıyla modern

toplum kadın ve kadına atfedilmiş değerlerin ikinci sınıflığını yeniden üretmiştir.[12]

Cinsiyetçiliğin ortadan kalkması için modernleşme sürecinde kadının erkeğe, özellikle yasalar nezdinde eşitlenmesi amaç ve "çözüm"ü, ilk yanılsamadır. Bu yanılsamanın günlük yaşamdaki özeti şöyledir: "Erkek gibi kadın" övgü, kibar deyişle "kadın gibi erkek" sövgüdür! Ama olsun, modernleşme kadınlara "erkek gibi olma" olanağını sunmuştur ya, onlar da "başarmak" istiyorlarsa "erkekleşmekte" özgürdürler!

[12] Erkeklik çalışmalarının çekimser ilk örneklerinden biri olarak sayılan çalışmamda bu konuda detaylı tartışma yer almaktadır. A. Yaraman, "Toplumsal Değişme ve Kadında Erkeksilik", *Psikanaliz Yazıları* Sayı. 5, Sonbahar 2002, s.47-54.

Yanılsama II: Farklılıklara Rağmen Eşitlik

"(A)ltdünyadan çıkageldiğimizde, dışarıdan bakınca değişmemiş gibi görünebiliriz, ama içsel olarak engin ve kadınca vahşiliği geri almışızdır."

(C. P. Estés, *Kurtlarla Koşan Kadınlar*, Ayrıntı, İstanbul, 2016, s.493)

"Yüceleştirilmiş, idolleştirilmiş "ikinci kadın"da, feministler eril tahakkümün en üst düzey biçimini tanıyacaklardır."

(G. Lipovetsky; La Troisieme Femme, Folio; Paris, 1997, s.290)

"'Farklılıklara rağmen eşitlik', eşitlikte farklılıkların var olabileceği (fikrini) bana tanımadığı için kötü bir lütuf olabilir."

(S. de Beauvoir; *Deuxieme Sexe2*, idées nrf, Fransa, 1969, s.503)

Modernitenin, açık ya da içkin tartışılmaz tekil doğrularının eleştirilmesine/yapıbozumuna tabi tutulmasına yol açan bilimsel paradigmanın dönüşümü, toplumsal cinsiyet problematiğinin bilimin ve kadın hareketinin gündemine girmesini sağlamıştır. İlk yanılsamanın aşılması zamanıdır artık. Modernleşme sürecinde kadının ulaşması hedeflenen "yüceltilmiş doğru" erkek ve erkeğe atfedilmiş değerler bu bağlamda sorgulanmaya başlamıştır. Yalnızca birinci dalga kadın hareketinin değil, bileşeni olduğu modernleşme projesini yönlendiren erkeklerin de destekledikleri kadının erkeğe biçimsel eşitliği, kadının özgürleşmesi önündeki yasal engellerin çoğunu ortadan kaldırmış; ancak toplumun her zerresine nüfuz etmiş erkek egemenliğini tartışmamış-

tır. Proje, kadını erkek gibi yapmak hedefindedir; erkeğin ve erkeğe atfedilenin neden iktidarda olduğunu sorgulamak değil. Bu projenin yetersizliğinin, eksikliğinin farkına varmak, ikinci dalga kadın hareketinin çıkış noktasını oluşturacaktır. 1960'lardan itibaren artık, iki cinsiyetin ve giderek daha farklı cinsel yönelimlerin,[13] farklılıklar içinde denkliği için mücadele söz konusudur.

1949'da Simon de Beauvoir'ın "kadın doğulmaz; kadın olunur." saptamasının tetikleyici cümleyi[14] oluşturduğu bu sürecin ardında, modernleşme projesinin özellikle yapıbozumcularla başlayan eleştirileri ve söz konusu projenin kadınlık durumuyla ilgili yarattığı hayal kırıklığı kadar; psikoloji ve antropoloji alanındaki yeni kuramlar da bu-

[13] Cinsel yönelim yerine cinsel tercih bilinçle kullandığım bir kavramdır, cinsel tercih kavramının gerektiğinde fantazi olarak da tanımlanabilecek olandan biyolojik olana kadar geniş bir alanı içerdiğini düşünüyorum. Cinsel yönelim bana egemen heteroseksist söyleme karşı somut bir mazaret bulma ve kabulü bu mazaret üzerinden sağlama izlenimi vermektedir. Bense cinsel tercihin, egemen sistemlere hiçbir "makul" açıklamaya mecbur olmadığını düşünüyorum. Bu bakış açısıyla cinsel yönelim kavramını simgesel şiddet örneği olarak niteliyorum.

[14] S. de Beauvoir aynı kanaatte değil: "...kesinlikle *İkinci Cins* feminist hareketi başlatmamıştır. Kitap 49-50'lerde ilk yayınlandığında şu an hareket içinde (ikinci dalga kadın hareketi A.Y.) aktif birçok kadın ondan etkilenmek için çok gençti. Ama beni memnun eden şey tabii ki onların kitabımı sonradan keşfetmesiydi. Elbette, kimi yaşlıca kadınlar da - örneğin Betty Friedan kitabı The Feminine Mystique'i bana ithaf etmiştir- kitabımı okumuş ve belki de bir şekilde etkilenmişlerdir. Kimileri ise hiç. Kate Millet, örneğin, çalışmalarında bir kere olsun beni anmamıştır. Kadınlar *İkinci Cins*'te açıkladığım nedenlerden ötürü feminist olmuşlardır, ama bu nedenleri kendi hayatlarında keşfetmişlerdir, kitabımda değil." "Gerassi'nin 1976 Tarihli Beauvoir Röportajı: 25. Yılında "İkinci Cins"" http://www.5harfliler.com/gerassinin-1976-tarihli-beauvoir-roportaji-25-yilinda-ikinci-cins/(10.01.2019)

lunmaktadır. Psikoloji içindeki etkisi 1920'lerden itibaren giderek artan davranışçı okul, kişiliği öğrenmeye indirger. Öğrenme ise ödüllendirilen davranışın tekrarlanması, cezalandırılan davranışın bir daha yapılmaması şemasına dayanır. Çevrenin ödüllendirdiği davranışlar toplumsal normlara uygun olanlardır. Konumuza bu bağlamda geri dönersek, kişinin ataerkil normlara uygun davranışları açık ya da zımni bir biçimde ödüllendirildiği ve yahut sadece cezalandırılmadığı için bunlar tekrarlanacak ve kişilik bu ataerkil toplumsallaşmaya bağlı olarak oluşacaktır. S. de Beauvoir'ın yukarıda zikrettiğim mottosunu içeren *Deuxieme Sexe* (*İkinci Cinsiyet*[15]) kitabıyla aynı tarihte,1949'da ilk baskısı yapılan *Male and Female: A Study of the Sexes in The Changing World* (Er ve Dişi: Değişen Dünyada Cinsiyetler Çalışması) kitabıyla da antropolog/etnolog Margaret Mead, kadın ve erkeğin biyolojik cinsiyetlerine bağlı farklı kişilikleri olmadığını, bu farklılığın toplumda kadına ve erkeğe atfedilen farklı rollerden kaynaklandığını öne sürer. Diğer bir deyişle kadın ve erkek arasında cinsiyete bağlı farklılıklar kültüreldir; onların toplum içindeki farklılaştırılmış yerlerinin bir ürünüdür. Özet olarak cinsiyet toplumsallaşma sürecinde öğrenilmiştir.

[15] *İkinci Cins* olarak Türkçeleştirilmiş olan bu başlığı, tüm çalışmalarımda *sexe*: cinsiyet olarak bilinçle kullandığım için böyle belirttim. Zira aslolarak cins: tür anlamındadır ve cinsiyeti karşılamaz. Nitekim elinizdeki kitap yayına hazırlanırken söz konusu kitabın ikinci Türkçe çevirisi yayımlandı ve başlık *İkinci Cinsiyet* olarak belirlendi. S. de Beauvoir, *İkinci Cinsiyet*, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Kasım 2019.

Artık kadının erkeğe eşitliği değil; toplumun dayattığı cinsiyetçi değerlerin sorgulanması söz konusudur. Ataerkil kültürel yapının ürünü olan ataerkil toplumsallaşma cinsiyetler hiyerarşisinin temelidir. Erkeğe atfedilmiş tüm özelliklerin olumlandığı, kadına atfedilmiş tüm özelliklerin ise olumsuzlandığı yahut daha yumuşak bir deyişle konuyla ilgili değer ölçeğinin ikinci sırasında yer aldığı deşifre edilmiştir. Bu bağlamda kadın ve erkeğe atfedilen niteliklerin öğrenilmiş ve cinsiyetçi olarak yapılandırılmış olmasından, dolayısıyla farkın kültürel bir kurgu olarak reddedilmesinden ziyade; farkın hiyerarşisi reddedilmiştir. Bu bağlamda, bu sefer de kadın ve erkeğin öğrenilmiş olan nitelikleri mutlak kabul edilip, aslında iki cinsiyeti kültürel olarak inşa eden/yaratan/kuran cinsiyetçi sıfatların eşitliğine odaklanılmıştır. Diğer bir deyişe kadın ve erkeğin, biyolojik farklarından çıkarak aslında onlara ataerkil kültüre göre "atfedilen" nitelikler zımnen kabul edilmiş; sadece bu farklara değer yargısı yüklenmesindeki cinsiyetçilik öne çıkarılarak kırılmak istenmiştir. Yine buna bağlı olarak, örneğin kadınların duygusallığı biyolojiyle açıklanmış ve erkeğe atfedilen akılcılık da adeta genetik bir "gerçek" gibi kabul edilerek yeniden üretilmiş; sadece akılcılık-duygusallık hiyerarşisine karşı çıkılmıştır. Akılcılık neden erkeğin, duygusallık neden kadının özelliği olsun, sorgulamasına girilmemiş, bu nitelemelerin gerektiğinde biyoloji araştırmalarına da hükmeden ataerkil zihniyetin egemenliğiyle kurulmuş kültürel cinsiyet farkı olduğu gözardı edilmiştir. Dolayısıyla kadına ve erkeğe "mahsus", özünde ve aslında kültürel olarak atfedilmiş özellikler zımnen kabul görmüş; sadece bunların denkliği için mücadele verilmiştir. Hatta

kadının münhasıran biyolojik özelliği olarak kabul edilen örneğin annelik gibi durumlara atfedilen duygu, tutum ve davranışlarına üstünlük talebinde bulunulmuştur. Hasılı kadın ve erkek ataerkil/heteroseksist kurgudaki dikotomik karşıtlığıyla kabul edilmiş; toplumsal öğrenmenin cinsiyeti yarattığından çok cinsiyetçiliği yarattığı kabul görmüştür. Cinsiyetçi ataerkil yapının bu bağlamda bozulması hedeflenir. Böylece modernliğin tüm egemenlik ilişkilerinin sorgulandığı kültürel çalışmalar alanında kadın araştırmaları ve araştırmacıları ortaya çıkar. Artık tıptan tarihe, ekonomiden edebiyata, biyolojiden psikolojiye, mimariden sosyolojiye feminist eleştiri gündemdedir. Kadınlar, modernliğin açtığı olanaklarla kamusal alana çıkıp o alanın erkeklerce belirlenmiş kurallarını düşünmeden uygularken, bu kuralların kendi ikinci cinsiyet oluşlarını belirlediğinin farkına varmışlardır. Örneğin, kızlara eşit eğitimin yasal ve toplumsal talebinin ötesine geçilip, eğitimin içeriğindeki ataerkil kodların ve yönlendirmenin değiştirilme mücadelesi verilmeye başlanmıştır. Bu amaçla Türkiye'de önce beş, sonra sekiz yıllık kesintisiz eğitimin her iki cinsiyete zorunlu olması yolundaki yasayla yetinilmeyip; bu yasanın uygulanması ve eğitimin cinsiyetçi içeriğinin sorgulanması gündeme girmiştir. Okul kitaplarında, kadının geleneksel rollerini ve giderek ikinci cinsiyetliğini yeniden üreten anlatımlar deşifre edilmiştir. Evlilik ve boşanma konusunda cinsiyetler arasındaki yasal eşitliğin uygulanmasındaki kadın aleyhine aksaklıklar toplumsal eylem ve örgütlerle ortaya konmuştur. Örneğin 1987'de, "kadının sırtından sopayı, karnından sıpayı eksik etmeyeceksin" biçimindeki geleneksel ifadeyi terennüm ederek kadına yönelik aile içi

şiddeti meşrulaştıran hâkim kararı kitlesel eylemlerle kınanmış ve söz konusu protestolar Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı'nın kuruluşuna ön ayak olmuştur. Önceleri kadın sığınaklarının yaygınlaştırılması için çaba gösterilmiş; daha sonra yasalardaki soyut eşitliğin kadın aleyhine olduğu saptamasından çıkılarak, şiddet gören kadının ev içinde korunması ve şiddet gösteren erkeğin evden uzaklaştırılması biçimindeki yasal değişiklik için mücadele verilerek bu amaca, uygulamadaki tüm açmazlarına ve yetersizliğine rağmen, ulaşılmıştır.

Bu tür çabalar sayesinde davranış kalıpları daha düşük bir hızla değişse bile, cinsiyetçi tutumların meşruiyetinin sarsıldığı görülmektedir. "Kızını dövmeyen dizini döver" zihniyeti ortadan kalkmasa da, bu zihniyeti açık savunanların sayısında azalma barizdir. Egemen ideolojinin, konumuz bağlamında ataerkil ideolojinin sinsi ve açık en etkili yeniden üretim aracı olan medya aile içi şiddeti gündemde tutarak, bir yandan üçüncü sayfa haberi izlenilirliğiyle şiddeti sıradanlaştırsa hatta normalleştirse dahi; kaçınılmaz olarak şiddete tepkiyi de canlı tutmaktadır. Özellikle kadın örgütlerinin sokağa taşıdığı her türlü cinsiyetçi şiddet ve yasal değişiklikler, tüm yasağa, sansüre, otosansüre ve sinsi cinsiyetçiliğe rağmen basında da genelde eleştirel bir söylem olarak yer alıp kitleselleşmektedir.

Kadın araştırmaları enstitüleri, kadın kütüphaneleri, kadınlık durumuyla ilgili yayınlar, Birleşmiş Milletler'in Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığa Karşı Uluslararası Sözleşme'yi imzaya açması (Türkiye'nin onayı 1986 tarihlidir.) ve ulusal yasaların bu sözleşmeye uyarlanması, 2011 tarihli Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Ön-

lenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi'nin (İstanbul Sözleşmesi)[16] 2014'ten itibaren yürürlüğe girmesi ve Türkiye'nin ilk imzacı ülkelerden olması aynı (zorunlu ya da kerhen) dönüşümünün nedeni ve sonucudur. Kadınların erkeklere denk koşullarda ekonomik hayata çekilmesi, cinsiyetler arası ücret farkının ortadan kaldırılması, kadın girişimcileri özendirecek tedbirlerin alınması, her iki cinsiyet için esnek çalışma zamanı sisteminin geliştirilerek kadına ait olan çocuk ve yaşlı bakımıyla ev işlerinin engelleyiciliğinin ortadan kaldırılması ve erkeğe de aynı görevler için olanak sunulması, bilim, teknoloji, ekonomi ve siyaset alanlarındaki karar mekanizmalarına kadınların dahil edilmesi, kadınlara yönelik fiziki ve psikolojik şiddetin ortadan kaldırılması, özellikle yoksul kadın ve kız çocuklarını tehdit eden insan ticaretinin önlenmesi, eğitim, kültür, iş hayatı ve medyanın cinsiyetçi klişelerden arındırılması artık sadece feministlerin değil; çok daha geniş kitlelerin onayladığı, en azından karşı çıkmadığı/çıkamadığı hedeflerdir.

Nitekim kadın ve erkekler aynı olanaklara sahip olmalıdırlar diye tutum bildirenlerin oranı 2020'de %90'a ulaşmıştır. Aynı işte çalışan kadın ve erkeklerin eşit ücret alması gerektiğini beyan edenler ise %88'dir. Kadın-erkek hak eşitliğinin sağlanmasının devletin temel görevlerinden olması gerektiğini bildirenlerin oranı %91'dir. Kadınlar erkeklerden daha eşitlikçi algıya sahiptir; genç kadınlar diğer kadınlara göre daha eşitlikçi tutum belirtmektedirler. Eğitim

[16] https://kadincinayetlerinidurduracagiz.net/haberler/1648/istanbul-sozlesmesi-metni (5 Kasım 2017)

düzeyi arttıkça eşitlikçi tutum beyanı yükselmektedir. Ancak kadınların %81'i, erkeklerin ise %68'i toplumsal cinsiyet eşitliğinin pratikte var olmadığını düşünmektedir.[17]

Gerçekten de tutum ve davranışlar arasında ciddi bir fark vardır. Kadınların okuma yazma oranları %93,5 iken erkeklerinki %98.'dir ama doğu ve güneydoğu bölgesinde on beş yaş altı kız çocuklarında, eğitim zorunlu olduğu halde okuma yazma bilmeyenlerin oranı%45'i bulabilmektedir. On sekiz yaşın altındaki kız çocuklarının %15'i zorla evlendirilmektedir.[18] İşgücünün sadece %33,8'i kadınlardan oluşmaktadır.[19] Meslek olarak kendini ev kadını olarak tanımlayanların oranı %49 iken erkeklerde bu oran sıfırdır.[20]

Hayatı boyunca cinsel ya da fiziki şiddet gören kadın oranı %38'dir.[21] TBMM'deki milletvekillerinin %9.1'i kadındır; bakanlar kurulunda iki kadın bakan bulunmaktadır. Ev kadınlarının %93'ü, çalışan kadınların%85'i, erkeklerin %17'si sık sık veya her zaman evde temizlik yapıyor; beş

---

[17] Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Algısı Araştırması 2020, Kadir Has Üniversitesi, Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi, İstanbul, 2020, s.60,61,64. https://gender.khas.edu.tr/sites/gender.khas.edu.tr/files/inlinefiles/TTCKAA2020.pdf

[18] A. Carvajalino; "Top 10 Facts About Girls Education In Turkey" https://borgenproject.org/top-10-facts-about-girls-education-in-turkey/ (26.02.2020)

[19] "Kadın İstihdamı En Sıkıntılı Alanlardan Biri", https://www.dogrulukpayi.com/bulten/2018-de-kadin-istatistikleri (25.02.2020)

[20] Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet ve Algı Araştırması 2020.., s. 7.

[21] "UN Women Global Database On Violence Against Women: Turkey" https://evaw-global-database.unwomen.org/en/countries/asia/turkey (25.02.2020)

erkekten üçü evde temizlik yapmıyor, kadınlarda bu oran %8; toplumun %54'ü kadının çalışmak için eşinden izin alması gerektiğini belirtiyor; kadınlar ve erkekler arasında kürtaj karşıtlığı yaklaşık %50 oranında.[22] Töre cinayetleri ise, kadına yönelik şiddet konusunda aysbergin yalnızca görünen yüzlerindendir. Abartılı tüketim toplumunda kadının bedeni üzerinden gelir elde etmesi, yalnızca toplumun marjinalize ettiği bir meslek grubu olan fahişelikle sınırlı kalmamaktadır.

Mart 2020'de sonuçları paylaşılan ve sadece beyanı/tutumu içeren bir araştırmaya göre ise, erkeklerin %27'si "kocası izin vermiyorsa kadın çalışmamalıdır" diye düşünürken, kadınlar arasında bu ifadeye katılım %13'te kalıyor. Erkeklerin %40'a yaklaşan bir kesimi 'Evin reisi erkek olmalıdır' diyor. Her üç erkekten biri, 'Kadınların öncelikli işi evde ev işi yapmaktır' diyor. Erkeklerin %10'u "bazı durumlarda kadına tokat atılabilir" fikrini savunurken, %26'sı ise "kadın şiddet gördüğünü başkasına anlatmamalıdır" diyor. Kadınların yüzde 57'si "hava kararduğında dışarıda yürümekten korktuğunu" ifade ediyor, %54'lük bir kesim ise "dizilerdeki şiddetin gerçek hayatı yansıttığını" söylüyor.[23]

---

[22] "Konda'dan 'Toplumsal Cinsiyet Raporu': Toplumun yarısından Fazlası Kadın Çalışmak İçin Eşinden İzin Almalıdır Diyor", Sputnik Türkiye, 16.11.2019, https://tr.sputniknews.com/turkiye/201911161040637855-kondadan-toplumsal-cinsiyet-raporu-toplumun-yarisindan-fazlasi-kadin-calismak-icin-esinden-izin/ (01.12.2019)

[23] (Anket İNGEV tarafından yapılmıştır.) "Cinsiyet Algıları Araştırması Katılımcıların %10'u 'Kadına Tokat Atılabilir Diyor', cnntürk.com, 08.03.2020.

Öte yandan yapay zekâ üzerinden de kadına atfedilmiş cinsiyetçi kalıbın sürdüğü gözlemlenmektedir: Unesco'nun 2019'da yayımladığı araştırmaya göre teknoloji şirketleri ürettikleri sesli asistanları kadın olarak tasarlamaktadırlar. Apple'ın Siri, Amazon'un Alexa, Microsoft'un Cortana adlı asistanlarının ismi de sesi de dişidir. Türkiye'de de maruz kaldığınız sesli komut ya da yanıt sistemlerinin hepsi kadın sesine sahip. Bu sistemin kurgulandığı yapay zekâ alanındaki lider kadrolarda çalışanların ise sadece %12'si kadın. Dolayısıyla sistemler erkek egemen algıya göre yapılandırılıyor. Ayrıca araştırma kullanıcıların yardım istediğinde bir kadın sesi duymayı tercih ettiklerini gösteriyor. Sadece emredici bir ifade gerektiğinde erkek sesi gerekiyor. 90 milyondan fazla akıllı telefon kullanıcısı en az ayda bir kez sesli asistanlıktan yararlanıyor. Hanelerin ise %24'ü bunların da %52'si her gün akıllı sunucu kullanıyor. Sesli asistanlar yaygınlıkla cinsel taciz[24] ve cinsiyetçi tepkiye maruz kalıyorlar.

Kuşkusuz toplumsal dönüşüm bugünden yarına gerçekleşmez. Cinsiyetçi ayrımcılığın meşruiyetini yitirmesi, sağduyunun cinsiyetçiliğe karşı olarak yaygınlaşması önemli bir adımdır. Ancak değerlerin radikal dönüşümü, yalnızca tutum-durum/davranış arasında bir farklılık yaratmaz; aynı zamanda tutum ve davranışların kendi aralarındaki tutarlılık da kaybolur. Bu çoklu/değişken yapı hem

---

https://www.cnnturk.com/video/turkiye/cinsiyet-algilari-arastirmasi-katilimcilarin-yuzde-10u-kadina-tokat-atilabilir-diyor (11.06.2020)

[24] S. Samuel; "Alexa, Are You Making Me A Sexist, Vox, 12.06.2019, https://www.vox.com/future-perfect/2019/6/12/18660353/siri-alexa-sexism-voice-assistants-un-study (03.11.2019)

bireysel hem toplumsal niteliktedir; yalnızca bu değişikliklere mecbur kalanları değil, bu değişikliklerden çıkarları bulunanları da içerir. Sadece mağdur edenler yaşamaz bu ikilem ve çelişkiyi; hegemonik sistemin mağdurları/ezilenleri de kimi zaman makyavelist bir kaygıyla kimi zaman itaat ederek kimi zaman da farkına varmasalar dahi benimsediklerinden tutum ve davranış çelişkisi sergilerler. Açıkçası egemen "erkekler" kadar, mağdur "kadınlar" da **cinsiyetçi ikiyüzlülüğü** yeniden üretebilirler. Cinsiyetçi değerlerin çözülüşü sürecinde de devam eden ataerkil sistem içinde toplumsallaşanlar, bu sisteme ne kadar muhalefet ederlerse etsinler, söz konusu bölünmüşlükten (şizoid anlamda) bir anda sıyrılamazlar. Dolayısıyla ataerkil değerlerden yakınmak ve hatta değiştirmek için mücadele vermek; cinsiyetçi özü, özellikle bireysel planda tamamen yok edemez. Toplumda cinsiyetçi değerlerin egemenliğini tespit ve bu sisteme muhalefette görülen çeşitli derecelerdeki sözde toplumsal cinsiyetçiliğe karşı mutabakatın/ortak tutumun (örneğin bugün kadın ile erkeğin fırsat eşitliğine çoğunluk söz ile karşı çıkmamaktadır/ çıkamamaktadır.) cinsiyetçiliğe çözüm olduğu ikinci büyük yanılsamayı oluşturur.

DİKOTOMİK CİNSİYET KURGUSU KISIR DÖNGÜSÜ: CİNSİYETÇİ HEGEMONYAYI AŞAMAYAN MUHALEFET

"Sen yarı mağdur, yarı işbirlikçisin, herkes gibi"
J.P. Sartre; *Les Mains Sales*, Gallimard, Paris, 1948, s.1

Yerleşik toplum, cinsiyetlerin doğaya karşı ancak birlikte ayakta kalma mücadelesinin yarattığı tamamlayıcılık anlayışının yerine özel mülkiyet, aile, devlet, hukuk, din vs. üzerinden cinsiyetçiliğin ve ona içkin olarak ataerkilliğin en önemli altyapısıdır.[25] Moderniteyle birlikte özel alanın ve kamusal alanın tepeden tırnağa yeniden inşası sürecinde ve daha sonra modernitenin eleştirisi içerisinde gerek cinsiyetçilik ve gerek ataerkillik gerek de onların hem çıktısı hem nedeni olarak heteroseksizm, bir yandan meşrulaşırken bir yandan da özellikle birinci ve ikinci dalga kadın hareketinin muhalefetiyle karşılaşmıştır. Ancak özellikle moderniteyle birlikte; bir kutbun kayıtsız şartsız üstünlüğündeki iki kutuplu/dikotomik sosyal psikolojik algı, ideolojik hegemonyanın muhalifi tarafından dahi ye-

[25] İçindeki aşılmış anaerkil antropolojik örnekler bir kenara bırakıldığında F. Engels; *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*, Sol, Ankara,1978 kitabı (tabiidir ki diğer baskıları da) bu konuda en önemli kaynaklardandır.

niden üretilen bir aracı haline gelmiştir. Öyle ki bu "cinselleştirilmiş düalizm bütün düalizmlerin paradigması, 'dünya tarihinin paradigmasıdır.'"[26] Bu süreçte gerek kadının erkeğe eşitlenmesi gerek cinsiyetlerin "farklı ama denk" olmak için mücadeleleri pek çok kazanıma rağmen kadın-erkek kutbunu sorgulamak şöyle dursun (sorgulanan sadece bu iki kutba atfedilenlerin eşitsizliğidir, kadınlık ve erkeklik değil.), pekiştirmiştir. Kadın ya da erkek kimliğinin biyolojik veya kültürel olduğunun tespiti, eşitlik veya denklik mücadelesinde içkin hiyerarşiyi altüst etmek amacında dahi olsa karşıtlık/dikotomi söylemini değiş-tir(e)memiştir. Başka bir deyişle toplumsal cinsiyetin sosyolojik/kültürel inşası kabul edilse bile, aslında/özünde bu inşa sürecinde yapılanmış olduğu için cinsiyetçi ve dolayısıyla ayrımcı sıfatların/değerlerin denkliği vaz edilmiş; bu sıfatların cinsiyete göre olmayabileceği, cinsiyete atfedilmiş, yani cinsiyetçi kültürel inşanın parçası olabileceği üzerinde durulmamıştır. Durulduğunda dahi, örneğin kadını üstün göstereceği addedilen özelliklerden biri olarak anneliğin davranışsal ve duygusal "üstünlüğü" gibi kadın lehine "sanılan" farklar yaratılarak/bulunarak cinsiyetçi değerler makyavelist bir anlayışla yorumlanabilmiştir. Oysa tüm ayrımcılıklar egemenlik ilişkilerine göre kültürel olarak inşa edilir. Anneliğe atfedilen değer bağlamında dile getirdiğim pozitif ayrımcılık da bunlardan biridir ve ancak sözde pozitiftir; özde kadın ve erkek arasındaki "inşa edil-

[26] E. Badinter, *L'Un est L'Autre*, Odile Jacop Livre De Poche, Paris, 2005, s.27.

miş" farkı pekiştirir; ve "iltifat-övgü vb." olumlu sıfatlar içinde kadın anneliğe kıstırılır; mecbur edilir.[27]

"Kadın ve erkeğe "özgülük" biyolojik/genetik veya sosyolojiktir" tartışmasının hangi noktasında yer alınırsa alınsın, bu farklar çeşitli tonlarda mutlaklaştırılmış; mağduriyeti aşma mücadelesi cinsiyeti aşmak bağlamında değil, cinsiyetçi sıfatları karşılaştırmak/yarıştırmak/denklemek sınırında takılmıştır.

Örneğin, Malatya Büyükşehir Belediyesi kadınların taciz edilmesini önlemek gerekçesiyle pembe otobüs uygulamasını başlatmış, böylece kadının taciz edilebilirliğinin toplumsal yahut biyolojik olduğunu tartışmadan, ki bence de bu pratik kararda bu tartışma yersizdir, kadınların korunması için bir pozitif ayrımcılık örneği vermiştir. Muhalefet tarafından (sadece siyasal parti muhalefetini değil, feminist hareketi de içine katıyorum) bu ayrımcılık belediyenin yönetimindeki Parti'ye atfen yorumlanarak harem uygulamasının toplu taşımacılığa geri getirilmesi bağlamında geleneksel, ataerkil, antifeminist vs. olarak etiketlenmiş ve karşı çıkılmıştır. Öte yandan İzmir Büyükşehir Belediyesi, belediye otobüslerinde kadınların 22.00-06.00 saatleri arasında otobüslerde istedikleri takdirde durak ha-

[27] "Erkekler o üstünlük iddialarıyla, iktidarlarını güçlendirmek için analık içgüdüsü mitosunu kullanmaktadırlar. (...) bebeği hiç de otomatik olarak sevmezsiniz. (...) Öyle sanıyorum ki doğum sonrası bunalımı; annenin kusursuz bir analık sevinci duyacağı hayalini gerçekleştirmediği takdirde anneyi saran sessizlikle başlamaktadır. Analığın görkemlileştirilmesi, bebek doğunca annenin kendi duyguları üzerinde özerkliğinin sona ermesi gerektiğini buyurur." N. Friday, *Annem ve Ben*, e yayınları, İstanbul, 1984, s.27, 28, 31, 32.

ricinde inebilecekleri bir düzenleme yaptı. Yine kadınları kamusal alanda korumaya yönelik bu pozitif ayrımcılık örneği ise çok destek buldu. Malatya Belediyesi'ninki ataerkil bir uygulama olarak değerlendirilirken, İzmir Belediyesi'ninki neredeyse feminist bir davranış olarak yorumlandı. Oysa her iki belediyenin ait olduğu Parti üzerinden bir niyet okuma yapılmadığı takdirde durum kadına yönelik ayrımcılık örneğidir ve pozitif ayrımcılık olarak tanımlamak mümkündür. Ancak çocuk eğitiminden çok iyi bilindiği gibi koruma, iyi niyetli de olsa sakat bırakır. Ebeveynin aşırı sakınarak koruduğu çocuk, ev dışında ve özellikle aileden koptuğunda sudan çıkmış balığa dönmektedir. Tehlike varittir. Pedagojik bağlamda çocuk eğitiminde de, kadın olarak kamusal hayatta da. Çözüm çocuğa yahut kadına hayatın çoğulluğu içinde güvenliğini sağlayacak donanım ve ortam yaratmaktır. Belediyelerin uygulamalarından biri fiilen bir kadın gettosu kurmaktadır ama buna karşı çıkıldığında örneğin siyasal partilerin kadın kolları uygulamasına da karşı çıkmak gerektiği atlanmamalıdır. Bu kararların meşruiyet söylemleri farklıdır ama hiçbiri açıkça kadınlar ikinci cinsiyettir; ataerkil toplumda ayrı yerleri olmalıdır; kadın erkeğin haklarına sahip olamaz; tüm kamu vasıtaları aslen erkeklerindir; tüm siyasal partiler aslen erkeklerindir diye açıklama yapılamamaktadır. Çünkü sözde eşitlik söylemi artık hegemoniktir. Ama fiiliyatta koruma/pozitif ayrımcılık adına egemenler kadınları bir alana hemcinsleriyle kilitlemektedirler. Bir adım daha öteye gideyim: Kadın sorunlarıyla ilgili pek çok feminist toplantıda erkeklerin yer alması kadınların kendilerini özgürce ifadesini önlüyor, biçiminde bir gerekçeyle söz ko-

nusu toplantıların münhasıran kadınlardan oluşması makul görünürken; Malatya Belediyesi de pembe otobüsleri kamusal alanda kadının rahatını ve güvenliğini korumak amaçlı olarak açıklayabilmektedir. Kısacası kadın ve erkek alanları ayrılırken hiçbir karar alıcı alenen ataerkil sistem övgüsü yapmıyor/yapamıyor. Ve pozitif ayrımcılık bu zımni/**ikiyüzlü cinsiyetçiliğin** paravanı olabiliyor. Çözümü basit bir örnek üzerinden sunmam mümkün: İzmir gibi bir büyük kentte, gece otobüse binmek durumunda kalan genç, yaşlı, hasta insanların tümü olası metropoliten hayat riskleri altındadır. Belediye otobüsünden sadece kadınlar için evlerine yakın noktada vasıtadan inme imkânı vermek ayrımcılıkken, zaten o saatlerde çok dolu olmayan otobüsten tüm yolculara durak dışı inme imkânı sağlamak insan odaklı çağdaş belediyeciliktir ve cinsiyet kategorisini aşan ama onu da içeren bir toplumsal yarar sunar.

S. de Beauvoir, kadınlar için palyatif taleplerin sağcılardan yani statükonun/hegemonyanın içinde birtakım reformlarla ataerkil sistemi tehdit etmeyenlerden geleceğini iddia eder: "çünkü muhafazakârlar var olanı ve var olmuş olanı muhafaza etmek istiyorlar. Sağ görüşlü kadınlar devrim istemiyorlar. Onlar annedir, eştir ve kendilerini erkeklerine adamışlardır. Ya da eğer tahrikçi iseler, amaçları pastadan daha fazla pay kapmaktır. Daha fazla kazanmak, parlamentoya daha fazla kadın sokmak, bir kadın devlet başkanı görmek istiyorlar. Temelde eşitsizliğe inanıyorlar, altta olmak yerine üstte olmayı talep ediyorlar. Ancak bu isteklerini karşılayacak ufak değişikliklerle ya da şu anki haliyle sisteme iyi uyum sağlayacaklar. Kapitalizm kadınların orduya ya da polise katılmasına izin vermeye kesin-

likle imkân tanımaktadır. Kapitalizm kesinlikle daha fazla kadının hükümet işlerine katılmasına izin verecek kadar akıl sahibidir. Sözde sosyalizm bir kadının komünist partinin genel sekreteri olmasına mutlaka izin verecektir. Bunlar sadece sosyal sigorta ya da ücretli izin gibi sıradan reformlardır. Ücretli iznin kurumsallaşması kapitalizmdeki eşitsizliği değiştirmiş midir? Çek toplumundaki erkek egemenliği kadınların erkeklerle eşit ücretlerle fabrikalarda çalışma hakkı ile giderilmiş midir? Ama her toplumdaki değerler sistematiğini değiştirmek, annelik mefhumunu yıkmak, işte devrim budur."[28] Ayrıca Beauvoir, yine aynı röportajda bu tür mücadele içinde bulunan hiçbir grupta yer almadığını ve feminizmin ancak solcu (devrimci/radikal) olduğu takdirde dönüştürücü olabileceğini iddia eder. Bir başka deyişle, örneğin kimlik hareketlerinin egemen sosyo-ekonomik sistem içerisinde toplumu özgürleştireceğini iddia eden C. Mouffe'un önerdiği radikal ve çoğulcu demokrasi kavramını reformist, dolayısıyla hegemonyanın işbirlikçisi olarak yorumlayabilmenin yolunu açar.[29]

Birinci ve ikinci dalga feminizmin ve onlarla karşılıklı ilişki içinde olarak erken ve geç kapitalizmin, üretim ve tüketim toplumunun, modernitenin ve postmodernitenin

[28] "Gerassi'nin 1976 Tarihli Beauvoir Röportajı: 25. Yılında "İkinci Cins"" http://www.5harfliler.com/gerassinin-1976-tarihli-beauvoir-roportaji-25-yilinda-ikinci-cins/ (10.01.2019)

[29] C. Mouffe, "Feminism, Citizenship and Radical Democratic Politics", C. Mouffe; *The Return of the Political*, Verso, London, NY, 1993, s.74-89 .www.google.com/search?q=the+return+of+the+political+mouffe+pdf&oq=the+return+of+the+political&aqs=chrome.1.69i57j0l5.14240j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8 (10.01.2019)

problematikleştirdiği benim **cinsiyetçi ikiyüzlülük** olarak kavramlaştırdığım, günümüzde aşıldığı düşünüldüğü noktalarda dahi hüküm süren cinsiyetçilik için, bu bağlamda olmasa da çeşitli bilimsel araştırma, çalışma ve açıklamalar mevcuttur. Aşağıda ele aldığım çalışma ve kavramlaştırmalar birbirini başka açılardan ve küçük farklarla da olsa tekrar eden, pekiştiren, tamamlayan niteliktedir. Öte yandan benzer zamanlarda üretilmiş oldukları halde birbirlerini dipnotta dahi hiç zikretmeyişleri ayrı bir tartışmayı hak eden bilimsel bir sorunsaldır.

Düşmanca (Hostile) ve Yardımsever (Benevolent) Cinsiyetçilik: Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik (Ambivalent Sexism)[30]

"Birey istediği şeyi yapamaz durumda olduğu andan itibaren iktidar ilişkilerini kullanmak zorundadır."

M. Foucault; *İktidarın Gözü*,
Ayrıntı, İstanbul, 2007, s.283.

Psikolojide eşzamanda iki zıt duyguya sahibiyet anlamına gelen *ambivalent* sözcüğü iki değerli olarak tercüme edilebilir. P. Glick ve S.T. Fiske[31] tarafından cinsiyetçi tutumların iki farklı açıdan irdelenebileceğini ortaya koymak amacıyla geliştirilen çelişik duygulu cinsiyetçilik kavramı da, bu etimolojik karşılıktan çıkarsanacağı üzere cinsiyetçiliğin birbirini tamamlayan ama birbirine zıt iki yorumunu

[30] N. Sakallı Uğurlu, "Çelişik duygulu cinsiyetçilik ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması" Ocak, 2002.
https://www.researchgate.net/publication/235972688_Celisik_duygulu_cinsiyetcilik_olcegi_Gecerlik_ve_guvenirlik_calismasi_Ambivalent_sexism_scale_A_study_of_validity_and_reliability (25 Mart 2018) N. Sakallı Uğurlu'nun kullandığı karşılıklar düşmanca ve korumacıdır. Ben daha önceki yazılarımda kötücül ve iyicil sözcüklerini tercih etmiştim: A. Yaraman; "Eril Tahakküm Topyekun Bir Meseledir."
http://iletisimdergisi.gsu.edu.tr/issue/24432/258978 (25 Mart 2018) Ancak artık açıklamasız anlaşılabilecek bir karşılık olarak "düşmanca" makul geliyor ama yardımsever sözcüğünü de onun zıttı olarak daha doğru buluyorum.

[31] P. Glick, S. T. Fiske, "Hostile and Benevolent Sexism: Measuring ambivalent sexist attitudes toward women", Psychology of Women Quarterly, 21(1) 1997, s. 119-135.
https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1111/j.1471-6402.1997.tb00104.x (31.10.2019)

ifade etmektedir. Bu teoride her biri iktidar, toplumsal cinsiyet farklılığı ve cinsellik üzerinden vücut bulan yardımsever ve düşmanca cinsiyetçilik birbirinden ayrıştırılır. Yardımsever cinsiyetçilik verili, kabul görmüş cinsiyet rollerini benimseyen kadınlara karşı koruyucu ve sevgi dolu görece olumlu bir tavır iken; düşmanca cinsiyetçilik kadınlara erkeklerin gücünü gasp ettikleri için antipati besler. Ancak bu iki tür cinsiyetçilik karşıt görünse dahi aslında birbirini tamamlar ve birlikte var olur. Yardımsever cinsiyetçilik, geleneksel rollerde kadına karşı göreceli pozitif cinsiyetçi tutumları kapsar: koruyucu pederşahilik/babacanlık, yüceltilmiş kadınlık, yakın ilişki arzusu (cinsel çekicilik) (*desire to intimate relations*).[32] Düşmanca cinsiyetçilik ise yukarıdaki her boyutun olumsuz karşıtını içerir: baskın pederşahilik, aşağılayıcı inançlar, heteroseksüel tamamlayıcılık.[33] Aslında düşmanca cinsiyetçiliğin bu sınırların çok ötesinde de var olduğu kabul edilir.

6 Aralık 1998'de Montreal Polytechnique Okulu'nda kadın tarihi ve gerçeği için mühim bir olay yaşanmıştı: Kadın ve erkek öğrencilerin birbirinden ayrılarak gruplaşmasını emreden Marc Lépine'e şaka sanıp önce kimse aldırış etmedi. Tavana ateş edince herkes durumun vahametini anladı. 50 erkek ve 9 kadını ayırdı. Ve "ben feminizme karşı savaşıyorum" diye bağırdı. Kadınlardan biri, "biz sokaklarda bağırıp çağıran feministlerden değiliz, sadece okuyup normal bir hayat sürmek istiyoruz" dediyse de;

[32] Üreme ve cinsel ihtiyaç nedeniyle kadına cinsel yaklaşım.

[33] Heteroseksistlik (dikkat sadece heteroseksüel değil) bağlamında kadının cinsel çekiciliğinin objeleştirilmesi.

Lépine "siz kadın halinizle mühendis olacaksınız, öyleyse feministsiniz, feminizmden nefret ediyorum" dedi ve kadınları sırayla vurdu. Koridorda ve kantinde de öldürmeye devam etti ve 14 kadın sırf kadın oldukları ve erkekçe olarak tanımlanıp erkek tekeline dönüşmüş bir meslek diye konumlanan mühendislik okudukları için katledildi. Bu olay bariz bir düşmanca cinsiyetçilik örneğidir. Kadın tarihi ve araştırmalarında bu facia önemli bir dönemeçtir. Zira ne ekonomik refahın ne öğretim olanaklarının ne kadın mücadelesinin ve kazanılan hakların kadınlık durumunda radikal bir dönüşüme neden olmadığı; tüm bu dönüşümlerin erkek egemenliği içerisinde gerçekleştiği ve bu egemenliği tehdit ettiği oranda kadına karşı tehlikenin, özellikle öldürülmeye varan şiddetin, bir sosyolojik rövanş olarak arttığı tespit edildi.

Yardımsever cinsiyetçilik ise, tabir-i caizse daha sinsi bir uygulamadır. Yardımsever cinsiyetçilik ile babacanlık kisvesi altında üstün ve güçlü bireyler olarak erkeklerin kadınları korumasının sorumluluğu tanımlanır. Ancak korunması gereken her şey/herkes zımnen acizdir. Bu bağlamdaki cinsel çekicilik ise kadının arzulanan/arzulanması gereken bir nesne olarak konumlandırılmasıdır. Ve doğada dişi, yumurtayı en iyi dölleyecek sperm sahibini seçebilsin diye daha gösterişli olan erkek olduğu halde; ataerkil toplumda hele kapitalizm eşliğinde kadının daha güzel, daha bakımlı, daha alımlı, daha süslü vs. olması beklenmektedir. Kadının güzelliğiyle/fiziğiyle ilgili iltifatlar bu bağlamda yaygın ve istenir bir durumken; erkeğe yakışıklılığıyla iltifatta bulunmak nadirdir. Yüceltilmiş kadınlık ise geleneksel, ataerkil kadına atfedilmiş rollerin aslında ne denli önemli

olduğu fikrinin altını çizerken; kadını bu rollere "onurlandırarak" kıstırır. Yardımsever cinsiyetçilik geleneksel rollere uyan kadınları sözde yüceltirken; düşmanca cinsiyetçilik kadın özgürlüğüne açıkça karşıdır. Her ikisi de ödül ve ceza üzerinden işler: geleneksel cinsiyet rollerini uygulayan kadınlara olumlu (yardımsever cinsiyetçi) tutum ve davranış gösterilirken; bunları aşmak isteyen kadınlara olumsuz tutum ve davranış (düşmanca cinsiyetçilik) sergilenir. Bir başka deyişle sisteme uyumlu kadınlar yardımsever cinsiyetçilikle ödüllendirilirken, her türlü ayrımcılığa karşı çıkan tavizsiz/müdanasız kadınlar ise şiddet başta olmak üzere düşmanca cinsiyetçiliğe maruz kalmaktadırlar. Ancak erkekler de kadınlar da yardımsever cinsiyetçiliği daha kolay kabul etme, onu daha az cinsiyetçi ve hem de kadın için övücü, meşru hatta kazanılmış hak bulma eğilimindedirler. Bu bakışla, cinsiyetçiliğin farklı, hatta bir kısmının olumlu algılanması söz konusudur. Yardımsever cinsiyetçilik, cinsiyetçi inançların açıkça ifade edilebilmesine olanak sağlar.[34] Kadın ve erkekler üzerinde yapılan araştırmalar, yardımsever cinsiyetçi tanımların düşmanca cinsiyetçi görüşlerden daha az cinsiyetçi algılanmakta, hatta cinsiyetçilik sayılmamakta olduğunu göstermektedir.

[34] M. R. Ramos vd., "What Hostile and Benevolent Sexism Communicate about Men's and Women's Warmth and Competence" *Group Processes&Intergroup Relations*, 2016, 21/1, s.159-177. https://www.google.com.tr/search?source=hp&ei=knw3XP73KYXxrgTmkaboCg&q=ramos+sexism+and+gender+stereotypes&btnK=Google%27da+Ara&oq=ramos+sexism+and+gender+stereotypes&gs_l=psy-ab.3...1200.18494..19227...0.0..1.1645.13472.0j15j9j0j2j2j0j4j1.....0....1..gws-wiz.....0..0i131j0j0i10j0i22i30j33i21j33i160j33i22i29i30.bC27b7QR26k (10.01.2019)

Sonuçlar, yardımsever cinsiyetçiliğin düşmanca cinsiyetçiliğe nazaran en azından daha az cinsiyetçi görüldüğünü desteklemektedir.[35] Oysa genellikle gönüllülükle kabul edilse dahi yardımsever cinsiyetçilik de; düşmanca, açık, olumsuz cinsiyetçilik kadar kadının mağduriyeti, ikincilliği ile ilişkilidir. Yardımsever cinsiyetçilik, cinsiyetçiliği meşrulaştıran, gizleyen ve böylelikle ne zihniyet ne pratik bağlamında ataerkilliği tehdit etmeyen, hatta yeniden üretimine karşı muhalefeti kıracak bir **cinsiyetçi ikiyüzlülük** biçimidir. Örneğin tecavüz vakalarında tecavüze uğrayanın suçlanması (neden gecenin o vakti dışarıda idi; neden eşinin yorgun olduğunu düşünüp sabır göstermedi, neden içki içti, neden açık saçık giyindi vs. vs.), düşmanca cinsiyetçilik kadar yardımsever cinsiyetçilikle de ilişkilidir.[36] Kadının "korunması", yardımseverlik altında ona empoze edilen kıyafet ve yaşam tarzının kadın tarafından "ihlal edilmesi"nin tecavüzü neredeyse meşrulaştırması; en azından tecavüz suçunun hafifletici nedeni sayılması bu bağlamda gerçekleşmektedir.

Yardımsever cinsiyetçilik örnekleri feminist söylemin içerisinde de çeşitli biçimlerde var olmuştur. İkinci dalga

---

[35] M. Barreto, N. Ellemers, "The Burden of Benevolent Sexism: How It Contributes to the Maintenance of Gender Inequalities" *European Journal of Social Psychology*, 2005, *35*, s.633–642. https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/ejsp.270 (10.01.2019)

[36] T. Viki, D. Abrams, "But She Was Unfaithful: Benevolent Sexism and Reactions to Rape Victims Who Violate Traditional Gender Role Expectations" *Sex Roles*, 2002, NO:*47*, s.289–293. https://www.researchgate.net/publication/226768862_But_She_Was_Unfaithful_Benevolent_Sexism_and_Reactions_to_Rape_Victims_Who_Violate_ Traditional_Gender_Role_Expectations (10.01.2019)

kadın hareketi, özellikle özel alan-kamusal alan karşıtlığı üzerinden cinsiyet rollerini ve kamusal alanın erkek ve yurttaş kavramıyla özdeşleştirilmesini, kadın ve kadına ait değerlerin farklılığının eşitlikten dışlanmasını eleştirirken; anneliğin yüceltilmesi için mücadele etmiş ve 1988'de yayımlanan *Social Contract* adlı feminist literatürün önemli eserlerinden birinde C. Pateman,[37] toplumsal anlaşmadaki erkek egemenliğini düşünce tarihi bağlamında irdelerken; cinsiyet açısından farklılaşmış yurttaş kavramını tartışıp kadınların, erkekte olmayan annelik vasfının önemini gündeme getirmiş ve kadının dişil nitelikleriyle yurttaş kavramına eklenmesinin gereğini savunmuştur. Ancak kadının özgünlüğü annelik kimliği üzerinden önemsenirken; iki kutuplu cinsiyet[38](çilik) bir anlamda meşrulaştırılmış ve dişinin "doğal üstünlüğü", erkeğin siyaseten yapılanmış üstünlüğüyle yarıştırılmıştır. Kadını özel alana kilitlediği için modern eşitsizliğin nedeni olarak gösterilen annelik, bizzat feminist yazının katkısıyla yüceltilerek, kadın=anne

[37].https://www.google.com/search?q=sexual+contract+complete+texte+pateman&oq=sexual+contract+complete+texte+pateman&aqs=chrome..69i57.30212j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8 (10.01.2019)

[38] Sandra Bem tarafından geliştirilen bu kavram kadınlık ve erkeklik olarak iki zıt toplumsal cinsiyeti tarif eder. Erkeksi kabul edilen özellikler kadına; kadınsı kabul edilen özellikler erkeğe uygun bulunmaz. Bem'e göre, fizyolojik birtakım özellikler kültürel olarak abartılmış ve kutuplaştırılmıştır. Kadınla erkek arasında ortak hiçbir davranış ve tutum bulunmaz, kesinlikle birbirinin zıttıdırlar. Ve toplumun temel kurumları bu cinsiyet kutuplaşmasına göre örgütlenmiştir. S. Lipsitz Bem, *Lenses of Gender: Transforming the Debate on Sexual Inequality*, Yale University Press, New Haven, 1993. https://yalebooks.yale.edu/book/9780300061635/lenses-gender (04.06.2020)

algısı yardımsever ve dolayısıyla olumlu ayrımcılığın, sözde muhalefet adına, örneklerinden birine dönüşmüştür.

Çocuk sayısının önemli düşüşü kadının annelik rolünün bir üstünlük gibi sunulup; onun en önemli görevinin/işlevinin annelik olduğu sadece ataerkil bir söylem olarak değil; feminist bir söylem olarak da savunulabilmekte ve kabul görebilmektedir. Esnek ve dolayısıyla güvencesiz çalışmanın (aslında bir "özgürlükten" ziyade geç kapitalizmin krizlerine çözüm olarak türeyen) bir parçası olarak geleneksel rollerin çağdaş formlarına gönüllülükle geri dönen kadınlar, çocuk başına verilen primle/ödülle (şatafatlı gebelik, loğusalık kutlamaları vs.) birlikte bir çocuk yarışına girerek geleceğin emekçilerini de yetiştirmektedir. Ayrıca artık tüketim toplumunun en değerli metalarından biri çocuktur. Bebek arabasından giysilerine, oyuncaklarından okuluna, doktorundan psikoloğuna, piyanosundan sporuna üstelik böbürlenerek geç kapitalizme verilen en büyük katkıdır. Modern zamanlarda azalan çocuk sayısı; postmodern zamanlarda kadının, üstelik esnek üretim sayesinde evde para kazanarak, telafi etmeye çalıştığı en büyük değere dönüşmüştür; korumacı/yardımsever cinsiyetçilik bu duruma anneliği yücelterek büyük katkıda bulunmuştur. İşte böyle bir ortamda moda olmuştur gebelerin streç giysilerle çocuk beklediklerini kamuya duyurmaları veya hamile olmayanların bu durumdan utanırcasına hamile elbiselerine benzeyen robadan veya iyice bol giysilere rağbet etmeleri! Aynı şekilde, tıpkı II. Dünya Savaşı ertesinde kırılan nüfusu telafi etmek istercesine doğan ince bel-geniş kalça (anaç/doğurgan vücut simgesi) modası gibi, şimdilerde de normal koşullarda kalça çıkığı teşhisi koyduracak bir görüntü kazanmak için

estetik cerrahlara basen büyütme ameliyatı talebinde bulunan kadınların sayısı artmış; daha basit/ucuz bir yolla ise kalçayı büyük gösteren iç çamaşırları piyasaya sürülmüştür. Bu durumun mantıklı bir uzantısı olarak "çocuk annenindir" gibi ayrımcı fikir yaygınlaşmış, babaların lütfedercesine çocukla ilgilenmeleri, bunca eşitlik talebine rağmen meşrulaşmıştır. Artan boşanmalarda çocuğun velayetinin anneye bırakılması, bir kazanım sayılmış; bu yüzden boşanan annenin ekonomik olarak boşanan erkeğin çok gerisinde kalması ve hayatı yeniden yakalamakta zorlanması kazanç sayılan bir kayba neden olmuştur. Aynı nedenle nafaka talebi doğrudan kadınla ilişkilendirilmekte ve aslında "erkeğin eline bakan" kadın imajının, kaybedilmemesi gereken bir yasal hak olarak feminist gündemde büyük yer işgal etmesine sebebiyet vermektedir. Bu yardımsever cinsiyetçilik kadının toplumsal statüsünde anneliğin önceliğini pekiştirip, üreme işlevini kimliğinin neredeyse birinci belirleyicisi kılarken; ataerkil kodları, bir kazanımmış gibi yeniden üretmektedir. Çocuğun velayetinin öncelikle ve yaygınlıkla boşanan anneye verilmesi evrensel bir norm olarak doğallaştırılmış ve kadının bu vesileyle onurlandırıldığı düşünülmüştür. ABD'de 1830'daki bir örneğe dayanan "hassas yaşlar doktrini" denilen yasal bir ilkeden yola çıkarak, diğer tüm şartlar eşit olduğunda çocuğun yetiştirilmesinde annenin babaya göre daha elverişli bulunduğu yaygın kabul görmektedir. Aslında şimdilerde bu düşünceye bağlı pratiğin eşit koruma maddesini ihlal ettiği, yani sözde olumlu addedilen anneliği yücelten zihniyetin ayrımcılığının olumsuz/cinsiyetçi yönü

fark edilmiş ve bu doktrin meşruiyetini de yasallığını da kaybetmeye başlamıştır.[39]

Kapitalizmin görkemli yıllarının sonunu 1973 petrol krizine bağlayarak "yeni annelik" tarzıyla ilişkilendiren E. Badinter, bu yeni kuşağın "feminist anneleriyle görülecek hesabı olan, (...) annelik statüsünün de ayrı bir değeri olduğunu ve çocuklarının bakımı ve eğitiminin kendi başyapıtları olabileceğini düşünmeye başlamış, (...) her zaman aceleci olan, mesleki ve ailevi gereklilikler arasında iyi kötü bir denge kurmaya çalışan annelerinin aksine, (bu) kızlar yeni parolaya karşı duyarlıdırlar: önce çocuklar"[40]

O ay da anne olamamış olmanın bir simgesi olduğundan bilinçaltı suçluluk duygusuyla kadınların farklı sıkıntılar yaşayabildikleri araştırmalarla da bulgulanmış adet dönemi de, yardımsever cinsiyetçiliğin senaryolarıyla, neokapitalizme değerlerin eşitliği gibi yüceltmelerle dahil olmaktadır.[41] Tüketim toplumu bu veriyi, bir kadın kazanımı gibi sunarak tersyüz etmeyi başarmaktadır. Özellikle ped reklamları, kadının adet dönemindeki "esaret"ini özgürlüğe taşımak iddiasıyla; şekerleme reklamları kadının adet dönemindeki "dengesizliği" ve iştah açıklığına "çözüm" ola-

[39] H. Blank, *Düzcinsel/Heteroseksüelliğin Şaşırtıcı Derecede Kısa Tarihi*, İletişim, İstanbul, 2019, s.226.

[40] E. Badinter, *Kadınlık mı Annelik mi?*, İletişim, İstanbul, 2010, s.38.

[41] Birçok araştırma, regl döneminde bir kadının yaşadığı şikâyetlerin sosyopsişik arkaplanında, o ayda çocuk sahibi olamayıp "hasta" olduğu bilinçaltı "suçluluğunun" yattığını iddia eder. Zaten Türkçe'de regl olmak/adet görmek/aybaşı olmak terimleri yerine "hasta olmak" fiili kullanılmasıyla bu tespit örneklenebilmektedir. Oysa jinekolojik manada, gebe, çocuk veya menopozda olmadığı taktirde kadınların adet görmemesi hastalık semptomudur.

rak sunulmasıyla "eşitlikçi" görüntü altında söz konusu dönemin biyolojikten ve genelden çok kültürel ve kişisel durumlarını pazara çıkarmakta ve adeta "gebe olamamış" kadın bir nevi affedilmektedir. Kadına ait genelgeçer değerlermiş gibi "piyasaya açılan" bu "adet dönemi değişikliklerinin" ne kadar kurgusal/kültürel ne kadar biyolojik olduğu tartışmalıdır. Tıpkı normal koşullarda talepte bulunamayan veya bulunması şımarıklık sayılan bir kadının hamileliğe/anneliğe sığınarak "aşermesi" gibi, regl döneminde "gelgitli olabilme" "şansının" (aksi halde geçimsiz, dengesiz hatta cadı addedilebilecekken) yardımsever cinsiyetçiliğin verdiği haklardan mı olduğu tıbbi araştırmalara muhtaçtır. Bu bağlamda bir yardımsever cinsiyetçilik örneği olarak kadınların adet dönemlerinde izinli sayılmaları hakkı da gündemdedir. İşe alımlarda aynı nitelikli kadın ve erkek aday başvurularında erkeklerin tercih edildiği üzerine pek çok araştırma ve deneyim bulunmaktadır. İşverenin bu seçimdeki en makul ve meşru gerekçesi kadının doğum yapma ve çocukları yüzünden işi aksatma olasılığıdır. Bu "mazeretlere" bir de kadınların her ay beş gün izinli sayılmaları hak olarak eklendiğinde çalışma alanındaki erkek emekçi seçme olasılığı pek tabii ki benim bu talebin/kazanımın karşısına çıkmamı gerektirmez. Ancak herkese, cinsiyetler üstü olarak, herhangi bir mazereti dolayısıyla her ay beş gün işe gelmeyebilme hakkı tanınmadıkça bu imtiyaz yardımsever cinsiyetçilik örneği olarak kalmaya mahkûmdur. Ve bütün ayrımcılıklar gibi ters tepecek bir sözde kazanımdır. Bu "izinden" çıkarı olduğuna inananın ifademi anlayamaması ya da karşı çıkması ise, küçük bir **cinsiyetçi ikiyüzlülük** deneyi olsun.

Hegemonikleşen kadını kalkındırma söyleminin geç kapitalizmin sınırları içerisinde sönümlenmesini hedefleyen bir diğer yardımsever cinsiyetçilik teşebbüsü de mikrokredi uygulamasıdır. "Mikrokredilerin aslında ev içi şiddeti ve kadınların erkeklere bağımlılığını azalttığına yönelik kanıtlar en iyi ihtimalde dahi sallantılıdır. Ne var ki, bu kredilerin bir etkisi son derece açıktır: Mikro-fonlama kadınların borç aldıkları kişilere bağımlılığını arttırmaktadır. Yoksul ve işçi sınıfından kadınların boyunlarına dolanmış borç yularını gitgide sıkılaştıran bu yaklaşım, bizatihi toplumsal cinsiyet şiddetine yol açmaktadır."[42]

Kısacası cinsiyetçiliğin bu her iki biçimi de, ataerkilliği ve geleneksel cinsiyet rollerini meşrulaştırmaya, iknaya ve yeniden üretmeye hizmet eder:

1. düşmanca, yarışmacı, aleni, açık, kaba, görünen, negatif.
2. korumacı, tamamlayıcı, zımni, gizli, sinsi, görünmeyen, pozitif.

İkincisinin, birinciye nazaran daha az farkında olunur, ataerkil niteliği gözardı edilir veya özellikle kadınlar tarafından farkına varılsa dahi sanki bir kazanımmış gibi addedilebilir. Özellikle bu son kerte **cinsiyetçi ikiyüzlülük**, işine gelmeyene isyan gelene hüsn-ü kabul gösteren bir tarz yaratır ve cinsiyetçiliğin bireysel küçük çıkarlar uğruna, hatta eleştirene/ayna tutana sinirlenerek, yeniden üretimine vasıta olur.

Oysa yardımsever cinsiyetçilik toplumsal dönüşümü baltalarken, düşmanca cinsiyetçilik açık reaksiyon doğurarak

[42] C. Arruzza, T. Bhattacharya, N. Fraser, *%99 İçin Feminizm: Bir Manifesto*, Sel, İstanbul, 2019, s.50.

yükseltmektedir. Yardımsever cinsiyetçiliğe maruz kalan kadınların toplumsal hareketlere katılımı azalırken, düşmanca cinsiyetçiliğe maruz kalan hemcinslerininki artmaktadır.[43] Ataerkil *status quo*'ya uyumlu olan kadınları bir anlamda ödüllendiren yardımsever cinsiyetçilik cinsiyet eşitliğine ket vurmaktadır.[44]

Ayrıca neredeyse tüm yardımsever cinsiyetçilik örnekleri, neoliberal ekonomi politikaların geç kapitalizme muhalifleri uyumlulaştırmak hedefinin içerisinde, temel hegemonyanın sindirici/sönümleyici işlevine hizmet etmektedir.

Öte yandan 8360 denek üzerinde, içinde Türkiye'nin de bulunduğu 16 ülkede bu kez erkeklere yönelik yapılan çelişik duygulu cinsiyetçilik araştırmasının sonucunda; durumun kültürler ötesi olduğu, kadın-erkek bağlamında yardımsever ve düşmanca cinsiyetçilik arasında olumlu bir korelasyon bulunduğu ve her ikisinin de toplumsal cinsiyet eşitliğiyle ters orantılı olduğu ortaya konmuştur.[45]

---

[43] D. J. Becker, S. C. Wright, "Yet another dark side of chivalry: Benevolent sexism undermines and hostile sexism motivates collective action for social change" Journal of Personality and Social Psychology, 2011, S. 101, 62–77. https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/21355657/ (04.06.2020)

[44] P. Glick, S. Fiske, An ambivalent alliance: Hostile and benevolent sexism as complementary justifications for gender inequality. *American Psychologist*, 2001, S. 56, 109-118. http://psycnet.apa.org/record/2001-00159-001 (11.01.2016)

[45] P. Glick., M. Lameiras, S. T. Fiske., T. Eckes, B. Masser, C. Volpato, Y. R. Castro, "Bad but bold: Ambivalent attitudes toward men predict gender inequality in 16 nations", *Journal of Personality and Social Psychology*, 2004, *86*, 713-728. https://www.semanticscholar.org/paper/Bad-but-bold%3A-Ambivalent-attitudes-toward-men-in-16-Lameiras-Fiske/d3daca5738964e43a7bb83fc318feb68b5963801 (11.01.2019)

Eril Tahakküm (*La domination masculine*): Simgesel Şiddet (la violence symbolique)

"Erkeğin kadını var etmesi için, kadın kendi varlığını inkâr etmelidir. Eşitler arası bir ilişkiden korkan erkeğin gururunu, ataerkil idealin en önemli rolünü -efendi rolünü-, kadının erkeğe sunmasından daha fazla ne okşayabilir ki?"

F. Mernissi, *"Virginity and Patriarchy"*, *Women's Studies International Forum, Cilt: 5, Sayı: 2, 1982.* https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/0277539582900267, (01.05.2019)

Cinsiyetçi simgesel şiddet, Glick & Fiske'nin 1997'de ortaya koyduğu yardımsever cinsiyetçilik kavramının, 1998'de P. Bourdieu[46] tarafından geliştirilen, zenginleştirilen hatta tamamlanan hali olarak tanımlanabilir. Simgesel şiddet tüm ezen-ezilen ilişkileri için, tahakkümün gizli/içkin bir düğümüdür ve ezilenlerin, kendilerinin ezilmelerini pekiştiren pratik ve düşünceleri gönüllülükle yeniden üretmeleri anlamını taşır; vahameti, mağduru açısından bile meşruiyetinde, hatta fark edilmemesinde yatar. Dolayısıyla açık/düşmanca tahakküm ilişkilerine karşı çıkmak nispeten daha kolayken ve bu bağlamda önemli yol kat edilmişken; zımni/sinsi simgesel şiddet aracılığıyla tahakküm güçlenerek varlığını sürdürür. Açık baskı itaatle yürür; hegemonya ise ikna ile tabiiyet oluşturur. Bourdieu'nun tahakküm üzerinden zımni ve o nedenle yaygın

[46] P. Bourdieu, *La Domination Masculine*, Seuil, Paris, 2002. *Eril Tahakküm*, çev. Bediz Yılmaz, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2014.

ve tehlikeli cinsiyetçilik açıklamasında, A. Gramsci'nin hegemonya ile doğan ikna/rıza tanımından etkilendiği açıktır. Ataerkil sistem zihniyeti/üstyapıyı tek başına inşa edecek kadar hegemonik olduğunda; özellikle egemen sistemin organik aydınları (kendilerini sisteme muhalif gösterseler veya sansalar dahi) hegemonyayı yeniden üreten (kimi zaman sözde muhalif) söylemi mağdurlarına bile ikna ederler; hatta onların mağduriyetlerini "gönüllülükle" yeniden üretimini sağlarlar. İşte bu "mağduriyeti gönüllülükle yeniden üretme" simgesel şiddettir.

Simgesel şiddet, yaygın kanının aksine psikolojik/manevi şiddet değildir. Fiziki şiddet ve psikolojik şiddet kimi zaman rasyonalize edilerek, gözardı edilse bile, aleni/düşmanca cinsiyetçiliğin parçasıdır. Tokattan öldürmeye kadar uzanan kadına yönelik fiziki şiddet, ifşa edilmiyor olsa bile, düşmanca cinsiyetçiliğin yapı taşlarındadır ve dünya genelinde yaklaşık 1/3 oranını sınıf ve coğrafyalar üstü bir nitelikle sürmektedir. Psikolojik şiddet ise kıskançlıktan küfre uzanan, fiziki şiddetten dünya genelinde daha yaygın ama daha az şikâyet edilen, daha çok mazur görülendir. Kanıksanmıştır, hafifsenir ama şikâyet konusu olmasa, hatta farkına varılmasa dahi açıklandığında şiddet olduğu ve cinsiyetçi mahiyeti kolaylıkla kavranır. Simgesel şiddet ise neredeyse, herkesin bir biçimde maruz kaldığı bir şiddet türüdür. Mağdurlar bunun farkına varmak, şikâyet etmek şöyle dursun; bunun şiddet olduğunu, açıklansa dahi anlamaz veya çok zor kavrarlar, dahası bu "şiddet"e uğramak ister, hatta başlarına gelmediğinde "üzülürler." Öncelikle bu şiddet türleri tabii ki sadece kadına özgü değildir. Örnekleri değişik bir "alan"dan, gençliğin hegemonik değer olduğu

yaştan vereyim: Yaşlıların, sırf artık güçlerini yitirdikleri için ev içinde tartaklanması, "kol kırılır yen içinde kalır" zihniyeti üzerinden örtülse dahi fiziki şiddet biçimlerinden biridir. Yaşlılarla çeşitli yaşa bağlı özelliklerinden dolayı dalga geçilmesi/sayılmaması psikolojik şiddetin bir örneğidir. Her ikisi de açık/düşmanca şiddettir. Yaşlı birine, "kesinlikle yaşından genç görünüyorsun" demek ise, bir iltifat/duyulmak istenen güzel söz gibi algılanır; ama özünde "yaşlılık durumu" aşağılanmaktadır ve "iltifat gören" kişi aslında yaşlıdır (ama bu aşağı/ayıp durumu bir biçimde "affedilmektedir"). İşte bu sözde iltifat, simgesel şiddettir. Mağdurun, mağduriyetini pekiştiren söylemi/durumu gönüllülükle kabulü; hatta maruz kalmadığında üzülmesi söz konusudur. Bir durum ya da söylemin simgesel şiddet olup olmadığını anlamak için yapılacak en kolay çözümleme, durum ya da söylemi tersine çevirmektir. Örneğin genç birine ne kadar yaşlı duruyorsun demek hakaret/komiklik addediliyorsa; tersi de hakarettir/komikliktir. Buradaki hegemonya gençliktir; zira sosyo-ekonomik sistem gençlik üzerinden para kazanmaktadır. Yaşlılar genç görünebilmek için, gençler genç kalabilmek için önemli bir ekonomik yatırım yapmaktadırlar. Bu konuda harcanan her çaba, yapılan her "iltifat", gençlik hegemonik değerinin gönüllülükle yeniden üretimi ve kapitalizm bağlamında bu uğurdaki tüketimin daha artması anlamına gelmektedir.

İltifat/koruma/kayrılma sayılan/sanılan her durum ve söylemi tersine çevirmek o alandaki mevcut hegemonyayı deşifre etmeyi sağlar. Batılı'ya benzetilince duyulan haz ile örneğin Arap'a (hatta Türk'ün Türk'e) benzetilince duyulan hayal kırıklığı Batı'nın Doğu'ya hegemonikliğini; müs-

tahdem bilmem kime değil de patron bilmem kime benzetilmenin hoşnutluğu, zenginin fakire hegemonikliğini gösterir. Batı'nın Doğu, zenginin fakir üzerindeki egemenliğine muhalefet edip mücadele edenler dahi bu "iltifatlar" karşısında kendilerini iyi hissederler.

Cinsiyetçi hegemonyaya geri döndüğümüzde ise, erkeğe benzetilen kadınların zımni ya da açık bir biçimde bunu iltifat saymaları söz konusuyken; kadına benzetilen erkeğin bunu hakaret hatta şiddet sebebi saymaması nadir rastlanılan bir durumdur.[47] Kadınların bir kazanım olarak pantolon giymeleri, neredeyse her kesimce "muteber" bir davranış iken; en feminist/eşitlikçi bir kadının dahi, erkeğin istiyorsa ve cinsel tercihine bağlı olmaksızın/heteroseksüel kalıplarda (veya değil), etek, hele mini etek giymesini en azından komik bulması yaygındır. Demek ki erkeğin olana, erkeğe atfedilmiş olana "ulaşmak" tercihi hâlâ söz konusu-

[47] Haziran 2020'de sosyal medyada yer alan ters yüz etme eylemi cinsiyetçiliğin teşhiri için hem bir örnek olmuş hem de bilinç yüselterek farkındalık artırmıştır: "erkek dediğin evinden damatlığıyla çıkar gelinliğiyle döner", "pozitif ayrımcılık uyguluyor erkeklerin üniversite okuması için ekstra erkek kontenjanı açıyoruz.", "Ya beni çıldırtmak mı istiyorsun, erkek dediğin hesap öder mi?", "Maskülinistler çirkin ve şişmandır. Genellikle kadınlar tarafından reddedilmişlerdir. Maskülinizm karıyı buluncaya kadar.", "kayınço kaymaktan tatlıdır.", "erkek evlendikten hele çocuk sahibi oldutan sonra asla çalışmamalıdır.", "evlenilecek erkek var, eğlenilecek erkek var.", "erkek erkekliğini bilmeli, akşam karısına güler yüzle kapıyı açıp, sofraya sıcak yemek koymalı; zira kadının kalbine giden yol midesinden geçer." "Bu akşam ablama oğlan istemeye gideceğiz.", "o şortun boyu ne oğlum, ablan bacaklarını kırar.", "erkek kendini gelecekteki hanımı için saklamalıdır.", "senin babana abine yapılsa hoş mu?", "erkekler traş malzemelerini siyah poşette taşımalı.", "bir erkeğin asıl kariyeri babalıktır.", "erkekler çiçektir." vs.

dur. Bunlar gönüllülükle uygulanan, kazanım sanılan ama aslında egemenin taklidini/yüceltilmesini içeren birer simgesel şiddet örneğidir.

Mağdurun mağduriyetini "gönüllülükle" yeniden ürettiği cinsiyetçilik örnekleri günlük hayatın, doğalmış addedilen veya çeşitli biçimlerde egemenlik ilişkisini meşrulaştırmak adına rasyonalize edilen pratiklerinde mütemadiyen yeniden üretilmektedir: Örneğin kadınlar genelde kendilerinden yaşça, boyca, paraca, statüce büyük/üstün erkekleri partner olarak seçer veya seçmeyi/onlar tarafından seçilmeyi hayal ederler. Evlenme, arkadaşlık, cinsel ilişki tekliflerinin erkekten gelmesini beklerler; herhangi bir ortak anlamlı gün nedeniyle erkeğin hediye almasını, harcamalarını (en azından ele güne karşı) erkeğin ödemesini, çocuk bakımı vs. gibi nedenlerle çalışma hayatını bırakabilme "lüksünün" kadınların tekelinde olmasını, ağır bavulu erkeğin taşımasını, arabanın kapasını erkeğin açmasını, fiziki ve teknik sorunun erkek tarafından çözülmesini "normal" bulurlar. Oysa tüm normlar gibi, bu normlar da egemen söylemce belirlenmiştir ve onun yeniden üretimine hizmet eder. Egemenlik/üstünlük, konumuz bağlamında ataerki ve cinsiyetçilik ile ilgili normların "işe gelenlerinin" tercih edilmesi, eşitsizliği gönüllülükle kabul etmek anlamına gelir. Eşitlik sadece talep değil, bedel de gerektirir. Aksi takdirde bu durum ikiyüzlülük; konumuz bağlamında **cinsiyetçi ikiyüzlülük**tür. Bu pratikler üzerinden erkeğin üstünlüğünü simgesel olarak (fark etmeden veya çıkarına uyduğu için) kabul etmek; başına geldiğinde değil ezildiğini anlamak, mutluluk ve hatta kadınlık durumunda bir gelişmişlik olarak algılamak biçi-

minde tezahür etmektedir. Oysa fiilen kadının ikinci cinsiyetliğinin teyidi ve modelidir.

Aynı tür cinsiyetçi simgesel şiddet örneklerinden biri tüketim toplumuna da şöyle bağlanmaktadır: Evlenme teklif etmesi norm sayılan erkeğin elinde artık bir de tektaş olması (bu klişeyi küçümseyenlerin dahi sadece "özgün/farklı" bir yüzük yaratma çabalarıyla bunu güya aşması, ama bu sözde muhalif duruşun dahi yine sadece kadın için ve erkek tarafından gerçekleştiriliyor olması) normlaşmıştır. Böylece geleneksel/kırsal başlık parasını küçümseyerek özgürleştiğini sanan kadınların gönüllülükle yeni başlık parası formu ürettikleri; böylece hem para karşılığı elde edilen ikincil statüyü gönüllülükle hayata geçirdikleri; hem de yine gönüllülükle tüketim toplumunu besledikleri sıklıkla rastlanan sözde muhalif özde düzeni yeniden üreten örneklerdendir.

Öte yandan evlenme teklifini erkekten bekleyen kadın boşanmaya kalktığında kocasının ona şiddet uygulaması da böyle bir ritüel sonrasında "normal" olur. Zira erkek evlilikle ilgili eylem yetkisinin, evlenme teklifi üzerinden kendisinde olduğuna öylesine inanmış/inandırılmıştır ki akdin bozulması yetkisinin de kendisine ait olduğunu bu klişenin mütemmim cüzü olarak kabul etmiştir. Normlar toplumsal yaşamın gereğidir ve ekonomipolitiğin yasalarınca yapılanır; diğer bir deyişle egemenlik ilişkilerine göre biçimlenir. Bir yandan cinsiyetçiliğe karşı bir söylem ve talep içinde bulunan özellikle kadınların, bir yandan da egemenliği erkeğe gönüllülükle tevdi etmeleri anomik bir ortamdır. Evlilik, ilişki vb. teklifini erkekten beklemek ve bunu çok istese dahi ima etmenin ötesine geçememek, erkeğin kara-

rına tabiiyetin çok açık bir pratiğidir. Hele kendini herhangi bir yüzük vs. ile "satmak", erkek egemenliğine kendini sunmaktır. Böyle başlayan, (hatta belki erkek istemese dahi ki ataerkil normlar onu da bu role kıstırmaktadır.) erkeği egemen role yerleştiren kadın, egemenliğin tüm boyunduruklarına zımnen adaydır. Aynı kadının, gün gelip ilişkiyi, çok makul bir nedenle dahi olsa, bitirmek istemesine, aynı kadın tarafından ilişkinin egemeni kılınmış erkeğin her tür şiddetli tepki vermesini, en azından psikolojik olarak meşrulaştırır.[48] Ataerkil/cinsiyetçi değerler, toplumsal dönüşüm ve çeşitli feminist mücadelelerle eprimektedir; ancak yeni değerler henüz netleşmemiştir. Bu Durkheimien anomik ortamda, **cinsiyetçi ikiyüzlülük** hem kadınların hem erkeklerin cinsiyetsiz bir toplum inşası yönündeki imtihanı ve prangasıdır. Ürünün promosyonunu alıp kendisini bırakmak kadar imkânsızdır.

Bu yüzden kadınlar kendi geleceklerini de ilgilendiren tüm konulardaki teklifleri (evlenme, yemeğe çıkma, sevişme, çocuk isteme/istememe vs.), erkekler kadar yapmakla mükelleftir ki ayrılma/boşanma teklifini de kadının yapması normalleşsin.

İstediği kadar feminist hareket kadının yaptığını erkeğe eşitlemeye çalışsın; bunu erkek yapar, şunu kadın yapar söylemi cinsiyetçidir. İşbölümünü/potansiyeli kadın bunu, erkek şunu yapar uzlaşmaz zeminine kilitlemek, cinsiyeti

[48] Hiç kuşku yok kadına yönelik şiddeti ne tek nedene indirgiyor ne meşrulaştırıyorum. Şeytanın avukatlığını psikolojik mekanizmalar üzerinden yaparak bilimsel bir açıklama ortaya koyuyor ve kadınları ellerini taşın altına sokmaları için kışkırtmak istiyorum.

mutlaklaştırıp genel geçer iki kutba sıkıştırmak, bu niteliklerin denkliği savunulsa dahi cinsiyetçiliktir.

Neoliberal sistem ve ona eşlik eden muhafazakârlaşma açısından bakıldığında, bir yandan ailenin yeniden yüceltildiğini; ama sözde kadının ekonomik özgürlüğü adına, bu söylemle özel alana çekilen kadının üzerine esnek üretim rolünün de yüklendiğini görmekteyiz. Sosyal politikalar; hasta, yaşlı, çocuk bakımı yeni ekonomik sistemin en kârlı metaı haline dönüştürülerek ortadan kaldırılmaktadır. Bu ortamda kadın, birinci dalga feminist mücadele ve erken kapitalist çıkarlar gereği çalışmak için çıktığı kamusal alandan; geç kapitalizmin ihtiyaçlarına uygun olarak yeniden inşa edilen muhafazakâr söylemle özel alana/aile içine geri çekilmektedir. Evde bakımın ücretlendirilmesi ve evden esnek üretim kadınların gönüllülükle ev içine geri çekilmesini sağlamaktadır. Aileyi yüceltmek, sadece muhafazakârlaşma değildir; ezen-ezilen ilişkilerinin tümünün güçlendirilmesi anlamını taşır; zira hem Engels'den daha önce alıntıladığım bağlamda tüm hiyerarşileri doğuran egemenlik ilişkilerinin ortaya çıkışıyla ailenin doğuşu arasında bir ilişki vardır, hem de mevcut tüm sistem aile içinde başlayan toplumsallaşma ile yeni nesillere aktarılır.

Ayrıca Birleşmiş Milletlerin 2019'da yılındaki başlığı 'Değişen Dünyada Aile' olan Dünya Kadın İlerleme Raporu'na göre kadın için en tehlikeli yerin aile içi olduğu bir kez daha belgelenmiştir. Kadın cinayetlerinden yüzde 60'a yakınında katilin aile üyelerinden biri olduğunu gösteren rapora göre, her gün 137 kadın aile fertlerinden biri tarafından öldürülmekte; 15-49 yaş arasındaki beş kadından biri,

eskiden veya şu anda birlikte bulunduğu partneri tarafından fiziksel şiddet veya cinsel istismara uğramaktadır.[49]

Yardımsever cinsiyetçilik kapsamında yükselen bir değer olarak daha önce açıklamaya çalıştığım bağlamdaki annelik içgüdüsünün yeniden keşfi de simgesel şiddetin bariz, ama kavramın tabiatı gereği zımni/görünmeyen hatta doğaya dönüş ütopyasıyla birlikte gönüllülükle ve övünçle hayata geçirilen bir örneğidir. "Anneliği, kadınların hayatındaki (...) baskının kaynağı (...) olarak gören Beauvoir'ın tersine, yeni feminist kuşak, anneliği, daha insani ve daha dürüst bir dünyanın temelini oluşturabilecek çok önemli bir kadınlık deneyimi olarak düşünür. (...) iyi annenin çocuğunun ihtiyaçlarını 'doğal olarak' her şeyin önüne geçirmesi (gerekir.) (...) Artık emzirmek istemeyen Romalı annelere seslenen Plutarque'ın ahlaki vurgularına başvurularak annelere göğüslerinin öncelikle bebeklerine ait olduğu ve göğüslerin beslenmek için yaratıldığı hatırlatılır. (...) Giderek haktan daha az, görevden ise daha çok söz edilmektedir. (...) Mesaj açıktır: iyi anne emziren annedir. Tesadüfe bakın ki bütün gelişmiş ülkelerde, iyi annenin sosyo kültürel profili aynıdır: otuz yaşın üstündedir; yüksek bir sosyo-profesyonel zümreye mensuptur, bir mesleği vardır (seçkin A.Y.), sigara içmez, doğuma hazırlık kurslarına katılır ve doğum iznini olabildiğince uzun tutar. (Artık)

[49] K.Celimli, "Kadınlar İçin En Tehlikeli Yer Kendi Evleri", *Euronews*, 25.06.2019
https://tr.euronews.com/2019/06/25/bm-raporu-kadinlar-icin-en-tehlikeli-yer-kendi-evleri-kadn-haklar-tecavuz (08.07.2019)

biberon, annenin egoizmi ile eşanlamlı(dır)."[50] Egemen ideoloji, feminist söylemi de içine alarak anneliği yüceltip, kadınları annelik rolüne gönüllülükle kıstırır.

Öte yandan, bilindiği gibi, Türkiye'de özellikle 1980'lerde yükselen kadın hareketi içerisinde kadınların, evlendikleri takdirde isterlerse kendi soyadlarını kocalarınınkiyle beraber kullanmaları için mücadele verilmiş ve yapılan bir düzenlemeyle çift soyadı kullanma imkânı yasalaşmıştı. Söz konusu yasal dönüşüm özellikle son yıllarda çeşitli kesimlerden kadınlardan teveccüh gördü ve çift soyadı kullanımı yaygınlaştı.

Kadın kimliğiyle ilgili mücadele sürecinde önemli bir kazanım olan bu uygulama, aslında, bugün itibariyle simgesel şiddet örneğidir ve kadın-erkek eşitliğine, hatta anayasaya aykırı[51] bir durumdur. Zira evli bir erkek kendi tek soyadını taşımayı evlendiğinde de sürdürürken, kadın evlendiğinde çift soyadı kullanınca önemli bir cinsiyet eşitsizliği doğmakta, "soyadı alyansı" olarak kavramlaştırdığım bir gönüllü cinsiyetçilik deneyimlenmektedir. Tıpkı parmakta taşınan (farklı kültürlerde medeni durumu gös-

[50] E. Badinter, *Kadınlık mı...*, s.75,76,96,98.

[51] *T.C. Anayasası* 10. Madde: Herkes, dil, ırk, renk, **cinsiyet,** siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. (Ek fıkra: 7/5/2004-5170/1 md.) Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. (Ek cümle: 12/9/2010-5982/1 md.) Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz. F. Eroğlu, Anayasalarda Toplumsal Cinsiyet ve Kadınlarla İlgili Hükümler, TBMM Araştırma Merkezi, Ankara, 2011, s.33 https://www.google.com/search?q=anayasa+kad%C4%B1n+erkek+e%C5%9Fitli%C4%9Fi&oq=anayasa+kad%C4%B1n+erkek+e%C5%9Fitlik&aqs=chrome.1.69i57j0l3.11405j0j8&sourceid=chrome&ie=UTF-8# (31.10.2019)

termek için kullanılan çeşitli renklerde/biçimde giyinme/örtünme, dövme, giyim, takı vs.) alyansın kişinin evli olduğunu, özünde, onu tanıyan ya da tanımayanlara göstermek için kullanılması gibi, kadınların çift soyadı da bir başka alyans olarak "medeni durumu"[52] etrafa bildirmektedir.[53] Kuşkusuz herkesin böyle bir gösterim/gösteriş tercihine sahip olması kabulü gereken bir durumdur. Kişinin evli olduğunu başkalarına neredeyse "anons etmesi"nin psikolojik ve sosyolojik nedenlerini tartışmak amacında değilim. Ancak, özellikle sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan "seçkin" kadınların,[54] üstelik sadece kocalarının soyadını kullanmaktan başka "şansı" olmayan diğer kadınlara üstünlük ve özgürlük taslayarak çift soyadı kullanmaları, artık ataerkil sistemin gönüllülükle yeniden üretildiği bir simgesel şiddet örneğidir. 1980'li ve biraz da 1990'lı yıllardaki reformist niteliğini kaybetmiştir;[55] güncel mücadele kadının medeni durumunun da (evlenme yahut boşanma ile), tıpkı erkek gibi, isminden anlaşılamaması talebini yükseltmektir. Söz konusu talep kadının her ne kadar

[52] Kişinin "medeniyeti"nin evlilik kurumuyla ilişkilendirilmesi vesilesiyle evliliğin hukuki ve sosyal norm olarak sisteme ne kadar içkinleştirildiği de ayrıca tartışılması gereken bir durumdur.

[53] Kuşkusuz bu uygulama sadece "evli" olunduğunu değil, soyadı çiftten teke indiğinde de (alyans çıkartıldığında da) boşanmayı, çevreye isteyerek ya da istemeyerek bildirmektedir.

[54] "Anne ve bebeklerin uyku problemlerine dair görüş veren uzman doktor, çift soyadlı olduğuna göre evli, muhtemelen çocuk sahibi bir kadıncağızdı." S. Şahiner, *Kul*, Can, İstanbul, 2018, s.28.

[55] Öncesindeki fiili kullanım ve mücadeleye bağlı olarak Medeni Kanunun 153. maddesi 14 Mayıs 1997'de yapılan değişiklikle evli kadınların kızlık soyadlarını evlilikten sonraki soyadlarının önünde kullanabilmeleri hakkı yasalaşmıştır.

maalesef bir erkekten (baba veya koca) gelse de tek soyadını ömür boyu kullanma özgürlüğüdür.

Bu amaçla Ünal Tekeli pilot davası AİHM'de 2004[56] yılında kazanılmış; gerek bu davanın davacısı gerek bu davayı örnek gösterenlerin açmış olduğu davalar olumlu sonuçlanmıştır. Ancak yasada bu yönde bir değişiklik gerçekleşmemiş; hatta Anayasa Mahkemesi Mart 2011'de AİHM kararını yok sayarak, Medeni Kanun'un kadınların soyadını düzenleyen 187. maddesinin Anayasa'ya aykırı olmadığına karar vermiştir.[57] Ancak Yargıtay Hukuk Genel Kurulu E. 2014/2-889 K. 2015/2011 T. 30.9.2015 tarihli kararı ile kadının evlenmekle aldığı kocasının soyadının iptaline ve sadece kızlık soyadını kullanmasına karar verilmiş ve evlendikten sonra sadece kendi soyadını kullan-

[56] Başvuran Türk yasaları tarafından erkeklerin kendi soyadlarını kullanmasına izin verilmesine karşın, yetkililerin evlendikten sonra kızlık soyadını kullanmasına izin vermemesinden şikâyet etmiştir. Dava sonucunda AİHM Türkiye'nin cinsiyet eşitliğine içkin bu konuda düzenlemeler yapmasını ve tazminat ödemesine karar vermiştir. Avrupa Konseyi'nin üye ülkeleri arasında Türkiye kocanın soyadının çiftin soyadı olarak kabul edilmesini ve bu nedenle kadının, evlendiğinde otomatik olarak kendi soyadını kaybetmesini yasalarla öngören tek ülke konumundadır diye tespit de kararda yer almaktadır. ÜNAL TEKELİ -Türkiye Davası (Basvuru no: 29865/96) www.inhak.adalet.gov.tr›ara›karar›unaltekeli2004 (28.10.2019)

[57] "Kadının evlenmekle kocasının soyadını almasının cinsiyet ayırımına dayanan bir farklılaşma yarattığı savı da yerinde değildir. Durum ve konumlarındaki özellikler, kimi kişiler ya da topluluklar için değişik kuralları gerekli kılabilir. Belirtilen gerekçelerle yasakoyucunun takdir yetkisi kapsamında aile soyadı olarak kocanın soyadına öncelik vermesi eşitlik ilkesine aykırılık oluşturmamaktadır." Anayasa Mahkemesi Kararı http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/Karar/Content/52ec3af5-d561-4134-8f16-ce4064ad3aad?excludeGerekce=False&wordsOnly=False (28.10.2019)

mak isteyen kadınların Aile Mahkemeleri'nde açacakları dava ile kendi soyadlarını kullanabilmeleri imkânı doğmuştur. Tabii ki bu otomatik ya da tercihe bağlı bir işlem değil, mahkemeye başvuru neticesinde ulaşılabilecek bir sonuç olması hasebiyle caydırıcıdır. Oysa kadının doğumla gelen soyadını hayatının çeşitli aşamalarında değiştirmek zorunda kalması sosyal ve psikolojik kimliğine yönelik cinsiyetçi bir saldırıdır. Evlilik ve boşanma durumlarında (üstelik bu medeni durum değişikliği kişi yaşamında birkaç kez vuku bulabilmektedir) erkeğin ad ve soyadı üzerinden bir okuma/yorum hatta dedikodu yapılamazken; kadının ad ve soyadı, ister istemez medeni durumunu afişe etmektedir. Kadının soyadındaki medeni durumunun yarattığı erkeğe bağımlı değişiklik, evli kadının çift soyadı kullanma "hakkı"yla çözümlenmemiş; evli kadının çift soyadı kullanması, ama evli erkeğin tek soyadı kullanmayı sürdürmesi çiftler bağlamında cinsiyetçi eşitsizliğin pekiştirilmesine yol açmıştır. Dolayısıyla kadının doğumla gelen soyadını evlenirken değiştirmesine bir alternatif olarak mücadelesi verilen eşinin soyadının yanında mevcut soyadını da kullanabilme hakkı, artık bir kazanım olarak savunulamaz. Özellikle parmaklarında ilkel toplumlardan devralınarak zamane modalarıyla değişen evlilik alyansını giderek daha az kullanma temayülünde olan kadınların "soyadı alyansı"na rağbet göstermeleri, cinsiyetçiliğin en aşıldığı var sayılan noktada dahi yeniden, üstelik gönüllülükle/fark edilmeden üretildiğinin bir kanıtıdır. Ve şahane bir simgesel şiddet örneğidir.

Kuşkusuz mevcut erkek soylu nüfus kaydını ve ona bağlı baba soyadını kullanmayı "tercih" etmiyorum. Bu

durumun babadan doğumsal yahut kocadan edinimsel aktarılmasını da pek tabii ki ataerkil sistemin bir yansıması olarak problematik buluyorum. Derdim, soyadının erkek egemenliği değil; (bunu herkes biliyor ve çözüm için çok fikir üretildi, üretiliyor.) medeni duruma bağlı olarak kadının çift soyad kullanma "özgürlüğü"nün cinsiyetçilik/ayrımcılık ve dört dörtlük bir simgesel şiddet örneği olduğunu gösterebilmek. Derdim, ikisi de erkek soylu bu soyadların ikisinin birlikte kullanılmasının (gün geldiğinde birinin düşebilmesinin), kadının "medeni" durumunu kamuya, durduk yerde hem de isteyerek arzetmesi.

Cinsiyetler üstü düşünüldüğünde hangi sorunu kastettiğim daha iyi anlaşılabilir: Erkeğin de evlenince bir biçimde iki soyadı taşımak durumunda kadına "eşitlendiğini" farz edelim. Bu takdirde dahi, ilgili ilgisiz tüm kamuya kadının olduğu gibi erkeğin de "medeni" durumunun arz edilmesi söz konusudur. Yanlışta eşitlenmek de yersiz bir eşitlik olacaktır. Nüfus kağıtlarında boşanmış/dul ibaresinin kaldırılıp bekar tanımının kullanılmasının mücadele ve kazanımını hatırlayalım. Bence zaten bu kategori kimliklerden tamamen kalkmalıdır; zira bekar yazılması talebi de boşanmışlığın ya da dulluğun küçümsenmesinden doğmaktadır. Dolayısıyla kazanım sanılan bir başka simgesel şiddet örneğidir. Eğer gerçekten evlilikle ilgili durumun kimlik kartı üzerinden bilinmesi istenmiyorsa ki böyle olmalıdır, bu kategorinin tümden kaldırılması için mücadele edilmesi gerekir. Bekar yazılmasının kazanım sayılması, evliliğin şu ya da bu nedenle bitmesi durumunun kusur addedilmesinin belgesidir. Tekraren bir başka simgesel şiddet örneğidir. Oysa bütün sorun, kimlik üze-

rinden kişilerin "medeni" halinin okunamaması, bunun kimseyi ilgilendirmediği gerçeğidir.

Çift soyadı almak ve bırakmak, nüfus kâğıdına dahi bakmadan kadının, farz ettiğimiz şekliyle kişilerin "medeni" halinin, ilgili ilgisiz kamuya duyurulmasıdır. Bir de şeytanın avukatlığını yaparak anlatmaya çalışayım: Kadınların evlendiklerinde çift soyadı taşımaları yasalarca zorunlu kılınsaydı, kuşkusuz bu durumun insan hakları, kadın-erkek eşitliği bağlamında ortadan kaldırılması için ciddi bir mücadele verilirdi!

Aslında anlaşılması çok kolay olay "soyadı alyansı" kavramını, özellikle bunu kullananlara anlatabilmek yıllardır çok zor oluyor. Kuşkusuz içselleştirilmiş ataerki/eril tahakküm ve bağlı olarak evlilik kurumunun yüceltilmesiyle ilgili **cinsiyetçi ikiyüzlülük** bu "anlayamamanın" ya da "yanlış anlamanın" altındaki temel neden. Bu yüzden ilk tanımıyla anlayanlar için fazla detaylandırarak anlatmam muhtemelen fuzuli görülecektir ama çift soyadı kullanımıyla ilgili son bir "gerekçeli savunmayı" da anmadan geçemeyeceğim: "Çocuğumun annesi olduğumu başka türlü ispat edemediğim için kocamın soyadını da ekliyorum." Ben kocanın soyadının "eklenmesi" yahut çocuğunun kendinin olduğunun kolay ispatı için evlilik soyadının ne evliyken ne boşanınca kullanılmasına[58] karşı, hem ço-

[58] Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, boşanan annenin velayeti kendisinde olan çocuğuna soyadını verebilmesine imkân tanıyan ve içtihat haline gelen hükmünü son kararına da taşıdı. "Boşanan Anne Çocuğuna Kendi Soyadını Verebilecek"
Sol, 19.02.2020https://haber.sol.org.tr/turkiye/bosanan-anne-cocuguna-kendi-soyadini-verebilecek-28081 (26.02.2020)

cuk hem anne olarak çok mağduriyet yaşadığım halde maalesef, bir argüman öne sür(e)müyorum. Ama boşanma vs gibi "dilenmeyen" durumlarda çift soyadı bu duruma zaten deva olamıyor. Tek soyadı tercihinin daha eşitlikçi/ehven-i şer olduğunu, (bugünkü erkek egemen soykütüğüne rağmen) iddia ediyorum. E o zaman madem radikal bir çözüm değil; ben evli olduğumu herkese göstereyim diyenlere ise derdimi anlatamamışım demektir ki bu duruma maalesef çok rastlıyorum. Bu kadar içselleştirilmiş bir evlilik "takıntısı"nın tedavisi sadece Freudcu bireysel değil; Jungcu kolektif bir psikanalizi icbar eder. Ve pek tabii ki kadınlık durumunun sözde eleştirilen ikincilliğinin **cinsiyetçi ikiyüzlülük** bağlamında yeniden üretiminde önemli bir etmendir.

Öte yandan çift soyadı kullanımını evlenince veya boşanınca sosyal, ticari ve üretimsel olası kimlik kargaşasına karşı bir panzehir oluşturduğunu da düşünmüyorum. Çift soyadı psikolojideki *gestalt* ekolünün yaklaşımına benzer bir algı yaratmaktadır. Tek soyadından çifte, çiftten tekrar teke veya başka çifte geçmek aynı kişi olduğunun kavranmasına, bünyeleşmiş bütünler algısı uyarınca, her zaman cevap vermemektedir. Diğer bir deyişle kimliğinin/isminin bir parçası düşen ya da eklenen kadının aynı kadın olduğunun anlaşılması da psikolojik mekanizmalara takılabilmekte ve kimliğin korunmasından çok dedikodu üretilmesine imkân vermektedir.

İkinci dalga kadın hareketinin başarıları içinde yer alan "kadın çalışmaları" giderek "toplumsal cinsiyet çalışmaları"na dönüşmüş ve derslerden doçentlik bilim dallarına kadar uzanan bir üniversiter alanda içeriği tartışılmaksızın

olmazsa olmaz bir başlık haline gelmiştir. Sistem içindeki bu değişme ilk yıllarda önemli bir kazanım sunarak gerçekten de bu alanda ihtisaslaşmayı bilimsel kabule dahil etmiştir. Oysa şimdiki aşamada kadın olmanın yeterli bilimsel kapasite sayılmasıyla (araştırmacı erkekse de bu konuya "gönül verdiği" için onore olunarak) tüm bu alanlardaki çalışmaların niteliği "pozitif ayrımcılık" adına son derece düşmüştür. Böylelikle, bilimsel kalitesi tartışmalı hale gelen bu kabil alanlara, çalışanlara "pozitif ayrımcılık"la görece kolay onay da verildiği için kadınlar gönüllülükle kaydırılmıştır. Sonuçta "kadın kadın konusunda çalışır ve kapasitesi ataerkil sistem tarafından bu kadar bırakılmıştır mazareti", yani kadın çalışmaları alanının bilimin çocuk parkı olma niteliği sözde muhaliflerin bile "pozitif ayrımcılık" adına desteklediği bir simgesel şiddet örneğine dönüşmüştür.[59] 1990'ların başında açtığım kadın çalışmaları derslerini en kısa sürede toplumsal cinsiyet çalışmaları başlığına toplamış biri olarak, bu dersleri vitrin olarak kullanmak amacıyla müfredata egemen zihniyet tarafından mecbur bırakılmadıkça epeydir açmamaktayım. Zira artık tüm derslerim bu temel problematiği de içerecek biçimde formatlandı. Ataerkini/heteroseksizmi konu ve içerik bağlamında herhangi bir dersin içinden ayıklayıp cinsiyetçiliği her bağlamda bilimden sökmek için artık kadın yahut toplumsal cinsiyet ayrı

[59] Bu alandaki çalışmalar görevim ve kırk yıllık uzmanlığım gereği değerlendirmeme ve seçici algıma fazlasıyla dahil olmaktadır. Söz konusu alanda çalışma yapmaya moda olmasının verdiği hevesle girdikleri ve dolayısıyla konunun bilimsel geçmişini hiç bilmedikleri için "Amerika'yı keşfetme" heyecanıyla kendilerinden önce çoktan aşılmış konularda "alfabe içerikli" çalışmalar yapanlar, tam da egemenlik ilişkilerinin istediği konumda simgesel şiddet üreticisidirler ama farkında değildirler.

ders başlıklarına ihtiyaç kalmamıştır. Zira bu problematiğin fizikten tıbba, psikolojiden işletmeye, siyaset biliminden hukuka vs. mündemiç hale getirileceği bir bilimsel aşamaya varılmıştır. Zira toplumsal cinsiyet her bilimin içindedir. Bu bağlamda cinsiyet vs. için ayrı alan başlıklarında israr etmek, ataerkil zihniyetin sorunu tüm bilimlerden izole etmek konusundaki bir başarısına dönüşmüş ve simgesel şiddet örneği haline gelmiştir.

Tüm simgesel şiddet örnekleri egemenlik ilişkilerinin, konumuz bağlamında cinsiyetçi, ataerkil, heteroseksist hegemonyanın gönüllülükle yeniden üretilmesi yönünde çok önemli bir ideolojik yöntemdir. Mağduriyetin kişinin sözde çıkarına olanı mevcut değildir. Mağduriyetin ilgası sadece talebe değil, bedel ödemeye de bağlıdır. **Cinsiyetçi ikiyüzlülük** talep ettiğini hayata geçir(e)memek ve bununla bağlantılı olarak bedel ödemeye yanaşmamakla doğrudan ilişkilidir.

Örtük[60] Taraflılık (Implicit bias)

"Günün birinde muzip bir bilim insanı zihin okuma makinesini icat edecek, bütün foyalar dökülecek."
M. Anıl, *Afet*, Can, İstanbul, 2017,s.245

M. Banaji ve T. Greenwald örtük taraflılık kavramını 1990'larda geliştirdi ve 1995'te, bireylerin toplumsal davranışlarının bilinçdışı yahut saklı hükümlerle bağlantısını ortaya koyan örtük toplumsal biliş kuramlarını yayımladılar. 1998'de bilgisayar programı olarak geliştirdikleri, hipotezlerini teyit eden (IAT-*Implicit Association Test*/ÖÇT Örtük Çağrışım Testi) kavramın yaygınlaşmasına neden oldu. Denekler ekran üzerinden farklı ırklardan yüzleri içeren arkaplanlar ile bir seri olumlu ve olumsuz kelimelerin geçişini izlerler. Araştırmacılar kendilerine X arkaplanlı ırk gördüklerinde olumlu kelimeye; Y arkaplanlı ırk gördüklerinde olumsuz kelimeye basmalarını söylerler. Ondan sonra çağrışımı tersyüz eder ve deneklerden aynı sürecin tekrarını beklerler. Daha hızlı basmanın deneğin daha güçlü bilinçdışı çağrışımları olduğuna delalet ettiğini ileri sürerler. Başka bir deyişle, belirli bir yüzü görünce hızlıca "mutlu"ya basmak; o ırk ile olumlu özellik arasında yakın bilinçdışı çağrışım anlamındadır. Daha yavaş basma bireyin o ırk ile olumlu özellik arasında bir çağrışım bulmakta zorlandığını

[60] "Implicit" sözcüğü "Implicit Bias" kavramı ve onun içerdiği cinsiyetçilik ve testleri için Türkçe'ye daha önce "örtük" biçiminde çevrilmiştir. Ben tüm kitapta kendi anlatımım içinde bu sözcüğü "zımni" olarak kullanmama rağmen, bu teori bağlamında önceki çeviriye sadık kaldım ve "örtük" olarak bıraktım.

göstermektedir. Zaman içinde ÖÇT'ye toplumsal cinsiyet ve cinsel yönelim ile ilgili örtük taraflılığını başarıyla test eden nitelikler de eklenmiştir.[61]

Cinsiyet	*Cinsiyet* (Cinsiyet-Fen Bilimleri ÖÇT). Bu test çoğu zaman erkeklerin fen bilimleriyle, kadınların da insani bilimlerle bağdaştırıldığını gösteriyor.
Cinsellik	*Cinsellik* (Eşcinsel-Heteroseksüel ÖÇT). Bu ÖÇT eşcinsel ve heteroseksüel insanları temsil eden kelime ve sembolleri birbirinden ayırabilmenizi gerektiriyor. Test çoğu zaman eşcinsellerdense heteroseksüellere yönelik otomatik bir tercihe işaret ediyor.
Ten Rengi	*Ten rengi* (Açık Ten-Koyu Ten ÖÇT). Bu ÖÇT açık ve koyu tenli yüzleri ayırabilmenizi gerektiriyor. Test çoğu zaman koyu tenlerdense açık tenlere yönelik otomatik bir tercihe işaret ediyor.
Ülkeler	*Ülkeler* (Türkiye-Amerika ÖÇT). Bu ÖÇT ülkelerle ilişkili lider ve simgeleri ayırt edebilmenizi gerektiriyor. Test milliyetçiliği ölçmek için yeni bir yöntem sunuyor.
Irk	*Irk* (Zenci-Beyaz ÖÇT) Bu ÖÇT Avrupa ve Afrika kökenli yüzleri birbirinden ayırabilmenizi gerektiriyor. Test çoğunluğun Beyaz'ı Zenci'ye otomatik olarak tercih ettiğini gösteriyor.
Kilo	*Kilo* (Şişman-Zayıf ÖÇT). Bu ÖÇT zayıf ve şişman insanlara ait yüzleri birbirinden ayırabilmenizi gerektiriyor. Test çoğu zaman şişman insanlardansa zayıf insanlara yönelik otomatik bir tercihe işaret ediyor.
Yaş	*Yaş* (genç-yaşlı ÖÇT).Bu ÖÇT genç yüzleri yaşlı yüzlerden ayırabilmenizi gerektiriyor. Bu test çoğu zaman insanların gençlere yönelik otomatik bir tercihleri olduğunu gösteriyor.

[61] K. Berghoef; "Implicit Bias: What It Means And How It Affects Behavior?", *ThoughtCo*, 18.06.2018. https://www.thoughtco.com/understanding-implicit-bias-4165634 (22.03.2019).

Bu test internet üzerinde uygulanabilir olup Türkçe'ye de çevrilmiştir.[62]

Söz konusu test aracılığıyla cinsiyetçilik hakkında yapılan bir araştırmada, hesap işlerinin örtük olarak sıklıkla erkeklerle ilintili görüldüğü ortaya çıkmış ve sonuç, açıkça bu tutum ifade edilmediği halde kadınların mühendislik alanlarında hâlâ daha az sayıda olmasıyla ilişkilendirilmiştir.[63] Ayrıca aynı test ile gerçekleştirilen bir başka araştırmada kadın ve erkek yöneticilerle ilgili açık önyargılar çeşitli olduğu halde; kadın yöneticilere karşı örtük stereotiplerin kadın yöneticilere yönelik geleneksel ve sıklıkla olumsuz görüşleri açıkladığı belirtilmektedir.[64]

Öte yandan Trump ve H. Clinton'ın aday olduğu seçimlerin yorumları için yapılan ÖÇT uygulamasında kadın seçmenlerin erkek seçmenlerden daha fazla örtük cinsiyetçi taraflılık gösterdiği ortaya konmuştur. Muhafazakâr kadınlarda bu oranın liberal kadınlardan daha yüksek olduğu da tespit edilmiştir.[65] Özetlersem kadınların ve dahi muhafazakâr kadınların cinsiyetçiliği erkeklere nazaran daha bariz çıkmıştır.

---

[62] https://implicit.harvard.edu/implicit/turkey/selectatest.jsp (24.03.2019)

[63] M. White&G. White; "Implicit And Explicit Occupational Gender Stereotypes" *Sex Roles* 55(3),o8. 2006, s.259-266.https://www.researchgate.net/publication/225661298_Implicit_and_Explicit_Occupational_Gender_Stereotypes (22.03.2019)

[64] I. Latu, T.Stewart,.A. Meyers,C.Lisco,; "What We Say And What We Think About Female Managers Explicit Versus Implicit Association Of WomenWith Success", *Psychology Of Women Quarterly*, 32(2) ,06 2011 . https://www.researchgate.net/publication/233793092_What_We_Say_and_What_We_Think_About_Female_ManagersExplicit_Versus_Implicit_Associations_of_Women_With_Success (22.03.2019).

[65] J. Single; "Maybe Clinton Lost Because of Implit Sexism, But The Implicit Association Test Can't Prove It", *The Cut*, 24.01.2017,

Benim **cinsiyetçi ikiyüzlülük** olarak kavramlaştırıp; tutumu davranış üzerinden "kontrol etmeye" yönelik yaklaşımımdan farklı olarak; örtük yanlılık kavramının ölçülmesi için geliştirilen ÖÇT, soruların yanıtlanması sırasında hız faktörünü kullanarak aslen bilinçdışını tespit etmeye çalışmaktadır. Bir başka deyişle tutumun açıklanmasında "siyaseten doğru" olmanın örtüsü çekilerek, yani bilinçli bir çelişki yerine bilinçdışına sinmiş/sindirilmiş, benim konumla ilgili kısımda, cinsiyetçilik sergilenmeye çalışılmaktadır. Üstelik bu test cinsiyetçiliği sadece insan bilimleri-fen bilimleri kriteri üzerinden değerlendirmektedir. Dolayısıyla hem cinsiyetçiliği kısıtlı bir alan üzerinden genellemekte; hem de solaklık-sağlaklık, yönergeyi anlayabilme kapasitesi (zekâ ve hatta eğitim düzeyi) gibi çoğaltılabilecek başka değişkenlerden etkilenebilecek sonuçlar vermektedir.[66] Her hâlükârda boş bir alanda önemli bir "cinsiyetçilik ölçme" çabasıdır; ama Amerikan psikolojisinin pragmatik ve teknik sınırlılığıyla maluldür.[67]

---

https://www.thecut.com/2017/01/there-are-problems-with-the-gender-bias-iat-too.html (22.03.2019)

[66] Testle ilgili pek çok eleştiri öne sürülebilir. Politik tercih konusundaki ölçek bile başlı başına, bence, en azından "apolitiktir" ve deney sonuçlarıyla bağımsız değişkenler arasındaki ilişki yorumlanmamakta; o nedenle girişteki temel soruların gerekçesi anlaşılmamaktadır.

[67] Amerikan sosyal bilimciliği, sistemi meşrulaştıran ve yeniden üreten pratik ve pragmatik malumat (information) ile meşguldür. Üretilen ve uygulanan bilimden ziyade teknisyenliktir. Postmodern toplumda bu pratik hukuka kadar uzanmıştır; hukukçular yasaları uygulamaya/çarpıtmaya çalışan derinliksiz adalet teknik elemanına dönüşürken; psikoloji oldum olası, büyük ölçüde, teknikerlikle sınırlıdır. Teknikerlikten, özellikle klinik alanda, kastım analizden davranışçı terapilere, emdr'dan sanat terapilerine vs kişilere şablonlarla yaklaşılmasıdır. Sosyal psikolojide de, örgüt

Yine de bu pragmatik ve sınırlı deneylerle ölçülen kavramın araştırılmasından doğan bulgular **cinsiyetçi ikiyüzlülüğün** çeşitli nitelik ve yönlerini ortaya koymaktadırlar. Örneğin, toplumsal olarak avantajlı gruplara (üst eğitim ve üst gelir grupları vb.) ait bireyler, kendi grup özelliklerine sahip olanlara, avantajsız toplumsal gruplara (alt gelir ve alt eğitim grupları vb.) nazaran daha fazla örtük yanlılık göstermektedirler. Buradan çıkarak, vaz edildiğinin aksine üst sosyoekonomik ve kültürel kategorilerin, daha başka bir ifadeyle eğitimsel ve ekonomik sermaye sahiplerinin, çoğunlukla bunun tersini tutum olarak bildirseler dahi, örtük ayrımcılığı/yanlılığı daha fazla taşıdıkları görülmektedir. Bu bulgu benim **cinsiyetçi ikiyüzlülüğün** ekonomik ve eğitimsel avantajlarla daha artma eğilimi gösterdiği hipotezimle de örtüşmektedir. Ayrıca bu örtük önyargı ve stereotipler kişilerin hüküm, karar ve özellikle davranışlarını ince ve sinsi bir biçimde etkilemektedir. Ötesi, örtük yanlılıkla ayrımcı eylem/davranış arasında önemli bir bağlantı bulunmaktadır.[68]

2000-2006 yılları arasında 2.5 milyon kişiye uygulanan ÖÇT sonucuna göre insanlar, örtük bir biçimde, fen bilim-

psikolojisinde de vs. kalıplar üzerinden sorun ve çözüm tespiti yapıldığı için teknik elemanlık söz konusudur. Çoğulculuk, elastikiyet ve en önemlisi eleştirel yaklaşım bulunmadığı için bilim değil teknik tanımına girmektedir.

[68] N. Dasgupta, "Implicit Ingroup Favoritism, Outgroup Favoritism, and Their Behavioral Manifestations". *Social Justice Research, 2004, 17*(2), s.143-169. https://www.researchgate.net/publication/226439218_Implicit_Ingroup_Favoritism_Outgroup_Favoritism_and_Their_Behavioral_Manifestations (24.03.2019)

lerini erkeklerle; sanat ve aileyi ise kadınlarla bağlantılandırmaktadırlar.[69]

Örtük toplumsal biliş olarak da tanımlanan örtük yanlılık, anlayış, algı, eylem ve kararların bilinçdışı tutum ve stereotiplerden etkilenmesidir. Fark edilmez ve bu yüzden kontrol altında değildir. "Toplumsal ve siyaseten doğruluk" adına kurgulanamaz; doğrudan bir tutum yoklaması veya içgörüyle ortaya dökülmez. Israrlıdır; kişi tersini söylese dahi kolay değişmez. Toplumsallaşma sürecinde yapılanmıştır ama bilinçte değildir ve genellikle benzerleriyle tutarlıdır. Örtük çağrışım açıklanan inanç ya da tutumla, bunlar uğruna mücadele veriliyor görülse dahi örtüşmeyebilir.[70]

Dolayısıyla **cinsiyetçi ikiyüzlülük** kavramımla yakın akrabadır. Örtük yanlılık "nötr" beynin dış dünyayı anlamak için model ve çağrışım arama eğilimidir. Bir toplumsal durumda bulunan insan hakkında toplumsal biliş halidir. Diğer bütün bilişsel yanlılıklar gibi örtük yanlılık da dünyayı kategorize ederek basitleştirmek, böylece kolaylaştırmak ve fonksiyonlarını hızlandırmak isteyen beynin bir "kısa yol" yaratmasıdır. Kişisel olmasa dahi (örnek/model) deneyimlerden ve toplumsal/kültürel koşullanmadan etkilenir.[71]

---

[69] S. Kordova, "The Disturbing Science Behinde Subconscious Gender Bias", The Establishment, 22.09.2016 https://medium.com/the-establishment/ the-disturbing-science-behind-subconscious-gender-bias-cda0a44261e5 (24.03.2019)

[70] "Understanding Implicit Bias", http://kirwaninstitute.osu.edu/research/ understanding-implicit-bias/ (24.03.2019)

[71] K.Cherry, "How does Implicit Bias Influence Behavior?", Verywellmind, 15.03.2019, https://www.verywellmind.com/implicit-bias-overview-4178401 (24.03.2019)

CİNSİYETÇİ İKİYÜZLÜLÜK

"Her insan ikiyüzlüdür, ben de insanım."
M. Eroğlu, *Kıyıdan Uzakta*,
İletişim, İstanbul, 2018, s.86.

Yardımsever cinsiyetçilik, simgesel şiddet ya da örtük cinsiyetçi taraflılık gibi birbirinden farklı kavramlarla ve birbirine dipnotlarında dahi değinmeksizin[72] açıklanan/teorize edilen/kavramlaştırılan tutum ve durum çelişkisiyle ilgili bulduğum kuramlar birbirinin tıpatıp aynı olmasa dahi; birbirine mündemiçtir ve **cinsiyetçi ikiyüzlülüğü** ortaya koyabilmem için birbirine muhtaçtır. Her üçü de aynı örneklerin kuramsal karşılığı olarak okunabilir; kullanılabilir. Ve her üçü de giderek daha yaygınlık kazanan **cinsiyetçi ikiyüzlülüğün** (cinsiyetçiliğe karşı tutum- cinsiyetçi davranış veya cinsiyetçiliğe karşı kuram cinsiyetçi eylem arasındaki tezat) deşifre edilme çabasına önemli katkıda bulunmaktadır. İkiyüzlülük (riya, *hypocrisy*) kavramı, vuruculuğuyla ilk hissettirdiği olumsuz ve savunmaya geçiren anlamıyla değerlendirilmemelidir. Amacım sosyal psikoloji araştırmalarındaki tutum ile davranış ilişkisinin irdelenme-

[72] Her üç kuramda da birbirine çok yakın tarihli olmasına rağmen, benim tespit edebildiğim kadarıyla birbirlerine eleştirel de olsa bir atıfta bulunulmamaktadır.

sinden mülhem "normal" ve yahut "normalleştirilebilen" bir çelişkiyi anlaşılır kılmaktır. Bu satırları yazan da okuyan da bu ikiyüzlülüğün, kaçınılmaz olarak ve dahi genellikle farkına bile varmadan öznesidir. Ve tekraren, bu ikiyüzlülük sadece cinsiyetçilik ile sınırlı değildir. Zaten gerek simgesel şiddet gerek örtük taraflılık da sadece cinsiyetçilik üzerinden ortaya atılmamıştır. Tüm, hatta aşıldığı/aşındığı varsayılan hegemonyaya bağlı hiyerarşilere uygulanabilir; uygulanmıştır. Yardımsever cinsiyetçilik ise kavram olarak ataerki eleştirisine hasredilmiştir. Eninde sonunda **cinsiyetçi ikiyüzlülük** önermem, bu üç kavramı da içermekte ve onların üzerinde bir ideolojik eleştiri ve yüzleşme niteliği ve amacı taşımaktadır. Bu bağlamda cinsiyet meselesini de içerir ama onu aşan demokrasi problematiğiyle de açık ya da zımni olarak ilintilidir.

Popüler bilim dergilerinden birinde yer alan aşağıdaki satırlar bir yüzleşmeye davet ediyor:

"Kötü bir çarpışmayı önlemek için kendimi arabamın frenlerine basarken bulduğumda, o sabahın erken saatlerinden beri doktorumun sözleri kulaklarımda çınlıyordu. Beceriksiz bir sürücü hemen önümdeki bir kavşakta iki şeridi birden kesiyordu. Çığlık çığlığa çocuğumu bakıcıya bıraktığımda hâlâ ter döküyordum. Telaşlı bir sabahtı.

Şimdi bir nefes alıp bu hikâyeyi düşünelim. Hayal ettiğiniz doktor erkek miydi? Kötü sürücü kadın mıydı? Ve bakıcının ve anlatıcının cinsiyeti neydi? İkisi de kadın mı?

Öyleyse, bilinçsiz bir şekilde cinsiyet yanlılığı yaşadınız. Yalnız değilsiniz."[73,74]

[73] "Think You Are All For Gender Equality? Your Unconsious May Have Other Ideas" The Conversation, 29.11.2016. https://theconversation.com/think-youre-all-for-gender-equality-your-unconscious-may-have-other-ideas-69520 (27.03.2019)

[74] Sırf yüzleşme pratiği olsun diye toplumsal cinsiyet üzerine doktora dersinde yazdığımız üç senaryoyu da okuyucuyla paylaşmak isterim.

1. Sabah yedide çocuk ağlamasıyla yataktan fırladı. Hemen beşiğe gidip, çocuğu kucakladı ve bezini değiştirdi. Elini yüzünü yıkadı. Mutfağa girdi. Akşamdan kalma bulaşıkları toparladı. Çayı demledi. Kahvaltı sofrasını kurdu. Ağlama sesi duyar gibi oldu. Tekrar çocuğunu kontrol etmeye gitti. Ona öyle gelmiş. Her şey hazır. Büyük kızı uyandırdı. Tamamladığı tadilat işlerini dikiş makinasının yanına yığdı. Tam o sırada annesi de yeni uyanmış, "yavrum çocuklarla ben ilgilenirim" dedi.

2. Ben elektrik mühendisiyim, eşim ise anaokulu öğretmeni. Eşim çok çocuk sevdiği için iki çocuğumuz oldu. Çocukların hep üstüne titrer, beni ihmal ettiği olurdu. Aşkımızın bittiğini düşünüyorduk. Boşanmaya karar verdik. Hâkim iki çocuğun velayetini de onun üstüne verdi.

3. Sevgilimin buluşmaya gelmemesini açıklamak için yalan söylediğini öğrenince ona tokat attım ve ayrıldık. Oysa uzun yıllardır beraberiz. Tanıştığımızda o üniversite bir, ben ise üniversite son sınıftaydık. Şimdi o son sınıfta ve ben üç yıldır çalışıyorum. Şiddet uyguladığım için pişmanım. Özür dileyeceğim ve bir demet çiçekle gönlünü alıp, hatta evlenme teklif edeceğim. Kabul edeceğine ve bir ömür boyu mutlu olacağımıza eminim.

Yukarıdaki senaryoların oyuncularına cinsiyetler yakıştırmışsınızdır. İlk senaryonun başrol oyuncusu erkekti. İkinci senaryonun anlatıcısı/elektrik mühendisi kadın; hâkimin çocukları velayetine bıraktığı ana okulu öğretmeni erkekti. Son senaryoda tokat atan vs. kadındı. Biz senaryoları bu kadın erkek rolleri üzerinden yazdık. Sizin içinde bulunduğunuz hayatın/senaryonun oyuncuları ne kadar ataerkil kalıp yargıları içeriyor, yüzleşme size ait. Üstelik muhtemelen siz kadın ve erkeğin bu rollerde eşit olduğuna inanıyorsunuz ama (bahaneniz ne olursa olsun) cinsiyetçi stereotiplere göre yanıt verdiniz. İşte **cinsiyetçi ikiyüzlülük** meselesinin bir boyutu budur ve hepimize içkindir.

2018'de akademyada cereyan eden bir olayda ise sadece sıradan insanlar olarak değil; bunu aştığı farz edilen feminist, demokrat vs. entelijansiyanın da bu sarmalın içinde yer aldığı netlikle görülmektedir. "New York Üniversitesi'nde ünlü Alman Edebiyatı profesörü 66 yaşındaki Avital Ronell[75] 2012-2015 arasında doktora tez danışmalığını yaptığı öğrencisi 34 yaşındaki Nimrod Reitman tarafından, üç yıl boyunca cinsel taciz ve öğrenci karşılık vermediğinde kariyeriyle tehdit etmiş olmakla suçlanıyor. Reitman'ın mezuniyetinden iki yıl sonra yaptığı bu suçlama üzerine üniversite yönetimi, tüm eğitim kurumlarında cinsiyet eşitliğini sağlamak için cinsiyet ayrımcılığını yasaklayan yasa uyarınca on bir ay süren bir soruşturma yürütmüş ve 2018'de Avital Ronell cinsel tacizden sorumlu bulunarak bir yıl süreyle üniversiteden uzaklaştırma cezasına çarptırılmıştır. Karar açıklanmadan önce, J. Butler önderliğinde dünya genelinde önem taşıyan, aralarında S. Zizek ve G. C. Spivak gibi aydınların da bulunduğu yaklaşık elli kişilik bir grup, Üniversite yönetimine A. Ronell ile dayanışmalarını ve kendisine kefil olduklarını bildiren gizli bir mektup yollarlar. "Hepimiz onun öğrencileriyle ilişkisini gördük" tanıklığını aktararak şikâyette bulunan eski öğrenciyi "iftiracı" konumuna

---

Gelelim farkında olduğumuz halde, yüzleşmeyi ataerkil rollerle sınırlamak için mecburen alet olduğumuz bizim (öğrencilerim ve ben) ikiyüzlülüğümüze: Bu senaryoları biz heteroseksist kalıplara göre yazdık ve eşcinsel bütün rolleri saf dışı bıraktık. Belli bir bilimsel sınır koyma amacıyla yaptığımız bu kurmaca ise, özellikle bilinçli yapılmamakta ve **cinsiyetçi ikiyüzlülüğün** (tabii eğer özne cinsel tercihlere saygılı olduğunu beyan ediyor/düşünüyorsa) bir başka örneğidir.

[75] Avital Ronell, ünlü dilbilimci (kadın) profesör.

indirmeye çalışan ve kadın taciziyle suçlanan erkeklerin savunmasını andıran bir üslup söz konusudur.[76] Ayrıca, A. Ronell, eski öğrencisini suçlarken de cinsiyetçi bağlamda değerlendirilebilir olmasa da üstten ve ayrımcı bir üslupla dikkat çekmektedir: "Beni, yıldızcıkların peşinden koşmaya alışmış Hollywood'un güçlülerine[77] atfedilebilen yırtıcı davranışların en korkunç örnekleriyle karşılaş(tırıyor)" derken Akademinin üstünlüğünü ima ederek, Hollywood'u ve orada küçük rollerle tutunmaya çalışanları aşağılamaktan kendini alamamıştır.[78] Dayanışma mektubunu imzalayanlar aslında feminist bir araç (kazanım) olan bir yasayı; bir erkeğin bir kadına karşı kullanmasını hazmedemediklerini söylemişlerdir ki feminizmin, var olan iktidar ilişkisini ortadan kaldırmak değil; ters yüz etmek, dolayısıyla yeni bir ezen ezilen ilişkisi hedeflediği izlenimini ve pratiğini gösterdiği

[76] "What Happens to #MeToo When a Feminist Is the Accused?" The New York Times, 13.08.2018 https://www.nytimes.com/2018/08/13/nyregion/sexual-harassment-nyu-female-professor.html (05.05.2019)

[77] Burada güçlü kelimesi olarak *mogul (ingilizce)* kullanılmıştır. Moğol İmparatorluğu'na atfen İngilizce'ye girmiş olan ve Batı'nın Doğu'ya bakışını gösteren bu sözcüğün seçilmiş olması da cümleyi kuran ünlü bir edebiyat profesörüyse, hasbelkader seçilmiş diye yorumlanamaz. En azından *lapsus* olarak bir başka ayrımcılığı içerir.

[78] Oysa bu durumun aleyhindeki bir blogda S.H.Greenfield, J.Butler ve A.Ronnel için "akademik ve feminist süperstar sıfatını uygun görülmüştür. "Prof. Avital Ronell And The Lie of The Feminist Academy" https://blog.simplejustice.us/2018/08/14/prof-avital-ronell-and-the-lie-of-the-feminist-academy/ (05.05.2019)

için üzerinde durulması gereken şahane bir **cinsiyetçi ikiyüzlülük** örneğidir.[79]

Olayın ayrıntılarıyla yayılmasından ve eleştirilerden kısa bir süre sonra "hepimiz hayatta ve işte hatalar yaparız" diyen J. Butler, bu cümleyi de içeren açıklamasında muğlak bir anlatım kullanmış; ama cinsel suçlarda müştekinin saygınlığının kaybettirilmesi hatasına kendilerinin de düştüğünü kabul etmiştir. Bu "hata"yı kabul ederken; bazı imzacıların bu konuda "kesin kanaatleri" vardı diye not düşmeyi ise ihmal etmemiştir.

Öte yandan 2011 yılında Türkiye örnekleminin bilimsel belirlenmesiyle profesörlere yaptığımız iki aşamalı bir

---

[79] İktidar, cinsiyetin ötesinde bir kavram olarak düşünülmelidir. Kendi aidiyetleriniz için karşısında mücadele ettiğiniz değerleri, ezen-ezilen ilişkisi ters yüz olduğunda meşru bulmak rövanşist bir durumdur. Feminizmin bu bağlamda araçlıktan amaçlığa yerleştirilmesi somut bir **cinsiyetçi ikiyüzlülük** oluşturur.

Türk edebiyatından eleştirel bir örnek vereyim: "Kocasına bir tokat. Adam kucağındaki çocuğuyla yerlere yuvarlandı. Bitirim Leyla'nın gözü Yasin'de, kocasını tekmelemeye, bir yandan da bağırmaya başladı. "hazır ol, babanın evine defedeceğim seni. Senin gibi koca istemiyorum ben. Boşayacağım seni! Yasin sadece bakıyor, hafiften gülümsüyordu. Babası bir ara oğluna göz ucuyla baktı (...) sakın şu deli karıya meyli düşmüş olmasındı? Elinden çekti: Gözü kör olmayasıca seniiii... yürü bakim. Delikanlı tek laf etmeden babasının ardına takıldı. (...) Mahalleli evli erkeklerden binbir macerasını dinlediği Bitirim Leyla hoşuna gidiyordu işte. Hazır kocasını da boşayacağına göre... Babasının dizi dibinde bulaşık, çamaşır yıkamaktan, ortalığı süpürüp yemek pişirmekten bıkmış usanmıştı. (...) Bitirim Leyla günün birinde kendisine de çektirirdi ama, birkaç sene birlikte taşır, gezdirip tozdurur, yedirir içirirdi ya!" O. Kemal; *Tersine Dünya*, Everest, İstanbul, 2019, s.8.

araştırmada **cinsiyetçi ikiyüzlülük**/örtük/gizli cinsiyetçilik bilimsel olarak da somutlanmaya çalışıldı.[80]

Kadın profesörlerin %91.3'ü, erkeklerin %87'si araştırmanın ilk kısmında kadın ve erkek eşittir diye açıklama yapmışlar; toplamın %25'i erkekler için, %.24'ü kadınlar için en uygun mesleğin hekimlik olduğunu bildirmişlerdir. Araştırmanın ikinci aşamasında, cinsiyete odaklanılmasını önlemek amacıyla cinsiyetçilikle ilişkili olmayan iki basit bilmecenin yanı sıra aşağıdaki sorunun cevabı istenmiştir:

"Bir baba ile oğlu arabayla gezmeye giderler. Kaza geçirirler, baba ölür. Çocuk hastaneye getirilir. Onu gören doktor, 'ben bu hastayı ameliyat edemem, o benim oğlum der. Durumu nasıl açıklarsınız?"

Doğru cevabı veremeyen, "doktor çocuğun annesidir" diyemeyenlerin oranı %85.3'tür. Doğru cevap %14.7 oranındadır. Oysa bilmece, "bir anne ile oğlu arabayla gezmeye giderler. Kaza geçirirler, baba ölür. Çocuk hastaneye getirilir. Onu gören doktor, 'ben bu hastayı ameliyat edemem, o benim oğlum der. Durumu nasıl açıklarsınız?" şeklinde tersinden kurulduğunda kontrol grubunu oluşturan profesörlerin %41.5'i doğruyu bularak; "doktor çocuğun babasıdır" demişlerdir. Nitekim 2012'de Yale Üniversitesi'nde yapılan bir

[80] Telefon görüşmesi olarak gerçekleştirilen birinci ankette yaş ortalaması 51.8 olan 39 kadın, 155 erkekten oluşan 257 profesöre ulaşılmıştır. İkinci anketi oluşturan bilmeceler ise 155 erkek, 34 kadın profesöre sorulmuştur. Kontrol grubu 47 erkek, 13 kadın profesörden oluşmuştur. O tarihte Türkiye'de kadın profesör oranı %24'tür. A. Yaraman, B. Ertuna Biçer, "Le Sexisme "Caché" des Professeurs d'Université en Turquie", G. Tchibozo; *Actes du Congrès International de Recherche en Sciences Humaines et Sociales*-Paris 2012, Analytrics, Strasbourg, 2012.

araştırmada Fen Fakültesi öğretim üyelerinin örtük cinsiyetçiliği aşamadıkları tespit edilmiştir. Ayrıca 34 ülkeden çeşitli kadın ve erkeklerle yapılan bir diğer araştırma, fen bilimleri bu ülkelerde açıkça kadınlara kapalı olmadığı halde; deneklerin %70'inin bilimi kadından çok erkekle ilişkilendirdiğini göstermektedir. Ayrıca müzik kabiliyetinden liderliğe birçok alana kadından çok erkek yakıştırılmaktadır.[81]

Bu bilmece üzerinden çeşitli kendi geliştirdiğim yöntemlerle kadın örgütleri yöneticilerine, çeşitli ekonomik kategorilere ait kişilere, LGBTİ bireylere, çocuklara, gençlere vs. yirmi küsur senedir anket uygulamaktayım. Bu bilgiler çeşitli tebliğ ve makalelerde bulunmaktadır. Genel olarak eşitlikçi tutum deklarasyonları çok yüksek olsa da, bilmecenin doğru yanıtının oranı çoğunlukla çift haneli rakamlara dahi varamamaktadır. Uluslararası karşılaştırmayı, üniversite denkliği ortak paydası üzerinden yaptığım bu konudaki ilk araştırmam bence en önemsenmesi gereken sonuçlara haizdir. Çünkü geniş bir coğrafyanın geleceğini, gençlerini kapsamaktadır.[82] Bilmeceyi ilk defa duyanların doğru cevap oranı %33'tür. Grenoble'da doğru cevap %57.5; Minsk'te %46; İstanbul'da %36'dır. İstatistiki olarak anlamlı değilse de, erkek öğrencilerin doğru cevap

[81] J. Raymond, "Most of Us Are Biased", Cilt: 495, *Nature*, 07.03.2013, s.33-34, https://www.nature.com/articles/495033a , (28.04.2019)

[82] Grenobl, Minsk ve İstanbul'da bulunan, Fransızca eğitim yapan IEP (Siyasal Çalışmalar Enstitüsü) Fransız, Beyaz Rus, Türk 147 kadın, 80 erkek öğrenci üzerinde gerçekleştirilmiştir. A.Yaraman; Adaptation Psychosociale Des Jeunes a La Transformation Des Roles Sexuels", *İşletme Fakültesi Dergisi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, Cilt: 3, Sayı: 1, 2002, s.98-105.

oranı kadınlardan yüksektir. Öte yandan, bu araştırmada, özellikle profesörlerle karşılaştırıldığında şaşırtıcı olan, ters kurulmuş bilmeceye kontrol grubundaki %100 öğrencinin doğru cevap vermesidir.

2014'te 2000 kadınla yapılan bir araştırmaya göre Amerika Birleşik Devletleri'nde sokakta cinsel tacize uğrama oranı %65'tir. Dünyanın hiçbir ülkesi bu şiddetten muaf değil. Susan Faludi'nin ilk olarak 1991 yılında yayınlanan *Backlash/Te Undeclared War Against American Women* (Geritepme/ Amerikan Kadınlarına Karşı Açıklanmamış Savaş) başlıklı kitabı büyük tehlikenin, kadınların geleneksel ezilmelerinin ötesinde yeni bir aşamaya vardığını ilk kez iddia eden ve örnekleriyle ortaya koyan niteliğiyle teori ve pratikte bir dönüm noktasıdır.[83] Faludi'ye göre geritepmenin nedeni kadınların eşitlikteki başarıları değil; bunu kazanma olasılıklarının çoğalmasıdır. Tepki karşı akımları ve hatta feministleri bile kapsayabilir; zira egemenlik ilişkilerinin kontrol odası, rollerinin farkında dahi olmadan insanları hizmeti altına almaktadır. Rövanş, kadınların dişi modalara geri döndürülmesi; kürtaj hakkının geriye alınmaya çalışılması, ikinci dalga kadın hareketinde revizyonizmin yükselişi; sokakta ve özel alanda giderek özellikle özgürleşmiş kadına uygulanan şiddet ve bunun Hollywood sineması için senaryolarda meşrulaştırılması biçimindedir.

2017 yılında bu rövanşist evcilleştirme bağlamında *Merriam-Webster* yılın sözü olarak feminizmi seçti. C. Rottenberg, bu durumu neoliberal feminizm kavramıyla

[83] S. Faludi, Backlash/The Undeclared War Against American Women, Crown Publishing Group, NY,1991.

irdeliyor. Neoliberal feminizm cinsiyet eşitsizliğini tanıyor ama onun üzerine kurulduğu sosyoekonomik ve kültürel yapıları reddediyor. Bu, kadının tamamen atomize, kendini optimize edebilen ve girişimci olarak tarif edildiği çok satan manifestoları besleyen feminizm tipidir. Gerek popüler kültür gerek piyasa için feminizm, bir kültürel hatta sosyal sermaye işlevini görüyor. Neoliberal feminizm, en azından söylemde kitlesel bir başarı kazanarak, kadınları bireysel olarak kendilerine ve isteklerine odaklanmaya teşvik eden popüler ve pazarda rağbet gören bir ürün haline dönüşmüştür. Bu feminizm mevcut egemenlik ilişkilerini tehdit etmez; uysaldır,[84] uysallaştırıcıdır. Mevcut egemenlik ilişkilerini reddetmek şöyle dursun; onları yeniden üreten bu feminist belagatın bir örneği olarak, bundan nemalanmak isteyen popüler kültür örneklerinden *Spice Girls* üyelerinin cinsiyet eşitliği kampanyası için satılan tişörtlerinin, Bangladeş'te saati 35 pens ücretle insanlık dışı koşullarda kadın işçiler tarafından üretilip; 20 sterline satıldığı ortaya çıkarıldı. Ticari metalığı bir yana, üzerinde yazan IWANNABESPICEGIRL (BENBİRSPICEGIRLOLMAKİSTİYORUM) sloganıyla grup, feminizmin yükselen kültürel meta niteliğiyle reklamını da yapmış oluyor.[85]

---

[84] C. Rottenberg, "Neoliberalizm Feminizmi Nasıl Sömürüyor-Bu Konuda Ne Yapılabilir?" 5 Harfliler, 25.05.2018 http://www.5harfliler.com/neoliberalizm-feminizmi-nasil-somuruyor/ (29.03.2019)

[85] "Revealed: Spice Girls T-Shirt Made In Factory Paying Stuff 35 Pence An Hour" 20.01.2019. https://www.theguardian.com/world/2019/jan/20/spice-girls-comic-relief-tshirts-made-bangladesh-factory-paying-staff-35p-an-hour (29.03.2019)

Geleneksel roller içindeki nesneliğiyle/tabiyetiyle reklamlarda var olmasına alışılan kadın; geç kapitalizmin krizi, ikinci dalga kadın hareketinin kültürel hegemonyası ve özellikle giderek artan ekonomik özgürlüğüyle güçlü özne niteliğiyle reklama girdi. "Yeni kadın"nın, feminizmin reklam aracı olarak kullanılması *femvertising* olarak etiketleniyor. Giderek artan özellikle 8 Mart civarında neredeyse tüm markaların tevessül ettiği bu uygulama gerek ataerkil gerek kapitalist egemen sistemlerin kesişme noktasında yer alıyor. Niyet kadının ezilmesinin nedenlerini ortaya koymak ve bunlarla mücadele etmek değil; zaten hiçbir metinde bunlar yer almıyor. Kadına kültürel olarak atfedilen ve tabii öğretilen cinsiyetçi kodlar sistem içinde/sistem için sözde tavizlerle ehlileştiriliyor. Ve bu bağlamda işbirliği içinde bulunan heteronormatif cinsiyetçi ataerkil geç kapitalizm, olası muhalefeti hem kendinde eritiyor hem de bundan tüketici kazanıyor. Dolayısıyla söz konusu **cinsiyetçi ikiyüzlülük** hem ideolojik olarak muhalifinin sınırlarını belirlerken hem de bunu paraya tahvil ediyor.

Öte yandan kadınlar emek süreçlerinin esnekleşmesiyle var olan toplumsal konumları itibariyle kayıt dışı/güvencesiz işlerde daha fazla çalışmaya başladılar. Son yıllarda kadın istihdamındaki artışın ana damarı bu alandır. Hem ev ekonomisine katkı sağlamak hem de geleneksel ev içi rolleri de devam ettirmek kadınların kimi zaman gönüllülükle yani simgesel şiddet niteliğinde tercihlerinden oldu. Dolayısıyla geç kapitalizm ile ataerkilliğin işbirliğiyle bir başka **cinsiyetçi ikiyüzlülük** örneği yaygınlaşmaya başladı.

Çalışma alanında cinsiyet eşitliği söylemsel ve hukuki düzeyde oldukça yol kat etmişken; bunların eylemlerle

çelişkisi bariz bir biçimde sürmektedir. Dünya Ekonomik Forumu'nun verilerine göre 2017'de cinsiyete bağlı ekonomik farkın giderilmesi için 217 yıl beklenmesi gerektiği projeksiyonu yapılırken; 2020'de bu rakam ancak 99.5 yıla düşmüştür ki ne hayatta olanların ne de onların çocuklarının denkliği görebilmesi mümkün olabilecek gibi görünmektedir.[86] Kadınların erkeklerle eşit ücret alabilmesi için ise 257 yıl daha beklemek gerektiği hesaplanmıştır.[87]

Dünya Ekonomik Forumu'nun 2020 yılı raporuna göre, 153 ülke arasında cinsiyet eşitliği açısından Türkiye 130. sıradadır. Ayrıntılandırıldığında, ekonomik katılım ve fırsatlar bağlamında ise 136., ücret farkı açısından 106., sağlık ve yaşam süresi için 64., siyasal güç alanında 109. sırada yer almaktadır.[88]

Türkiye'de, aslında, Erken Cumhuriyet Dönemi'nden beri hukuken kadın-erkek ücreti açısından bir fark resmi/hukuki kayda girmemiştir. Eğitim ve yapılacak iş bağlamında denk olanların devlet memurluğunda cinsiyete bağlı bir kadro ve maaş karşılığı yoktur. Oysa bu durum örneğin ABD'de ancak 1960'dan itibaren, cinsiyetlere eşit ücret ödenmemesi durumunda ceza verilmesi biçiminde yasal

---

[86] "Why Gender Parity Matters" *World Economic Forum 2020*, https://www.weforum.org/reports/gender-gap-2020-report-100-years-pay-equality (26.02.2020)

[87] "A Woman Would Have To Be Born In The Year 2255 To Get Equal Pay At Work" *World Economic Forum 2020*, https://www.weforum.org/agenda/2019/12/global-economic-gender-gap-equality-women-parity-pay (26.02.2020)

[88] "Global Gender Gap Report", *World Economic Forum Committed To Improving The State Of The World 2020*, http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2020.pdf (26.02.2020)

güvenceye kavuşmuştur. Başta İngiltere olmak üzere birçok ülkede, eşit işe eşit ücretin yasalaşması yoğun bir mücadele sonucunda ancak 1970'lerde yürürlüğe girmiştir. Mamafih, küresel kapitalizme eklemlenirken özel sektörün kamu sektörü karşısında büyümesine bağlı olarak örtük veya punduna getirerek yapılan istihdam sırasında artık Türkiye'de maaşlarda cinsiyetçi bir fark giderek belirgin olmaktadır. Kadınların erkeklerle ücret farkı halihazırda %20 civarındadır.[89]

Öte yandan dünyanın en zengin ilk 20 kişisinin sadece iki tanesi kadındır.[90] Erkeklerin toplam zenginlikten aldığı pay kadınlardan %50 daha fazladır. Dünyada kadınların yaptığı ücretsiz bakım işlerini bir şirket yapıyor olsaydı bu şirketin yıllık cirosu 10 trilyon dolar olurdu. Bu meblağ *Apple*'ın cirosunun 43 katına denktir.[91]

"15 yaşın üzerindeki toplam nüfus içerisinde istihdam oranı erkeklerde %65,8 olmasına rağmen kadınlarda bu oran %29,3 seviyesinde kalıyor. (...) Kadınların yaklaşık 11 milyonu, "ev işleriyle meşgul" olduğu için iş gücüne katılım sağlayamamış. Erkeklerde en yaygın iş gücüne katılım sağlayamama gerekçesi ise "emeklilik". 2017 yılı içerisinde işgücüne katılım oranı erkeklerde %72,1, kadın-

[89] "Türkiye'de Kadınlar Aynı İşi Yaptıkları Erkeklerden %20 Daha Az Kazanıyor", *HaberTürk*, 08.03.2018 https://www.haberturk.com/turkiyede-kadinlar-ayni-isi-yaptiklari-erkeklerden-yuzde-20-daha-az-kazaniyor-1867302-ekonomi (08.05.2019)

[90] "The Richest People In The World", *Forbes*, 05.03.2019. https://www.forbes.com/billionaires/#c0708c2251c7 (08.05.2019.)

[91] "En zengin 26 Kişinin Serveti Dünya Nüfusunun %50'sininki Kadar", *HaberTürk*, 22.01.2019. https://www.haberturk.com/en-zengin-26-kisinin-serveti-dunya-nufusunun-50-sininki-kadar-2298436 (08.05.2019)

larda ise %33,8 olarak gerçekleşmiş. Kadınların işsizlik oranı da erkeklerinkinden daha fazla. Erkeklerde işsizlik oranı %8,8 iken, kadınlarda bu oran %13,7.

Eğitim durumu ve cinsiyete göre istihdam oranını incelediğimizde, son olarak bitirilen eğitim kalemi ne olursa olsun erkeklerin istihdam edilme oranının kadınlardan daha yüksek olduğunu görüyoruz. Örneğin hiçbir okul bitirmeyen erkeklerin istihdam oranı %49,8 iken, bu oran kadınlarda %20,8. Lise mezunu erkeklerin %64,3'ü istihdamdayken kadınların sadece %25,7'si istihdamda olarak belirtilmiş. Yükseköğretim mezunları içerisinde de erkekler ve kadınların istihdam oranı arasında kayda değer bir fark söz konusu. Yükseköğretim kurumundan mezun erkeklerin istihdam edilme oranı %78,4, kadınların ise %61.(...) Türkiye, EUROSTAT verilerine göre yükseköğretim mezunu kadın istihdam oranında AB ülkeleri ile kıyaslandığında, içlerinde en düşük orana sahip. AB ülkelerine ait ortak en güncel veri dönemi 2017 üçüncü çeyreğe göre, Türkiye'de yükseköğretim mezunu kadınların %21,3'ü işsizken, 28 AB ülkesinin ortalaması sadece %5,1.(...) Çalışan kadınların %65,2'si ücretli veya yevmiyeli, %1,4'ü işveren, %9,3'ü kendi hesabına ve %24,1'i ücretsiz aile işçisi olarak çalışıyor. Erkeklerde ücretli ve kendi hesabına çalışanların sayısı kadınlardan çok daha fazla.

Ekonomik faaliyetler açısından incelendiğinde de, kadınların büyük oranda tarım ve hizmet sektöründe yer aldığı görülüyor. Kadınların %26,8'i tarımda, %14,7'si sanayide, %0,9'u inşaatta ve %57,6'sı hizmet sektöründe faaliyet gösteriyor.

İşte sigorta ve kayıtlılık durumu da yine cinsiyetler açısından oldukça adaletsiz. Tarımda neredeyse aynı sayıda çalışan erkek ve kadın bulunmasına rağmen kayıtlılık oranında büyük bir fark söz konusu; tarımda çalışan kadınların %93,7'si kayıt dışı çalıştırılırken, erkeklerin ise %76,4'ü kayıt dışı çalıştırılıyor. Tarım dışı faaliyet alanlarında nispeten daha eşit bir oran gözlense de, halen tarım dışı alanlarda istihdam edilen kadınların %24,7'sinin bir sosyal güvencesi yok.(...) Dünya Bankası'nın Girişimcilik Araştırması'na göre Türkiye'de kesin ve en güncel sayılar bilinmemekle beraber şirket sahipliğinde kadınlar sadece %25,4'lik bir yer tutuyor. Kadın çoğunluk yöneticilere sahip şirketlerin oranı ise %0,3. Şirketlerin sadece %5,4'ünde bir kadın üst düzey yönetici bulunan Türkiye'de, tam zamanlı çalışanların da sadece %21,9'u kadın. Crunchbase'in 2017 yılı Nisan ayında yayınladığı rapora göre tüm dünyada start-up ekosisteminde kadın girişimcilerin oranı %17 civarında. Start-up girişimlerini izleyip denetleyen *startups.watch* verilerine göre de Türkiye'de girişim ekosisteminde kadın girişimcilerin oranı %15. Yani, kadın girişimlerinin desteklenmesi ve kadınların iş hayatında karar alma mekanizmaları içerisinde erkeklerle eşit bir etkiye sahip olması anlamında hem ülkemizde hem küresel olarak büyük bir eksiklik var."[92]

[92] "Doğruluk Payı 'Kadınların Durumu' Araştırmasını Yayınladı", Emeklilik Kulübü, 25.03.2018
https://emeklikulubu.com/dogruluk-payi-kadinlarin-durumu-arastirmasini-yayinladi/ (08.05.2019)

Kadınların okullaşma ve üniversite diploması oranı hızla arttığı halde bu durumun çalışma hayatındaki yerle paralellik içermediği açıklıkla görülür "Her 100 gençten 27'si işsiz. Genç kadın işsizliği daha da vahim seyrediyor. Genç kadın işsizliği yüzde 25,6'dan yüzde 33,3'e yükselirken, tarım dışı genç kadın işsizliği yüzde 32,3'ten yüzde 41,2'ye yükseldi. Her 100 genç kadından 33'ü işsizken, kentsel alanlarda her 100 kadının 41'i işsiz."[93] Kadınlara hukuken eğitim ve iş bağlamında kapalı bir alan bulunmamasına karşın fiiliyattaki **cinsiyetçi ikiyüzlülük** çarpıcıdır. **Cinsiyetçi ikiyüzlülük** tespiti yaparken, toplumsal yapının ataerkil uygulamalardaki inadı kadar; kadınların diplomalarını bir çeyiz gibi kullanmaları, çocuk sahibi olduklarında iş hayatından çekilmeyi meşru görmeleri;[94] kocalarının geliri yerindeyse çalışmamayı tercih etmeleri yahut okumuş olması/mesleği nedeniyle bu kadınları eş seçen erkeklerin "karılarını çalıştırarak zora sokmamaları/kollamaları"

---

[93] A. Çelik, "Genç ve Kadın İşsizliği Korkutucu Düzeyde: Türkiye'nin Beka Sorunu İşsizlik", *Birgün*, 21.10.2019 https://www.birgun.net/haber/genc-ve-kadin-issizligi-korkutucu-duzeyde-turkiye-nin-beka-sorunu-issizlik-273211 (27.10.2019)

[94] Tabii ki işin aslı ataerkil sistemdir: ILO'nun 8 Mart dolayısıyla yaptığı bir çalışmaya göre Türkiye'de kadınların %87'si çalışmak istemekte, fakat istihdam oranı %32,6'da kalmakta ve ülkemizde her 10 kadından 9'u bakım hizmetlerinin olmaması nedeniyle çocuk bakımını üstlenmek durumunda kalıyor. Nitekim TÜİK'in hazırlamış olduğu Aile Yapısı Araştırması 1.230.000 kadının çocuklarına baktıkları için işgücü piyasasına hiç girmediklerini tespit etmiştir. Benzer şekilde 1.112.000 kadın çocuk bakımı nedeniyle işten ayrılmaktadır. 1 Milyondan Fazla Kadın Çocuk Bakımı Nedeniyle İşini Bırakıyor, Artıgerçek, (06.07.2019) https://www.artigercek.com/haberler/1-milyondan-fazla-kadin-cocuk-bakimi-nedeniyle-isini-birakiyor (08.07.2019)

(simgesel şiddet) gibi bütün olasılıkları dikkate alıyor ve **cinsiyetçi ikiyüzlülüğü** hepsine mal ediyorum.

Avrupa'da kadın patron/yönetici oranı 2000'den 2016'ya dörtte birden üçte bire yükselmiştir ama tüm çalışanlar açısından olduğu gibi kadınların yoğun olduğu alanlarla erkeklerinkinin farklılığı sürmektedir; sözlü taciz, cinsel taciz, kötü muamele, aşağılama mobbing daha çok kadınların şikâyetçi olduğu iş ortamı sorunlarıdır. Kariyer olasılıkları açısından hele 50 yaş üzeri kadınların beklentileri olumsuzdur. Erkekler aynı iş için kadınlardan manidar bir biçimde fazla para kazanmaktadırlar. Özellikle tek ebeveyn olma durumundaki kadınların ekonomik sorunları barizdir.[95]

Öte yandan seçkin mesleki statülerde kadın görmek, aşağı kategorilerde kadın görmekten daha normal karşılanır olmuştur: Usta, duvarcı, musluk tamircisi, kamyon/taksi/dolmuş şoförü kadın görmek üst düzey yönetici veya milletvekili bir kadın görmekten daha çok şaşırtıcıdır. Tıp fakültesine hazırlanan bir kız öğrenci, motor teknik lisesine hazırlanan bir kız öğrenciden daha az garipsenmektedir.

Çalışan ve bilinçlenen insan sayısı arttıkça sorun olarak tespiti bilimsel çalışmalara giren mobbing konusu tabii ki cinsiyetler üstü niteliktedir. Ancak kadınlar gibi tüm ikincilleştirilmiş gruplardaki varlığı daha açık ve yaygındır. Nitekim bu bağlamdaki tacizin hedefindekilerden %66'sı kadındır. Faillerin ise %70'i erkektir. Her iki cinsiyetten

[95] Eurofound, Sixth European Working Conditions Survey – Overview report, 2016 Publications Office of the European Union, Luxembourg. https://zssszaupnikvzd.si/wp-content/uploads/2017/07/6_raziskava.pdf (03.05.2019.)

mobbing failleri büyük çoğunlukla kadınlara bu mağduriyeti yaşatmaktadırlar. Kadınların kadınlara uyguladığı mobbing %67 iken erkeklerin kadınlara uyguladıkları mobbing %65'tir. Kadınların uyguladıkları mobbingin sadece %10'u erkeklere yöneliktir.[96] Bir başka araştırma ise, çalışan kadınların %70'inin başka kadın çalışanların kendilerine mobbing yapmasından ve bunun sonucunda kariyerlerinin olumsuz etkilenmesinden müştekidirler.[97] Türkiye'de internet ortamındaki çeşitli sözlüklerin taranmasından elde edilen veriler üzerinden yapılan bir araştırmada ise, kadınların daha ziyade kendilerinden aşağı statülerde kadınlara (dikey) mobbing uyguladıklarını göstermektedir (%83). "Araştırmaya dahil edilen yorumlarda kadınların işyerinde kişisel itibara yönelik yaptıkları eylemlerde % 41,2 oranında 'ezme, zulmetme' eylemine yer verdikleri görülmüştür. 'Kadın yönetici ile çalışmak işinizin zorluğunu iki katına çıkaran bir durumdur, ezilirsiniz' 'İşyerinizde kapris, kişisel çekememezlik ve sürekli altındakini ezme çabası ile karşılaşırsınız bir kadın yönetici söz konusu ise' gibi yorumlar bu bulguyu destekler örnekler arasındadır (...) Kişisel itibara yönelik eylemler arasında %12,5 oranında 'yıldırma', %11,8 oranında 'asılsız suçlamalarda bulunma' %9,6 oranında 'kaba davranış-

[96] "Women Still Majority Targets of Abusive Conduct at Work: 2017 WBI U.S. Survey" Workplace Bullying Institute, 26.06.2017, https://www.workplacebullying.org/gender/ (03.03.2019)

[97] A. Houlis, "70% Of Female Executives Feel bullied By Women-Here Is How To Stop It.", *Ladders*, 20.09.2018. https://www.theladders.com/career-advice/70-of-women-feel-bullied-by-female-colleagues-heres-how-to-stop-it (31.10.2019)

lar ve dolaylı ima', %8,8 oranında sinir gösterileri ve bağırma; %6,6 küfür ve hakaret etme, %1,5 oranında 'gülünç duruma düşürme' bulgularına rastlanmıştır. (...) %8,8 oranında kadınların diğer kadınların cinsel kimliğine yönelik eylemleri arasında itibar ve değerlerini alçaltıcı, kadının saygınlığını tartışılır hale getirici 'namusa yönelik iftiraları' yorumları da mevcuttur. Ayrımcılık eyleminde en sık tekrarlanan, kadınların işyerinde 'kadınlarla erkeklere ayrı muamele ettikleri' yönünde çıkmıştır. İletişimle ilgili eylemler ise daha çok 'korkutma' eylemidir. İşle ilgili eylemler ise 'ayak kaydırma (işinden etme) ve işin eleştirilmesi' şeklindedir."[98]

"Kadın çalışanlar kraliçe arı sendromu[99] kapsamında, kendini kanıtlama isteği baskın olan, zirvede olmanın ayrıcalığını yaşayan, erkek gözüyle görme ve yönetme hevesi içinde olan kadın yönetici ya da çalışanlarla sorunlar yaşamışlardır. Bu şekliyle, kadın yönetici ya da çalışanlar için bir tatmin aracına dönüştüğü söylenebilir.

---

[98] U. C. Öztürk, Ecevher, "İşyerinde Tacizin Pembe Hali: Kadının Kadına Uyguladığı Mobbing", *U.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt XXXIV, Sayı 1, s.168, 169, 171. https://www.researchgate.net/publication/319702903_Isyerinde_Tacizin_Pembe_Hali_Kadinlarin_Kadinlara_Uyguladigi_Mobbing (03.05.2019) Toplumsal cinsiyetin eleştirel ve bilimsel temelinden uzak bir çalışmadır. Cinsiyetçi tanım ve ögeleri bulunmaktadır. Alandaki kısıtlı çalışmadan birisi olduğu için alıntılanmıştır.

[99] İşyerinde üst düzey yöneticiler arasında az ya da tek sayıdaki kadının "erkekleşmesi ve insan kaynakları terminolojisinde yönetimi altındaki kadınları ezmesidir.

Bu süreçte rol oynayan aktörler, oyunu sert oynayarak karşı tarafı etkisiz hale getirmeyi amaçlamaktadırlar."[100]

İş alanında mobbing üzerinden yapılan kadının kadın ile ilişkisi konusundaki tespitler; bu uygulamalar genellikle üst düzeyde kadınlardan geldiği için "kadının yükseldikçe erkekleştiği" varsayımını beslemektedir. Ancak söz konusu "yükselme", özellikle çalışma alanda yakın tarihlere kadar erkek tekelinde olduğu için bu "iktidar davranışını" erkekle özdeşleştirmenin doğru olup olmayacağının tartışılması elzemdir. Zira "yükselen" kadının aşağısındaki erkek ya da kadını ezme eğiliminin erkekleşmekten çok, bizatihi o mevkiye yükselmeyle ilişkisi olduğunu ve bağlı olarak iktidarın cinsiyeti olmadığını da düşünmek gerekir. Her hâlükârda konumuza geri dönersek, yükselen kadının eğitimsel ve ekonomik açıdan seçkinliğinden çıkarak bu kadınların demeçlerinde kadınları aşağılamadıklarını ama uygulamalarında "ezdiklerini" görerek bir başka **cinsiyetçi ikiyüzlülük** örneği verebiliriz.

Öte yandan, "cennet anaların ayağı altındadır" geleneksel, muhafazakâr "övgü"sünde; yardımsever cinsiyetçilik/ örtük cinsiyetçi taraflılık / simgesel şiddet mündemiçtir.

[100] H. Karakuş, "Kraliçe Arı Sendromu-Pembe Taciz", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 2, Sayı: 1, Mart 2014, s.352. https://www.academia.edu/24991437/KRALİÇE_ARI_SENDROMU_-PEMBE_TACİZ_-_THE_QUEEN_BEE_SYNDROME-_PİNK_ABUSE (03.05.2019.) Bu araştırma sadece dört kişiyle yapılan bir derinlemesine görüşmeye dayanmaktadır. Toplumsal cinsiyet problematiğine vukufiyet içermemektedir. Kavram, tanım ve benzetmeler derinliksiz ve hatta cinsiyetçi nitelikler taşıyabilmektedir. Dolayısıyla bilimselliği tartışmalı da olsa, alanda fazla çalışma yapılmamış olduğundan atıfta bulunulmuştur.

Müslümanlığa dayandırılan bu yüceltme,[101] özellikle ikinci dalga kadın hareketinin laik katkısıyla kadınlara ait bir imtiyaz/ikbal olarak kabul görür olmuştur. Türkiye'de ise on yıldan uzun bir süredir iktidardaki AKP, özellikle lideri aracılığıyla hem maddi ödüllerle hem de söyleminde anneliği ve çocuk sayısının artmasını, kürtajın meşruiyetini sorgulamayı muhafazakâr gündeminde ama aslında kapitalizmin krizine bağlı olarak tutmaktadır. Ancak doğum izni, yani, annelere yasal olarak tanımlanan doğum öncesi ve sonrasında kullanılabilecek ücretli izin hakkı OECD ülkelerinde 18 hafta, AB ülkelerinin ortalama ise 21,8 hafta iken, Türkiye'de 16 haftadır. Kadınlar ve erkeklere verilen doğum izni de hem Türkiye'de hem de dünya genelinde eşit olmayan bir şekilde dağılmış durumdadır. Kadına ait özelliklerin erkeklerinkinden farklı değerde olmadığı mücadelesi verilirken; sevginin emek olduğu görmezden gelinerek biyolojik vasıf, özellikle geç kapitalizmin tüketim

[101] Batı'da "bunun geçmişi Aydınlanma Çağı'na (...) uzanır. Çocuğun bilincine varıldığı andan itibaren, annenin rolü daha fazla önem kazanmıştır. Zaman içinde felsefi ve sosyal bir 'iyi' anne vizyonu gelişmiştir. 'İyi' anne (...) çocuğu bir proje gibi ele alır. (...) kendini (ona) adar. Fransız Devrimi kadınlara yurttaşlık hakkı vermemiş olsa da, onları sosyal birer yurttaş olarak anar çünkü onlar annedir ve geleceğin yurttaşını yetiştirendir." (F. Héritier, M. Perrot, S. Agacinski, N. Bacharan, *Kadınların En Güzel Tarihi*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018, s.93) Modernleşme ile karşılıklı ilişki içindeki birinci dalga kadın hareketi dünyada olduğu gibi Türkiye'de de kadının "kutsal" görevini annelik olarak tanımlar ve özellikle öğretmenlik gibi görevlere yönlendirerek eğitim ve çalışma hakkını desteklediğinde dahi bunu "toplumun anneliği" statüsüne kilitler. İkinci dalga kadın hareketi bu örtük cinsiyetçiliği deşifre eder ama; özellikle çocuk sayısının azalması değişkenine paralel olarak anneliği kadının üstünlüğü olarak vaz edip simgesel şiddetin alasını sergiler.

talebiyle ve çocuk sayısının azalmasıyla kültürel üstünlük mertebesine çıkarılmış ve böylece kadınlığı annelik kimliğine gönüllülükle hapseden (iş piyasasından da aynı gönüllülükle çekebilen) bir simgesel şiddete ulaşılmıştır.

Oysa 2010 yılında yayımlanan *Contraception* adlı dergide üreme baskısından bahsedilmektedir.[102] Kadının korunup korunmayacağı, gebe kalıp kalmayacağı, gebeyse doğurup doğurmayacağı, kısacası üreme tercihinin ilgili kadın dışında belirlenmesi şiddet biçimi olarak tanımlanıyor. Bu işin düşmanca cinsiyetçilik yanı. Küçük yaştan itibaren tüm toplumsallaşma sürecinde anne olmanın yüceliği veya kaçınılmazlığı biçimindeki cinsiyetçilikle büyüyen kadının anne ol(a)mama paniğine düşmesi şöyle dursun; anneliğini bir üstünlük gibi yaşaması ve çevresindeki kadınlara bunu özendirir/imrendirir davranışlarda bulunması da "aşmış kadın"larda dahi sıklıkla rastlanan bir gösteri malzemesidir. Psikolojik danışmanlık yaptığım yıllarda 40'lı yaşlardaki ekonomik açıdan başarılı, iyi eğitimli iş kadınlarında depresyon eşliğinde seyreden en büyük endişe çocuk sahibi olma trenini kaçırmaktı. Dolayısıyla sistem kadınları da içine alarak annelik konusunda baskısını her yönden sürdürmektedir ve annelik kimliği, kadınların birinci muteber kimliği olarak geri dönmüştür. Onca tıbbi katkılarla üremeden özgürleşmiş veya üremeyi kendi kontrolüne almış kadının, bu vesileyle temel cinsiyetçi rollerden uzaklaşabilme fırsatına rağmen cinsiyetçi egemen sis-

[102] H. Freeman, "'Üreme Baskısı' İstismardır, Ama Birçok Kadın Bunu Bilmiyor Bile..." https://catlakzemin.com/ureme-baskisi-istismardir-ama-bircok-kadin-bunu-bilmiyor-bile/ (29.03.2019)

temin yücelttiği annelik rolünü bir zafer gibi gönüllülükle ve üstünlük edasıyla ve hatta kibirle benimsemesi **cinsiyetçi ikiyüzlülüğü** gösterdiği gibi, *knock out* olmak üzere olan ataerkinin çok başarılı bir rövanşıdır.

Bilindiği gibi Türkçe eril ve dişi olarak açıkça ayrılmaz; ama dil pratiğinde kadını zımni olarak aşağılayan kullanımlar, üstelik olumlu ayrımcılık adına yaygındır. Aşağıda açımlanacak birçok uygulamanın, durumun, kullanımın cinsiyetçi olduğu gözden kaçmakta; hatta simgesel şiddet olarak, kimisi kullanıldığında kadınlar onurlanıp **cinsiyetçi ikiyüzlülük** kavramımı yeniden üretmektedirler.

"Bir deneyde, Türkiye'de bir üniversitede İngiliz Edebiyatı bölümünde okuyan bir grup öğrenciden, bir metni İngilizce'den Türkçe'ye çevirmeleri istenmiş. Orijinal metinde, sadece bir zamir (he/she) yardımıyla metindeki kişinin cinsiyeti belirtilmiş. Türkçe'de böyle bir ayrım mümkün olmadığı için deneye katılanların çoğu şöyle bir çözüm bulmuş; metindeki kişi erkekse belirtilmiyor ancak kadın ise onun cinsiyeti açıkça belirtiliyor (mesela; kadın polis ya da kız çocuğu olarak). Bu örnek çok yaygın bir sınıflandırmayı anlatıyor: Norm olan erkektir; kadın ise onun sapmasıdır. Erkeklerin cinsiyeti yok, beyazların ırkı yok gibi ya da heteroseksüellerin cinsel yönelimi yok…"[103]

Özellikle kadınların sayıca halen görece az bulunduğu mesleklerde bu ayrımcılık hüsnü kabul görebilmektedir. Kadın başbakan, kadın doktor, kadın cerrah (ev içi rollerin uzantısı olarak kabul gördüğünden, örneğin kadın çocuk

[103] "Biz Yakışıklı Kadınlarız", 5Harfliler, 12.06.2019, http://www.5harfliler.com/biz-yakisikli-kadinlariz/ (08.07.2019)

doktoru kullanımı azdır), kadın milletvekili, kadın yazar, kadın yönetmen, kadın şoför, kadın futbolcu, kadın hakem vs. Oysa zımnen de olsa gösterilmek istenen o statüye "erişmiş" kadının istisnailiğidir ve bu vesileyle genellenmiş kadın kategorisinin ikincilliği/ bu statülerdeki nadirliği vurgulanmaktadır. Söz konusu cinsiyetçiliği besleyen/tamamlayan karşı örneklere gelince: erkek hastabakıcı, erkek ev temizlikçisi, erkek bakıcı, erkek sekreter vs. Kadın sıfatının eklendiği mesleklerle kıyaslandığında erkek sıfatı eklenenlerin sosyoekonomik hiyerarşideki geriliği açıktır. Başka bir deyişle kadınlar için "eriştikleri" o statüde "bravo"; erkekler için "düştükleri" o konumda "vahvah" söz konusudur. Tarihin bu aşamasında çözüm, meslekleri vb. (bu ayrımcılık terörist sayısı verilirken de şu kadarı kadın terörist diye yapılmaktadır) cinsiyetsiz kullanmaktadır.

Âdem kökeninden gelip tıpkı Fransızca'daki *Homme/homme*[104] ve İngilizce'deki *mankind* örneği gibi insan ile özdeşleştirilen ama aslen erilliği yücelten sıfat ve isimler ise bir diğer önemli cinsiyetçi dil sorunudur: Adam olmak, adamdan saymak, adam başı, adam gibi, bilim adamı, iş adamı, halk adamı, âdemoğlu, devlet adamı, adamına düşmek, adam etmek, adam yerine koymak, adamakıllı, adam olacak çocuk vs.

[104] Kitabın başında da belirttiğim gibi Homme büyük H ile yazıldığında insan/adam; küçük h ile yazıldığında erkek anlamına gelmekte; tabii ki konuşma dilinde sözcük değişmemektedir. Bu bağlamda Declaration De Droit De L'Homme/İnsan Hakları Bildirgesi (çeviri olarak da içerik olarak da) değil; Adam Hakları Bildirgesi'dir. A.Yaraman; "Kadında Erkeksilik", *Psikanaliz Yazıları/Erkeksilik*, Sonbahar 2002, s.47-54.

Dildeki **cinsiyetçi ikiyüzlülüğün** bir başka örneği kadın kelimesinin, erkek kelimesinin doğrudan karşılığı olduğunu hesaba katmadan; ona cinsel, bayağı, kaba (zira bakire değil) anlamlar zımni olarak yüklenmiş olduğu için sözde kibarlaştırılmış (erkek egemen ahlaka göre) ifadeleri kullanmaktır: hanım, kız ve bayan gibi. Tabii ki bu verdiğim üç örneğin ve durumsal olarak karşılaşılan aşağıdaki örneklerin kullanım yerleri vardır ve dili zenginleştirir. Yalnızca "edepli/saygılı olmak" adına "kadın" sözcüğünün kullanılmaması ise marazidir. Ancak erkek/adam karşıtı olarak kadın; oğlan karşıtı olarak kız; bey karşıtı hanım; koca karşıtı karı;[105] birader karşıtı bacı; enişte karşıtı yenge; bay karşıtı bayan; beyefendi karşıtı hanımefendi, er karşıtı dişi; eril karşıtı dişil kullanıldığı taktirde anlam olarak doğrudur ve cinsiyetçi nüanslardan çok dilin zenginliğidir. "Kadın"ın kullanılması ve o sözcüğe atfedilmiş cinsiyetçilin deşifre edilmesi adına dilin kısırlaştırılması ve "bayan" vs. gibi sözcüklerin yeri etimolojik olarak geldiğinde dahi kullanılmamasında ısrar etmemeğe de dikkat sarf etmek gerekir.

Ayrıca atasözü ve deyimler ile geleneksel cinsiyetçi rollerin yeniden üretilmesi de çok yaygındır: Kızını dövmeyen dizini döver; kızı bırakırsan ya davulcuya ya zurnacıya, saçı uzun aklı kısa; elinin hamuruyla erkek işine karışmak, erkekler ağlamaz; anam avradım olsun; vay anasını; anasını satmak; kız almak/kız vermek; erkek gibi kadın; karı gibi adam vb.

[105] Bu durumun cinsiyetsiz "eş" ile karşılanmasını eşcinsel çiftlerin tanımlanması bağlamında doğru bulmakla beraber, "eş"in "aynı" sözcüğünün karşılığı olarak türemiş olması beni rahatsız etmektedir.

Bu arada bu farkındalık sürecinde, içinde erkek geçmediği halde ataerkil dilde (zımnen) erkeğe atfedilmiş sözcüklerin kullanılmamasını değil; aynı anlamda kadınlar için de kullanılmasını çözüm olarak görüyorum. Örneğin "delikanlı". "Delikanlı" köken olarak hiçbir eril nitelik taşımaz; cinsiyetçi söylemi sorgularken genelde ataerkil zihniyet dahilinde erkeğe atfedilen bu sözcüğü kullanmamayı değil; kadın için de aynı anlamda kullanmayı doğru buluyorum. Tıpkı "çapkın" "yakışıklı" gibi. Var olan sözcükleri dilden atmak/ayıklamak değil; cinsiyetçi niteliğinden boşaltmak/arındırmak gerektir. Yoksa ataerkil söylemin erkeğe atfettiği övücü sözcükleri ve kadına atfettiği aşağılayıcı sözcükleri lugatlerden silmek cinsiyetçiliği kabul etmenin, sözde isyankâr yoludur. Dili kısırlaştırmak değil; dildeki **cinsiyetçi ikiyüzlülüğü** yıkmak gerekir.

Öte yandan toplumsal ve politik pratiklerin çelişkisi bağlamında da **cinsiyetçi ikiyüzlülük** özellikle kadınların siyasal temsili problematiğinde kendini göstermektedir. Bilindiği gibi Türkiye'de de dünyada da kadınların parlamentodaki temsiliyetinin sayıca çoğalması cinsiyetçilik karşısında çok önemli başarı olarak dillendirilmekte ve "kullanılmaktadır". Bu bağlamda çözüm olarak sunulagelen kota; açık bir simgesel şiddet ve/veya yardımsever cinsiyetçilik örneği olarak değerlendirilebilir. Bu her iki kavram, yukarıda da açımladığımız gibi cinsiyetçiliğin sözde olumlu/korumacı yeniden üretimidir. Olumlu ayrımcılık olarak sunulması habis olmadığı anlamına gelmez. Türkiye'de Erken Cumhuriyet Dönemi'nden itibaren siyasal iktidar otoriterleştikçe örneğin çeşitli darbe sonrası/sırası seçim ve hükümetlerde kadın kozunun demokrasi vitrinin-

de teşhir edilmesi biçiminde deneyimlenen "kadınlar lehine siyasal kazanımlar", aslında sayısal dönüşümün ötesinde anlam ifade edememektedir. Gerek nitel anlamda dişiliksiz siyaset gerek de bu sayısal kazanımın dahi süreklilik arz etmemesi **cinsiyetçi ikiyüzlülüğün** sosyopolitik örneğidir. "Seçmenlerin büyük çoğunluğunun oy verme davranışı öncelikli sadakatler ve ataerkil ilişkilerle belirlenir. Böyle bir siyasal bağlamda cinsiyet kotası kurumsallaşsa dahi cinsiyet eşitliği mutlaka gelecek değildir. (...) Kadınlar kota ayrıcalığıyla siyasete girse bile (...) kamusal-özel ayrımını aşamazlar.(...) kadınlar modern demokrasilerin bu aterkil bağlamında cinsiyet kotalarıyla siyasete girseler bile devlet kurumlarında cinsiyet siyasalarını dönüştürebilemezler. Daha çok erkeksi tarzda oynamaya zorlanırlar. Yani geniş siyasalar dönüşmedikçe, cinsiyet kotaları kadınların siyasal güçlenmesine yol açamaz."[106] Kısacası bu "olumlu ayrımcılık" dişiliksiz siyasetin çözümü olamamaktadır.[107] Zorunlu denklik (*parité*) ve bunun kota üzerinden siyasal ve hukuki icrası, kadının bir cemaat, bir kategori olarak yeniden sınırlandırılmasını ve bu yerin siyasal düzenlemeye emanet edilmesini getirir. "Diğer bir deyişle, üçüncü kadın modelinin, toplumsal ve kimliksel kararlaştırmaya karşı mantığa göre konuşlandırıldığı anda; toplumsal tara-

[106] F. Bari, "Women's Political Participation: Issues and Challenges" EGM/WPD-EE/2005/EP.12,03.11.2005,s.7. http://scholar.google.com.tr/scholar_url?url=http://www.un.org/womenwatch/daw/egm/enabling-environment2005/docs/EGM-WPD-EE-2005-EP.12%2520%2520draft%2520F.pdf&hl=tr&sa=X&scisig=AAGBfm18tygXdbYlYiERRmSbKq1RY_jJDQ&nossl=1&oi=scholarr (01.05.2019)

[107] A. Yaraman, *Türkiye'de Kadınların Siyasal Temsili...*

fından geleneksel önceden belirlenme tarzına geri götürür. (...) Kota ve denklik, cinsiyet farkını yeniden yerleştirir, 'korunan' eski kadın temsiline ulaştırır."[108]

Kimlik hareketlerinin en güçlülerinden biri olarak feminist hareketlerin, baştan beri söz ettiğim hegemonikleşen cinsiyet eşitliği söyleminin tutum beyanlarında ve seçmen beklentisinde yarattığı değişiklik, resmi kota uygulamasının dışında, zaten kamuoyu nezdinde demokratlaşma izlenimi verilmek istendiğinde yazısız siyasal kural olarak hep uygulanageldiği gibi, kadın parlamenter sayısının artması yönelimi yaygınlık kazanmıştır.[109] Siyasetin özellikle "dış düşman tanımı" bağlamında daha steril olduğu ülkelerde, bütün diğer etkileyen parametreler saklı kalmak kaydıyla, kadının siyasal temsilci sayısının yüksekliği bilinmektedir. Bu durumun en iyi örnekleri Kuzey Avrupa ülkeleri ve Kanada'dır. Diğer bir deyişle siyasal aktörlüğün iktidarsızlaştığı/değersizleştiği ülkelerde, birçok değeri düşen toplumsal ve ekonomik alan gibi bir feminizasyon, dışarıdan bakıldığında atfedildiği gibi bir büyük ciddi kazanımın göstergesi olmayabilir. Nitekim kadın parlamenter oranının %44 olduğu İsveç'te, kadınların ortalama maaşı erkeklerin %88'inden düşüktür.[110] Bir yakınından veya başkasından

[108] G. Lipovetsky, *a.g.e.*, s.353.

[109] "Bizi kadın politikacılarla duygudaşlık kurup onlara oy vermeye davet ediyorlar; ne var ki (...) bu kadınlar yalnızca kendi politik konumlarında yukarı tırmanışlarını kutlamamızı istiyor. Sanki yükselmeleri bizim kurtuluşumuz için bir adımmış gibi. (...) Ezici bir çoğunluk kırık cam parçalarını temizlemeye mahkûm edilmişken, cam tavanı kırmakla zerre kadar ilgilenmiyoruz." C. Arruzza, T. Bhattacharya, N. Fraser, *a.g.e.*, s.80.

[110] "Gender Equality in Sweden" https://www.google.com/search?q=gender+pay+gap+sweden+2019&oq=

yaşam boyu şiddet gören kadınların oranı ise %40'tır.[111] Dolayısıyla cinsiyetçi ayrımcılığın siyasal temsil ile pratiği değiştirecek bir paralelliği görülmemektedir. Başka bir deyişle ataerkil politika hâlâ dişiliksizdir.

Öte yandan dünyada parlamentoda en yüksek kadın temsili Ruanda'dadır. Mecliste (Lower House) bu oran %67.5'tir.[112] Kabine'deki kadın oranı %52'dir. Yani bakan kadın sayısı erkek sayısından fazladır. Ayrıca yedi yüksek mahkeme hakiminin dördü kadındır. Zaten 2003'den beri Ruanda anayasasında kadınların en az %30 oranında parlamentoda yer almalarını öngören bir kota maddesi bulunmaktadır.[113] Ancak aynı Ruanda dünya cinsiyet eşitsizliği endeksinde 84.[114] sıradadır; aile içi şiddet oranı ise %34'tür.[115]

---

gender+gap+swe&aqs=chrome.6.0j69i57j0l6.8667j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8 (26.02.2020)

[111] "Prevalence Data on Different Forms of Violence against Women" *UN Women, Global Database On Violence Against Women* https://evaw-global-database.unwomen.org/en/countries/europe/sweden (26.02.2020)

[112] "Rwanda: Women to Take 67% of Parliamentary Seats", https://allafrica.com/stories/201809050028.html (01.05.2019)

[113] 2000 yılından beri başkanlık görevinde de bulunan P. Kagame, askerleriyle soykırıma son veren eski bir komutan ve vizyoner olduğu kadar otoriterliğiyle de tanınıyor. Her otoriter dönemde kadınların ülkelerin vitrinine taşınması tespitini bu noktada hatırlamakta yarar görüyorum. Ayrıca soykırımın ardından erkek nüfusun ciddi ölçüde azalması da bu yüksek kadın temsilinin sebeplerinden. "Ruanda'da Kabinenin Yarısından Fazlası Kadın", Eşitlik, Adalet, Kadın Platformu, http://esitlikadaletkadin.org/ruandada-kabinenin-yarisindan-fazlasi-kadin/, (24.11.2019)

[114] Bu endeks doğumda anne ölümü, parlamentoda temsil, iş alanında temsil ve en azından ortaokul eğitimi oranlarının karmasından tespit edilmektedir.

[115] "Global Database on Violence Against Women" https://evaw-global-database.unwomen.org/en/countries/africa/rwanda (31.10.2019)

Türkiye, 2019 verileriyle kadınların parlamentodaki temsili oranında %17,4 oranıyla 132. Sıradan 120. sıraya çıkarken; kadına karşı aile içi şiddet %38 gibi çok yüksek bir oranda sürmektedir. Ayrıca aile dışı/evlilik dışı şiddet istatistiği de mevcut değildir. Türkiye ile ilgili bir başka çelişik bilgi de resmi tarih verisiyle mevcut durum arasındadır:

Türkiye'de kadınlara seçme ve seçilme hakkının çok erken 'verildiğini' vaz eden[116] söylemle (Türk kadınının "şansı" olarak) kıyaslandığında; 2019 verileriyle Türkiye'nin cinsiyet uçurumunda sadece Fildişi Sahilleri, Bahreyn, Nijerya, Togo, Mısır, Moritanya, Fas, Ürdün, Umman, Lübnan, Suudi Arabistan, İran, Mali, Kongo, Çad, Suriye, Irak, Pakistan ve Yemen'in önünde bulunması[117] kadınların siyasal haklarıyla toplumsal statüsü ilişkisi üzerinden cinsiyetçi ikiyüzlülük örneğidir.

Çeşitli vesilelerle kadına yönelik şiddetin **cinsiyetçi ikiyüzlülüğün** en bariz olduğu alan olduğuna değindim. Yine Dünya Bankası raporuyla tekrarlarsam: Dünya genelinde her üç kadından biri ömründe en az bir kez şiddet görmektedir. "Cinsiyete dayanan şiddetin sosyal, ekonomik sınırları yoktur. Her türlü arkaplana sahip kadın ve kızlar bundan etkilenmektedir. Gerek gelişmekte olan ge-

[116] Ne Türkiye için ne dünya genelinde bu tarihin abartıldığı gibi olmadığını ayrıntılarıyla görmek için bkz. A. Yaraman; *Resmi Tarihten Kadın Tarihine*

[117] "Turkey Ranks Better Than 19 of 149 Countries in Gender Equality" https://bianet.org/english/women/203678-turkey-ranks-better-than-19-of-149-countries-in-gender-equality (01.05.2019) Üstelik bu bilgi kadına yönelik şiddet oranını içermemektedir.

rek gelişmiş ülkeler bu sorunun muhatabı"[118]dır. Ne eğitim ne çalışma yaşamına katılma ve böylece ekonomik bağımsızlık ne yasalardaki eksik de olsa caydırıcılık kadına yönelik şiddeti azaltmamaktadır. Hatta kadının bu bağlamdaki özgürleşmesi ve güçlenmesi/kalkınması adeta bir toplumsal rövanş olarak özel alanda kadına yönelik şiddetin artmasına yol açmaktadır. Ancak bu durum aleni bir cinsiyetçilik olarak, genellikle sayılar, açıklamalar ve yargılanmalarda görülmemektedir. Güçlü kadın böyle bir şiddete maruz kaldığında, hâlâ toplumsal baskıdan etkilenerek bunu kendine yakıştıramamakta (yani kendini suçlu hissetmekte) ve şiddete karşı olduğunu vaz etse, hatta başkalarına bu konuda üstten akıllar verse de ifşa etmemekte; sanki haklı bir gerekçesi olabilirmiş gibi uğradığı şiddete neden bulmakta; en fazlasından boşanma/ayrılma (kırık kolu yen içinde tutarak) yoluna gitmektedir. Cümlenin içine yerleştirdiğim üzere bu sözü-davranışı bir olmama durumu açık **cinsiyetçi ikiyüzlülüktür**. Bu tür yaşantılardan geçmiş olanlar, ifşa eden özellikle statüsel benzerleri karşısında, adeta kendileri bunu yap(a)madığın-dan hemcinslerini yıpratan bir başka **cinsiyetçi ikiyüzlülüğe**, hatta erkekle işbirliğine düşebilmektedirler. Kendilerinin uğradıkları her tondan şiddeti, ifşa etmemelerinde böyle bir durumla karşılaşma olasılıkları da muhtemelen büyük rol oynamaktadır. Dolayısıyla ortalama üçte bir oranında kay-

[118] "Gender Based Violence (Violence Against Women And Girls", *The World Bank*, 02.04.2019 https://www.worldbank.org/en/topic/socialdevelopment/brief/violence-against-women-and-girls (12.07.2019)

da geçen kadına yönelik şiddet oranları aslında epey eksiktir. Tekraren bunu ifşa edecek seçkinlikteki kadınların saklama eğilimleri diğerlerinden yüksektir. Daha yoksun/yoksul katmanlardaki kadınlar ise zaten şiddeti vaka-i adliyeden saymakta ve bildirmemektedir. Yoksun/yoksul kadınların şiddeti yok sayma/normal bulma halleri ataerkil öğreti kadar; kadına yönelik şiddet dahil her türlü ayrımcılığın ancak yüksek sosyo-ekonomik ve kültürel katmanlarda ortadan kalkacağını "öğretmiş olan" modern bakış açısıdır; ki buna kadın örgütleri de maalesef dahil olabilmektedir. Diğer bir deyişle yoksul ve cahil kadınlar, gördükleri şiddeti, eğitimsizlik ve ekonomik sorunlarına bağladıklarından normal sanmaktadırlar. Zira hâlâ zenginlik ve özellikle eğitimin kadına yönelik şiddeti azaltacağı yanılsaması hüküm sürmektedir. Seçkinler gördükleri şiddeti sakladıkça bu yanlış kanaat devam eder. Oysa cinsiyete bağlı şiddetin sınıfı ve diploma derecesi yoktur. Her ikisi sadece **cinsiyetçi ikiyüzlülüğü** arttıracak, yani maruz kalınan şiddeti kamufle edecek imkânlar sunmaktadır.

İkinci dalga kadın hareketinin toplumsal mutabakata büyük başarıyla kattığı kadına yönelik şiddete karşı tedbirlerin en önemlilerinden biri olarak kadın sığınma evlerinde araştırmalara konu olmuş cinsiyetçi uygulamalar, problematiğimin acıklı ama gerçek örneklerindendir: Türkiye'de 2019 itibariyle yaklaşık 145 kadın sığınma evi bulunmaktadır. Uygulamalarla ilgili tanıklıklardan biri şöyle: "Oraya gelen kadınlar zaten zor durumda. Ama o gözle bakmıyorlar bize. Sanki bir suç işlemişiz gibi davranıyorlar bize. Aşağılıyorlar, kötü bir şey de istemiyoruz biz onlardan. 'Mesela bir sıkıntımızı anlatacağız, sustururlar. Kapı dışarı

ediyorlar. Sıkıntımız var. Bir çare istiyoruz, bir çare bekliyoruz ama o çareyi karşı taraftan göremiyoruz.

Bizim hemen bir şeyler yapıp çıkmamızı istiyorlar. O baskıyı sürekli yapıyorlar. Bizi ara sıra çağırıp 'Daha ne yapmayı düşünüyorsunuz?' diye soruyorlar. Gene eskiye dönmemiz için ellerinden geleni yapıyorlar.(...)" içeri girerken cep telefonlarını bıraktıklarını, her izin dönüşü arandıklarını ve gece aramalarının yapıldığını da söylüyor: "Dışarı çıkıp girdiğimizde komple elle ve cihazla aranıyoruz. Telefonlarımız alınıyor. O telefonları alma işini ben anlayamadım. Mesela bir ara saat 2'de, hepimiz yatıyoruz, birden baskın yaptılar. Arama... Özel eşyalarımıza varana kadar karıştırıp arıyorlar. Bir güvende olma hissiyle gittim ben. Sığınma evi dedikleri zaman ben dedim giderim oraya, güvende olurum. Kimse bana artık hiçbir şey yapamaz. Kendimi toparlayana kadar, sonra kendime güzel bir iş bulurum dedim. Bir şekilde hayata tekrar başlarım diye düşündüm. Ama maalesef karşı taraf bize o hissi vermedi. Onlar da yeterince baskı yaptılar. Yani onlar da bütün insanlar gibi bize baskı yaptılar. (...) Ne giyeceğimize, nasıl davranacağımıza karar veren bir kocadan kurtulup geliyoruz, başka bir kocaya, bu sefer devletin sosyal çalışmacısı (sosyal hizmet uzmanı) kocalarımız oluyor. Yani sonuçta benim ne giyeceğime nasıl davranacağıma kimse karar veremez."[119]

[119] E. Göksedef, "25 Kasım Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Günü – Kadınların Ağzından Sığınma Evleri: 'Sanki Suç İşlemişiz Gibi Davranıyorlar" BBC News Türkçe, 25.11.2019.
https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-50524072 (26.11.2019)

Kısacası şiddet üzerinden okunabilen **cinsiyetçi ikiyüzlülük**; birçok alanda olduğu gibi kadında ve erkekte (cinsel tercihleri ne olursa olsun) sosyokültürel seviye yükseldikçe artma eğilimindedir. Zira gerek sosyal ve özellikle kültürel sermaye zenginliği yalanı/belagatı daha iyi ambalajlama ve saklama işlevi görmektedir. Ayrıca da asıl cinsiyetçi çatışma (psikolojik/bireysel veya sosyolojik/toplumsal) statüler denkleştikçe derinleşmekte, zira bu dönüşüm sisteme meydan okuyan bir niteliği tam da o zaman kazanmaktadır.

Kadına yönelik şiddetteki bir başka **cinsiyetçi ikiyüzlülük** ise erkek tarafında yaşanmaktadır. Özellikle eğitimli üst sosyoekonomik statülerdeki erkekler kadınlardan çok feminist bir üslup kullanabilmekte ve bu tutum üzerinden saygınlık ve çekiciliklerini artırmaktadırlar. Gerçekten kendileriyle eşit ve hatta üstün kadınları beğenseler yahut vitrinlerinde/kollarında sergilemekten/taşımaktan hoşlansalar dahi, bu "rekabet"in rövanşını özel alanda her türlü şiddet üzerinden almaktadırlar. Partnerleri "seçkin kadın", bir paragraf önce zikrettiğim nedenlerle şiddete uğradığını ifşa etmekten imtina ettiği için her iki tarafın da **cinsiyetçi ikiyüzlülüğü** zımni kalmaktadır. Hatta psikolojik mekanizmaların en yaygınlarından biri olarak reaksiyon formasyon (karşı tepki geliştirme) ortaya çıkmakta; kadın-erkek yukarıdaki örnekler feminizan tutum ve tutum açıklamalarını, davranışları bununla çeliştikçe, büyük bir kandırmaca olarak, daha da yükseltmektedirler.

Ayrıca statüsü ne olursa olsun yaşanan ve tanımlamakta dolayısıyla karşı koymakta zorlanılan genellikle sevginin yoğunluğu biçiminde sunulan flört şiddeti de **cinsiyetçi ikiyüzlülüğün** varoluş alanlarındandır. Fiziksel, cinsel,

psikolojik, sosyal, dijital, ısrarlı takip (stalking), taciz biçimlerinde ve örtük cinsiyetçilik, simgesel şiddet, düşmanca ve yardımsever cinsiyetçilik tanımlarına uygun niteliklerde tüm cinsiyetçi normlar/suçlar gibi hem heteroseksüel hem de homoseksüel ilişkilerde ortaya çıkmaktadır. Başkalarının aynını yahut daha kötüsünü yaşamakta olması, öğrenilmiş bir suç veya görev telakkisi, aşkın tezahürü vs. biçiminde açıklamalarla hoşgörülebilmektedir.[120]

Pratikte daha birçok alanda görmezden gelinen, seçici algıya girmeyen, rasyonalize edilen, normalleştirilen veya postmodern bir yorumla tutarsızlığı (tutum-davranış çelişkisini) cesaret ve hatta erdem sanan/sandıran birçok örnek gerek kişisel yaşantılarda gerek izlenilen dünyada sıklıkla ortadadır. Ortada olan/apaçık olan illa farkındalığa girmez; egemenlik ilişkileri ve onunla bağımlılık halindeki psikolojik mekanizmalar önemli bir engel inşa eder. Oysa tüm tutum ve davranış çelişkileri, kuram-eylem tutarsızlığı her konuda son derece yaygın bir sosyal psikolojik olgudur. Dolayısıyla başından beri bu riya/ikiyüzlülük tespitini ortaya koymaya çalışırken amacım suçlu/kötü/olumsuz vs. gibi değerlerle kimseyi zan altına sokmak değildir. Ancak benim cinsiyetçilik üzerinde irdelemeye çalıştığım ikiyüzlülük önemli bir demokrasi problematiğidir ve aşmak bir ütopya dahi olsa; farkındalık sayesinde önce mikro ölçekte, bedelli, ama önemli bir iyileşme sağlayacaktır.

[120] "Flört Şiddeti" Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, https://www.morcati.org.tr/tr/8-mor-cati-kadin-siginagi-vakfi/8-flort-siddeti#fsn (12.07.2019)

Ne bu satırları yazan ne okuyan özellikle **cinsiyetçi ikiyüzlülüğü** aşmış değildir. Ancak farkındalık, yolu belagatla tıkayan ama söküğünü dikemeyen/daha da yırtan aktiviteleri(mizi) deşifre ederek, muhalefet etiketi altındaki egemen sistem işbirlikçiliğini mahkûm edecek ve giderek temizleyecektir.

Bu amaçla yukarıda alıntıladığım çeşitli alan araştırmalarıma büyük yardımcı olmuş bilmeceyi kendimize ve cinsiyetçiliğe karşı belagat ustalarına yöneltmek ve cevaplarıyla başbaşa bırakmak önemli bir yüzleşme deneyimidir: (tekraren)

"Bir baba ile oğlu arabayla gezmeye giderler. Kaza geçirirler, baba ölür. Çocuk hastaneye getirilir. Onu gören doktor, 'ben bu hastayı ameliyat edemem, o benim oğlum der. Durumu nasıl açıklarsınız?"

Tekraren, sizin ya da bilmeceyi sorduğunuz kişinin cevabı değil; bu soru vesilesiyle yüzleşmek ve yüzleştirmek önemlidir. İstisnalar, maalesef, **cinsiyetçi ikiyüzlülük** gerçeğini yalanlayamayacak kadar azdır. Ve korkarım onların durgun (*latente*) cinsiyetçiliğini ortaya çıkaracak başka örnekler de, özellikle pratiklerinde, fazlasıyla mevcuttur.

CİNSİYET: QUİT EST VERİTAS (Gerçek Nedir)

"Doğayı ve doğanın o muazzam karmaşasını anlamazlar. Mesela, bu insanlara, salyangozların, solucanların ve siyah levreklerin hermafrodit olduklarını, erkek denizatlarının pekâlâ doğum yapabildiklerini, erkek palyaço balıklarının hayatlarının ortasında birdenbire dişiye dönüştüklerini veya erkek sübyelerin travesti olduklarını söylesen şaşırırlardı."

E. Şafak, *On Dakika Otuz Sekiz Saniye*,
Doğan Kitap, İstanbul, 2019, s.183.

"Michael Jackson'a bakın. (...) kusursuz bir melezliğin ölçüsü, ırklar sonrasının yeni ırkıdır. Bugünün çocukları melezleşmiş bir toplum karşısında şaşırmıyorlar. Bu onların evreni ve Michael Jackson bu çocukların ideal gelecek için düşledikleri şeyin habercisidir. Michael Jackson'ın yüzüne estetik yaptırdığı, saçlarının düzleştirildiği, derisinin renginin açıldığı, kısacası kendini titizlikle yeniden oluşturduğu da eklenmeli buna: Onu masum ve saf bir çocuk, yani dünyayı İsa'dan daha iyi yönetebilen ve uzlaşma sağlayan bir çocuk-tanrıdan daha iyi kılan, dolayısıyla masalın yapay erdişisi yapan da budur: Bir protez çocuk, bizi ırktan ve cinsiyetten kurtaracak evrilmenin düşlenmiş tüm biçimlerindeki bir embriyon"

J. Baudrillard, *Kötülüğün Şeffaflığı*,
Ayrıntı, İstanbul, 1998.

İki kutuplu cinsiyet kurgusunun kromozom yapılarından çıkarak 1992'de E. Badinter'in ortaya koyduğu "eril çıkmaz", farklılıkların siyah-beyaz niteliğinde olmadığını göstermesi bakımından önemlidir. Erkeğin hegemonyasını sürdürmek için inşa edilen hiper telafi mekanizmasına bağlı vahşi ve sert "kimliğin" altında yatan aczi, edebiyat ürünleriyle kuvvetlendirerek açıklayan E. Badinter; XY'in zayıflığını psikolojik açıdan ortaya koymuştur. Dişinin durumu özellikle annenin modelliği bağlamında "katmerli X" olarak ne kadar net ise; içinde bir X, bir Y barındıran erin durumu o kadar fludur. Erkeğin bastırılmış bu X ile barışması cinsiyetlerin ilişkisini yeniden inşa edecektir.[121]

Biyolojik cinsiyeti de içeren doğumsal her türlü kapasiteye/kapasitesizliğe bağlı işbölümünün cinsiyetçiliği yaratan ataerkil sosyo-politikaya tahvilinin deşifre edilmesi, sosyal bilimlerdeki modernite eleştirisi bulgulardan çıkarak ikinci dalga kadın hareketince yaygınlaştırılmış ve toplumsal cinsiyet problematiği üzerinden ideolojik bir yapıbozumuna uğratılmıştır. Ancak iki kutuplu bu problematik, biyolojinin kader olmadığını savunurken; eşitlik/denklik vs. adına "kültürel bir kaderi" "iyileştirme"yi yani reformu aşıp, cinsiyeti devirmeye/ devrime dönüştürememiştir. Adeta radikal demokrasi teorisinin hedefi içinde kalıp kimlik hareketi sıfatıyla mevcut egemenlik ilişkilerini sorgulasa dahi, heteroseksist hegemonya ile içiçe eril tahakkümü ancak birlikte yaşanabilir hale getirmeyi hedeflemekle maluldür. Hegemonya muhalifine kendini yok etmeyecek ölçüde yaşama izni vermekte ve

[121] E. Badinter, *XY De L'Identité Masculine*, Livre De Poche, Paris, 1994.

ilk uygun zeminde kazanımların rövanşı, geri dönüşü kaçınılmaz hale gelmektedir. Ayrıca kimlik hareketi olarak verilen mücadele heteroseksist, ataerkil hegemonyanın mündemiç olduğu geç kapitalist hegemonyaya da muhalefeti sönümletmekte önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda ele aldığım **cinsiyetçi ikiyüzlülük**, açımlanmış haliyle eylem-söylem, tutum-davranış, öz-söz hatta hakikat-gösteri çelişkisi yaygınlaşmakta ve giderek daha da yaygınlaşma imkânı bulmaktadır. Hegemonya sürdükçe emniyet sübabı olarak var olan/varlığına izin verilen mücadelelerin dönüşüm adına varabilecekleri hedef **cinsiyetçi ikiyüzlülüğün** ancak daha yetkinleşmesi, bir başka deyişle daha görünmez ama yaygın norm haline gelmesiyle sınırlı kalmaya mahkûmdur.

Cinsiyetçi ikiyüzlülüğü yaygınlaştıran, normlaştıran, fark edilmez kılan kısır döngü iki kutuplu biyolojik kader yerine iki kutuplu kültürel kaderin, üstelik muhalefet adına mutlaklaşmasıdır. "Aslında böylece mutlaklaşan cinsiyettir. İkili bir toplumsal cinsiyet sistemini varsaymak, toplumsal cinsiyet ile cinsiyet arasında mimetik bir ilişki, yansılama ilişkisi olduğu, toplumsal cinsiyetin cinsiyeti aynaladığı ya da cinsiyet tarafından başka şekillerde kısıtlandığı inancını korumaktır.(...) belki de 'cinsiyet'in aslında zaten başından beri 'toplumsal cinsiyet' olduğu, yani cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasındaki ayrımın aslında ayrım falan olmadığıdır"[122] Yukarıda çeşitli gizli ve açık yüzleriyle irdelediğim/örneklediğim cinsiyetçilik,

[122] J. Butler, *Cinsiyet Belası/Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, Metis, İstanbul, 2012, s.51, 52.

cinsiyet (ne kadar çoğul addedilirse edilsin) topluma dair (*societal*) temel dikotomik kategorilerden olarak yapılandırıldığı/konumlandırıldığı sürece maalesef kaçınılmazdır. Dolayısıyla biyolojik ya da kültürel, nasıl kabul edilirse edilsin, artık bu "yaratılmış ucube"den özgürleşmek gerekmektedir. Bu özürleşme ister fizyolojiden ister *habitus*dan olsun, kastettiğim cinselliksizlik (*asexualizm*) değil; cinselliği her iki cinsiyet kategorisine bağlılıktan koparacak gerçek cinsel devrim olarak da algılanabilir ki cinsellik konusu bu kitabın problematiğiyle ilişkili ama amacı dışındadır; bu açıdan bir epifenomen niteliğindedir.

İkili cinsiyet kategorisi arasındaki fark bilimsel bakıldığında oldukça kısıtlıdır. Kuşkusuz bu cümleden çıkarak varmak istediğim nokta birinci dalga kadın hareketinin ve onu da içeren modernleşme sürecinin "insan" ve yurttaşı erkeğe özdeşleştirerek; kadını erkeğe eşitlemeye çalışıp; özünde erkeğin üstünlüğünü tescilleyen bakış açısını yeniden üretmek hatta yüceltmek değildir.[123] Kastettiğim benzerlik kadının erkeğe benzerliği değil; kişilik ve vücudun çoğulluğundaki, birbirini içermesindeki benzerliktir. Yukarılarda da belirttiğim üzere, tüm kimlikler gibi ve onlara paralel olarak modernitenin tektipleştirici niteliğini eleştiren farklılıklara rağmen eşitliği savunan ikinci dalga kadın hareketi; bu erkekte eşitliğe karşı çıkarak kadınlara özgü

[123] Gerek bu kitabın önceki bölümlerinde gerek birçok çalışmamda, kadını erkek kategorisi içine sindirerek eşitlik sağlanmaya çalışılan modernist tektipleştirme menşeli sözde eşitlik söylem ve uygulamalarını hem deşifre etmiş hem eleştirmişimdir. Çok erken yaptığım bu eleştiriler zaten artık herkesçe malumdur. Dolayısıyla okuyucunun bilimsel olarak çoktan aşılmış bu fikri savunduğum zehabına kapılması doğru olmaz.

olanın zenginliğini ve özgünlüğünü çoktan ve açıkça ortaya koymuştur. Kadın yazını, kadın psikolojisi, kadın tarihi, kadın düşüncesi gibi farklılıkların eşitlik/denklik için ve erkek egemenliğine karşı görünür kılınmasına imkân vermiştir. Ancak tarihin bu aşamasında kadına özgü olanın altını çizmeyi sürdürmek, değerini ve tamamlayıcılığını yitirerek ikili cinsiyet kategorisini mutlaklaştırılıp neredeyse "karşı devrimci" bir nitelik kazanmasına neden olmaktadır. Tıpkı birinci dalga kadın hareketinin kazanımlarının ardından eleştirilecek yönlerinin ikinci dalga kadın hareketinin çıkış noktasını oluşturmasının, birinci dalganın öneminin inkârını gerektirmemesi gibi; ikinci dalga kadın hareketinin kültürel olarak inşa edildiğini kabul ettiği ikili cinsiyet kategorisinin farklılığa rağmen eşitlik mücadelesinin ve kazanımlarının önemi de inkâr edilemez. Ancak toplumsal cinsiyet vurgusu yapanlar bunun biyolojik cinsiyetten farklı olabildiğini, en azından ikiyle sınırlı olmayabileceğinin üstünde yeterince durmamışlardır. Her iki hareket ve kazanımları olmadan varamayacağımız toplumsal dönüşümün bu aşamasında, artık, farklılıkların iki cinsiyet kategorisinin ötesine taşınarak özgürleştirilmesi iktiza etmektedir. Bundan böyle kadının-kadına ait olanın, erkeğe-erkeğe ait olana eşitliğinin ötesinde bir zihniyet olarak cinsiyetsizlik mücadelesi gündemdedir. Nitekim bu bağlamda 2015 yılında İrlanda cinsiyet kimliğini beyana bağlı hale getirmiş, Avustralya'da kimliklerden cinsiyet ibaresi kaldırılmıştır. Malta, Arjantin ve Norveç'te cinsiyet kimliği hukuki bir belge ile beyan edilebilmektedir. ABD'nin birçok eyaletinde iş başvurularında cinsiyet belirtilmesi ayrımcılık niteliği kazanmıştır. Finlandiya'da trafik işaret-

lerindeki cinsiyet belirten figürler nötr insan figürüne dönüştürülmektedir.[124] Sanal/dijital asistanların dişi sesiyle programlanmasına karşı Unesco artık cinsiyetsiz bir ses seçeneğine geçilmesini öneriyor.[125] Maxis oyun stüdyosu dünyanın en popüler oyunlarından The Sims'in Sims4 sürümü için cinsiyet kişiselleştirme seçeneklerini geliştirdi. Oyuncu yarattığı karakter için istediği fizik yapısı, yürüyüş biçimi, ses tonu, kıyafet, saç, aksesuar seçebilir hale getirildi. Daha önce erkek ve kadın Sim'ler için ayrılmış 700 parçanın üzerindeki içerik bu sayede oyuncunun karakteri için seçtiği tüm Sim'lere uygulanabilir kılındı ve virtüel olarak dahi olsa ikili cinsiyete atfedilmiş sembollerin sonsuz sayıda cinsiyet veya tip kolajına dönüştürülebilmesi sağlandı.[126] Burada vurguladığım cinsiyetsizlik, cinsel kimliğin üstünü örterek cinsiyetçiliği meşrulaştırmak değil; tam tersine kişiye, cinsel kimliğine/tercihine (biyolojik veya kültürel) atıfta bulunmadan, ondan özgürleşerek varolma imkânı sağlamaktır. Zira, "atom bombası karşısında cinsiyet artık hiçbir mana taşımıyor: herkes mağdur, hepimiz cellat olabiliriz. Bir düğmeye basmak, nükleer bir savaş çıkarmak cinsiyetin değil, cinsiyet özelliği fazla önem

[124] "Finlandiya Cinsiyetsiz Trafik İşaretlerine Geçiyor", Birgün, 04.06.2020. https://www.birgun.net/haber/finlandiya-cinsiyetsiz-trafik-isaretlerine-geciyor-303347 (07.06.2020)

[125] S. Samuel, *a.g.e.*

[126] D. Gedikoğlu, "Oyun Dünyasında Cinsiyet Meselesi: 'The Sims' İkilikleri Yıkıyor", Kaos GL Dergisi, 11.03.2020. https://www.kaosgl.org/haber/oyun-dunyasinda-cinsiyet-meselesi-the-sims-ikilikleri-yikiyor (08.06.2020)

taşımayan devlet başkanının ahlak ve karakterinin işi."[127] Keza artık kadın da erkeğin yapabildiğini yapabilir, kadınınki de değerlidir vs. gibi söylemler aşılmalıdır; çünkü kadını ve erkeği tanımlı, geçirgenliği olmayan iki kategoriye kıstırmanın, amaç olumlamak dahi olsa, miadı dolmuştur. Eşitleyelim derken, kadına ve erkeğe atfedilen özellikler (yüceltilse, yerilse veya denklense de), farklılığı hem sadece ikili bir yapıya indirgemekte hem de meşrulaştırarak yıkmak istediğini yeniden üretmektedir.

S. de Beauvoir'ın "kadın doğulmaz kadın olunur" tespitinin amacı cinsiyetin biyolojik kader değil, toplumsal bir inşa olduğunu göstermektir. Kültürün erkeği ve kadını biçimlediği ve aralarındaki hiyerarşinin de yine toplumsal olduğu önemli bir farkındalıktır; ancak kültür de kader değildir. Örneğin Kuzey Arnavutluk'ta 500 yıl öncesine dayanan bir yasayla kadın, erkek olarak toplumsallaşabilmektedir. Ailede erkek çocuk yoksa özellikle babanın ölümü ardından kadın mirası alabilmek (bu hakkının olmadığı zamanlarda) için veya evliliğe karşı çıktığında Burrneshë (erkekkadın) olma kararı alabilmektedir.

---

[127] E. Badinter, *L'Un Est...*, s.248. Bu konuda hâlâ ama kadınlar siyasette barışçıl olmuştur/olacaktır diye itiraz edenler için G. Meir, M. Thatcher vs *örnekleriyle tarihsel gerçekleri bulabilecekleri A. Yaraman; Dişiliksiz Siyaset* kitabımı öneririm. Ayrıca J. Butler'ın yeni bir yorumu da bu paralelde: "Bence şiddet erkek ya da maskülen değil. Şiddetin maskülenitenin tanımına dahil edilmesi gerektiğini düşünmüyorum. Eril hakimiyet yapıları ya da patriyarka üzerine tartışabiliriz." "Feminist Düşünür Judith Butler: Kadına Yönelik Şiddet Suç Olmadığında" Eşitlik Adalet Kadın Platformu, (10.07.2019 tarihli *NYTimes*'dan çeviri.) http://esitlikadaletkadin.org/feminist-dusunur-judith-butler-kadina-yonelik-siddet-suc-olmadiginda/ (28.10.2019)

"Bu süreçte kadın on iki erkekten oluşan köy heyeti önünde bir daha evlenmeyeceğine ve cinsel bir ilişkiye girmeyeceğine dair yemin ettikten sonra Burrneshë ilan edilir. O günden itibaren saçlarını kesecek, erkekler gibi giyinecek, sigara ve alkol içecek, koyun sürülerini güdecek, silah taşıyacak, erkeklerle ahbaplık edecek, aile sorunlarını uzlaştıracak, hatta ailenin reisi olabilecektir. Daha da önemlisi, kanuna göre mal sahibi olamayan ve mirasa hakkı bulunmayan kadın, bu tercihle tüm bu sosyo-ekonomik hakları kazanır. Toplum nezdinde özel bir saygı görür. Kısacası, aseksüel bir erkek olarak toplumsallaşmasına devam eder."[128] Yani kadın doğar ve erkek olur. Dolayısıyla iki kutuplu cinsiyet ne biyolojiktir ne kültürel. Kültürel olarak "yaratılmış" kadını/kadınsıyı erkeğe/erkeksiye eşitlemek/denklemek, kurgulandığı kabul edilen bir veriye tapmak biçiminde ortaya çıkan bir yabancılaşmadır.

Bu bağlamda cinsiyet ve bağlı olarak cinsiyetçilik, kadın-erkek kategorisini de kapsayan ama onu aşan içerikte çoğulluk arzeden bir problematiktir.

İnsanı doğaya ya da kültüre indirgemeden; biolojizme, antropolojizme ve sosyolojizme düşmeden birbirine geçmiş anahtarlar kullanarak irdelemek gerekir. Böylece erkeğin kadınsılaşması ve kadının erkeksileşmesi insanlık döngüsünü tamamlatacak bir ilerlemedir.[129] Bu benzeşme

[128] A. Yaraman, A. İbrahimi, "Arnavutluk'un ErkekKadınları: Burrneshëler", Sanatatak, 06.03.2017. http://www.sanatatak.com/view/arnavutlukun-erkekkadinlari-burrneshelar (01.11.2019)

[129] E. Morin, *Le Paradigme Perdu: La Nature Humaine*, Points, Paris, 2016. (İlk baskısının 1973'te yapıldığını hatırlatmak isterim.)

süreci androjini[130] olarak anlaşılabileceği gibi; gerek psikanalizde gerek biyolojik olarak tespit edilegelmesine rağmen, üremeyi esas alan heteronormatif ahlak tarafından dışlanan biseksüalitenin (çeşitli niceliklerde) kabulü olarak da tanımlanabilir.

"İnsan toplumsal diyalektiğiyle sınıfsal bir çatışma içindeyse, bireysel diyalektiğiyle doğasal bir çatışma içerisindedir.(...) erkeklik eğer a ise, onun karşıtı dişilik b ise: a b'yi yani erkeklik dişiliği içerir; bunun tersi de geçerli elbet; dişilik eğer a ise, onun karşıtı erkeklik b ise: a b'yi yani dişilik erkekliği içerir. Başat cinsel niteliği ne olursa olsun, her birey doğasal bir varlık olarak öteki cinsin karşıtlığını da içinde taşımaktadır."[131]

Dişilik ve erkeklik hormonlarının her iki cinsiyette de bulunması vs. banalleşmiş, popülerleşmiş bilimsel bilgilerdir. Bu hormonların oranının cinselliği, cinsel tercihi belirlediği kabul görmüş bir veridir. Ancak dişilik ve erillik biyolojik olsun kültürel olsun tanımlanmış (adlandırılmış)verilerdir ve cinsel eyleme hatta sadece üremeye kilitlenmiştir. Oysa, "son 10 yılda yapılan araştırmalar çok net ortaya koymaktadır ki (örneğin AY) beynimizin kendine ait bir cinsiyeti vardır. (...) (ve) beynimizin sahip olduğu cinsiyet, biyolojik cinsiyetimizden bağımsızdır.(...) 'Erkekler şu konuda çok yeteneklidir' dediğimde kastettiğim er-

[130] "Bir çileğin bir eriğin 'zıddı' olmadığı gibi 'zıt' toplumsal cinsiyet diye bir şey yoktur. Sadece farklıdırlar. Herhangi iki cinsiyeti ya da toplumsal cinsiyeti 'zıt' olarak tanımlamak olgusal bir gerçek değildir: sadece modası geçmiş ve doğru olmayan bir gelenektir." H. Blank; *a.g.e.*, s.27

[131] A. İlhan, *Hangi Seks*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018 (İlk baskısının 1976'da yapıldığını hatırlatmak isterim.).

kek beyinliler olacaktır.(...) Her bebek anne karnında ilk 8 haftada dişi bir beyne sahiptir. (...) Hamilelik sırasında bebeğin maruz kaldığı testosteron hormonu, beynin cinsiyetini belirlemekte çok önemli bir rol oynamaktadır. Eğer bebeğin biyolojik cinsiyeti erkekse testosteronun büyük bir kısmı erkek bebeğin testislerinde üretilip kan dolaşımı aracılığıyla kendini göstermektedir. Bebeğin kız olması durumunda ise annenin ve bebeğin böbrek üstü bezleri ve yağ dokusundan kaynaklanan az miktarda testosteron da duruma göre etkili olabilmektedir. Hamilelik döneminde yaşanılan beslenme farklılıkları, mevsimsel-iklimsel etkiler ve stres gibi çeşitli faktörler, testosteronun az ya da çok salgılanmasına neden olacağından bebeğin beyin cinsiyeti üzerinde etkili olacaktır. (...) anne karnında maruz kaldığı testosteron sol yarı kürenin gelişmesini geciktirmekte iken sağ yarıkürede oldukça hızlı bir gelişim sağlamaktadır."[132] Farklılıklar üzerinden (olumlamak yahut olumsuzlamak amacıyla) inşa edilen saf kadın ve erkek kategorisinin yapaylığı bu bilimsel veriyle desteklenebilir. Sol yarımküre özelliği olarak detaycılık, ister olumlu ister olumsuz anlamlandırılsın, sadece kadına atfedilemez. Keza sağ yarım küre özelliği olarak anafikir odaklılık, ister olumlu ister olumsuz anlamlandırılsın, sadece erkeğe atfedilemez. Bu manada kadının ya da erkeğin farklılığını bir mutlakiyet olarak kabul etmek ve ona bundan çıkarak üstünlük veya zaafiyet atfetmek abesle iştigal olacaktır. Önemli olan insana ait hiçbir değerin küçümsenmemesi veya abartılmamasıdır.

[132] S. Karaismailoğlu, *Kadın Beyni Erkek Beyni*, Elma, Ankara, 2017, s.46, 47, 49, 50.

"Amerika'da her yirmi bin erkekten biri Y kromozomu taşımamaktadır. Bu kişiler XY yerine tıpkı kadınlardaki gibi XX kromozomuna sahiptirler. Bunun nedeni SRY (*sex region of Y chromosome*- Y kromozomunda cinsiyeti belirleyen bölge) genidir. SRY geni döllenmiş embriyoda gelişimin erkeklik cinsiyeti yönünde olmasını tetikler. (...) Esasen cinsiyeti belirleyen faktör tek başına Y kromozomu ya da SRY geni değildir. Farelerde ve insanlarda yapılan çalışmalar cinsiyetle ilişkili olan 30 civarında gen bulunduğunu göstermiştir. Bütün bu bilgiler erkek ya da kadın olma durumunun her zaman ve her koşulda kalıp halinde sınırları belirgin şekilde ortaya çıkmayabileceğini göstermektedir. Bu kadar çok sayıdaki genin kodladığı hormon ve enzim yapısındaki bu proteinlerin farklılıkları (...) içereceği ve bunun sonucunda da erkeklik ya da kadınlık özelliklerinin farklı düzeylerde oluşabileceği bir durum söz konusudur. (Yukarıdaki Amerika'ya ait sayısal bulgu üzerinden gidilirse) Türkiye'de yaklaşık 2 bin erkeğin XX kromozomuna sahip olduğunu tahmin edebiliriz.(...) bu erkeklerin anormal ya da hasta olarak görülemeyeceğini belirtmekte yarar var."[133]

Aynı anda birden fazla işi yapabilmek (*multitasking*) kapasitesinin, özellikle kadına ait olanların olumlanması sürecinde, kadına atfedildiği bilinir. Oysa Almanya'da yapılan yeni bir araştırmanın verileri bu özelliğin cinsiyete göre farklılaşmadığını göstermektedir 48 kadın 48 erkek deneğin kullanıldığı araştırmada iki işe odaklanma ile bir

[133] C. Ün, "XY Eşittir Erkek midir?", *Psikeart/Erkeklik*, Mart-Nisan2017, Sayı: 50/2017, s.27.

kontrol grubunun tek işe odaklanması karşılaştırılmış; her iki cinsiyetten deneklerin iki işi bir arada yaparken doğruluk ve hız manasında etkilendikleri saptanmıştır. Ve bu sonuç cinsiyete göre değişiklik göstermemektedir. Ayrıca dağınıklığın fark edilmesi de cinsiyete göre farklılaşmamaktadır.[134] Oysa "farklılıklara rağmen eşit hatta üstün" içerikli kadın mücadelesi bağlamında düzen ve aynı anda farklı işleri yapabilme nitelikleri, bu nitelikler aslında kadının ataerkil görevlerini pekiştirmek için kültürel olarak inşa edildiği ve aslında öz itibariyle cinsiyete göre farklılaşmadığı tespit edildiği halde, kadın özelliği olarak gönüllülükle abartılmaktadır. İşte bu ve benzeri durumların tam bir simgesel şiddet ve dolayısıyla **cinsiyetçi ikiyüzlülük** örneği olarak deşifre edilme zamanıdır. Çalışsa dahi hâlâ ev içi sorumlulukları öncelikle üzerine kalan kadın, "benim zaten çok işi bir arada yapabilmek gibi bir üstün niteliğim var" safsatası yaratarak (gerçeği ters yüz ettiği gibi kendine üstünlük sağladığına inanıp göz göre göre ezilmenin yapı taşlarını döşeyerek), denk paylaşımı savunması gereken görevleri övünerek, hatta kendine bir iltifat sayarak yerine getirmektedir. Bu gönüllülük kadınların çalışma yaşamından geri çekilmesinin, erkeklerin ise söz konusu cinsiyetçilik nedeniyle işi bırakma önceliğine sahip ol(a)mamalarının önemli nedenlerinden biridir: "KESK Eş Genel Başkanı Aysun Gezen, Türkiye'de kadınların yüzde 87'si çalışmak istiyor

[134] L. Ruppanner, "Women Are Not Better At Multitasking: They Just Do More Work, Studies Show", Science alert, 15.09.2019. https://www.sciencealert.com/women-aren-t-better-multitaskers-than-men-they-re-just-doing-more-work (22.09.2019)

fakat istihdam oranı yüzde 32,6. 10 kadından 9'u bakım hizmetlerinin olmaması nedeniyle çocuk bakımını üstlenmek zorunda kalıyor. 1 milyon 112 bin kadın çocuk bakımı nedeniyle işinden ayrıldığını ifade ediyor."[135]

Kısaca toparlanırsa, kadınsı ya da erkeksi diye isimlendirilen/nitelenen birçok nesne yahut sıfatın (üstünlük veya küçümseme atfedilmesi fark etmez) aslında kültürel olarak inşa edildiği; biyolojik olanın çeşitliliğinin hegemonyadan dolayı görmezden gelindiğidir. Burada ataerki kadar, erken ya da geç kapitalizmin çıkarlarına hizmet edebilen feminizmlerden de bahsediyorum.

Kadına yahut erkeğe farklı renkler, farklı kıyafetler, farklı saçlar vs. öngörmek gibi sittin senedir kadının yahut erkeğin olduğunu sandığımız atıfları, insan hakları ve bağlı olarak kadın haklarını, modernleşme bağlamında gereklerine uygun bir yaşam tarzı inşa eden sanayileşmeye ve erken kapitalizme borçluyuz. 20. yüzyılın başında kadınların saçlarını kestirip pantolon giyebilmeleri kadının erkeğe eşitlenmesi bağlamında modaya dahil olur ve modernleşme süreciyle kadının da giysisi olarak giderek daha çok benimsenir. Erkeğin en azından kamu vasıtalarında yayılarak oturup kadınlara alan bırakmamalarına gerekçe gösterilen pantolon içindeki "erkeklik sıkıntısını" giderebilecek bir kıyafet olarak etek ise, hâlâ erkeklere hakaret söz konusu olduğunda "giydirilmektedir". Oysa premodern dönemlerde kıyafet açısından bir kutuplaşma yaygın değildir:

[135] "1 Milyondan Fazla Kadın Çocuk Bakımı Nedeniyle İşini Bırakıyor", *Artıgerçek*, (06.07.2019)

"Akşamüzeri işinden eve gelen efendi setre pantolonunu çıkarır, kışın(...)tüylü pazen entarisini giyer, kürkünü arkasına geçirir, fesi veya sarığı başında sokağa çıkardı. Çok kere kahveler akşamları (...)entarili ve hırkalı müşterilerle dolardı."[136]

Topuklu ayakkabı da 10. yüzyılda atın üzerinde tam tutunabilmek için Batı Asya'da, İran askerleri tarafından ilk kez geliştirilerek kullanılmış, bu bölgeyle ilişkisi olan Batılı tüccarlar aracılığıyla 17. yüzyılda Avrupa'da ünlü olmuş, bu dönemde sadece erkekler tarafından kullanılmış, kadınların da topuklu giymeleri erkekleşmeleriyle özdeşleştirilen nadir örneklerden sayılmıştır.[137]

Ayrıca, kız çocuğa pembe, erkek çocuğa mavi kıyafet 20. yüzyılın modasıdır/kültürel inşasıdır. Çocuk sayısının giderek manidar bir biçimde azaldığı ve bağlı olarak değerinin arttığı tüketim toplumu ise, her yönden pazara tahvil ettiği bebeğin, cinsiyetini bile biyolojiden devşirip renk kodlarına sabitlemiştir. Kadın ve erkeklerin farklılığa rağmen eşit olduğu mücadelesinin hegemonikleştiği bu dönem, pembe ve mavinin zaten cinsiyetçiliğe maruz kalarak atfedilmiş olan değerini belki eşitlemiş ama sabitleyerek pazara peşkeş çekmiştir. Ayrıca da kadın ve erkek rengi icat edilmiş bir cinsiyetçilik örneğidir; 200 yıl önce çocuklara genellikle beyaz giydirilirdi.1900'lere gelindi-

[136] H. A. Yücel, *Geçtiğim Günlerden*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011.

[137] E. Durmaz, "Topuklu Ayakkabı Giyen Erkeklerin Merak Edilen Tarihi", SİZVEBİZBLOG, https://sizvebiz.blog/topuklu-ayakkabi-giyen-erkeklerin-merak-edilen-tarihi/ (01.12.2019)

ğinde ise erkeklere pembe, kızlara mavi yönlendirmesi söz konusuydu. Geç kapitalizm/tüketim toplumu öncesi ise, aileler çocuklarına cinsiyetine bakmaksızın birbirlerinin giysisini giydirirlerdi.

Çocukların kendi zevklerine (cinsiyet baskısı belki büyüklerinin onlara bebek ya da top yapıp vermesi biçiminde var olsa bile)göre oyuncak imal etmeleri kapitalizmin coşmasıyla sanayi ürünü haline dönüşmüş ve geleceğin tüketicileri (bu tüketici aynı zamanda cinsiyetçidir veya cinsiyetçi kılınmaktadır.) için cinsiyetçi oyuncaklara dönüşmüştür. Oyuncakların cinsiyetçi roller üzerindeki etkisi deşifre edildikçe pazar bu muhalefeti de yumuşatıp/sönümleyip satışa sunmaktadır: "Mattel'in kısa süre önce piyasaya sürdüğü "STEM Barbie" oyuncağı bile farklı bir tablo sunmuyor çocuklara (STEM bütünleşik bir yapı içerisinde fen bilimleri, teknoloji, mühendislik ve matematik alanlarına ağırlık veren eğitim modelidir). Keza, bu Barbie'nin mühendislik anlayışı, ayakkabı ve giysi rafları kurma becerisinden öteye geçmiyor."[138]

Aslında insan hakları mücadelesi, sanayileşme, modernleşme, erken kapitalizm birinci dalga kadın hareketine sahne olurken; aynı anda iki kutuplu cinsiyet problematiğinin, ki bu otomatikman heteroseksüelliğin normlaştırılmasına denk gelir, terminolojiye, bilime, zihniyete vs. girmesine tanıklık eder:

---

[138] "Cinsiyet Eşitsizliği Çocukların Oyun Çağında Başlıyor", *Gazete Karınca*, 31 Mart 2019.
https://gazetekarinca.com/2019/03/cinsiyet-esitsizligi-cocuklarin-oyun-caginda-basliyor/ (16.06.2019)

"Heteroseksüel ayrıcalık muazzam bir kültürel makinenin sonucu.(...) Parçalar kentsel sanayici 19. yüzyıl tarafından makineleştirildi ve başka parçalar zaman içinde psikiyatristler ve istatistikçiler, reklam yönetmenleri, avukatlar,(...) şarkı yazarları ordusu tarafından birleştiriliyor."[139,140] Bundan böyle heteroseksüellik "gerçek" ve "normal"dir; diğer bir deyişle hegemoniktir. 1901'de *The Dorland's Medical Dictionary* heteroseksüelliği "karşı cinse yönelik anormal ve sapık iştah" olarak tanımlıyordu. 1923'te *Merriam Webster's Dictionary* benzer bir tanım veriyordu: "karşı cins için hastalıklı cinsel arzu." Ancak 1934'te heteroseksüellik bugün bizim için çok bildik olan tanımına ulaştı: "karşıt cins için cinsel arzu tezahürü; normal cinsellik".[141]

M.Ö. 4000-2000 yılları arasında Irak'ın güneyinde yerleşik, dünyanın en eski medeniyeti olarak kabul edilegelen ve Mezopotamya'da ortaya çıkan sayısız medeniyetin temeli sayılan Sümerlerde mabetlerde eşcinsellik doğal. Kadınlar

[139] H. Blank; *a.g.e.*, s.235.

[140] 19. yüzyılın ortasında 'heteroseksüel' sözcüğü -Karl Maria Kertbeny isimli bir yazar tarafından 6 Mayıs 1868'de yazılan bir mektupta- ilk kez kullanıldı. *A.g.e.*, s.44. Homoseksüel terimi de aynı tarihte üretilmişti. *A.g.e.*, s.17. Kendisini homoseksüel olarak tanımlayan birini heteroseksüelliğe döndürme amaçlı 'Düzeltici terapi' ancak 2009'da Amerikan Psikoloji Derneği tarafından zararlı ilan edildi. *A.g.e.*, s.75.

[141] B. Ambrosino; "The Invention of 'Heterosexuality', *BBC Futur*, http://www.bbc.com/future/story/20170315-the-invention-of-heterosexuality, (18.08.2019)

ve erkekler birbirlerinin kıyafetinde, üstelik bunu bir tanrı görevi olarak yaparlar.[142]

Türkiye'de de heteroseksüelliğin modernleşme / Batılılaşma bağlamında önemli bir kırılma noktası olan Tanzimat'tan itibaren normlaşması, yerel olup cinselliğin kutuplaşmasının tarihin hangi noktasına tekabül ettiğini göstermesi açısından önemli bir diğer örnektir:

"Zen dostlar (kadın severler) çoğalıp mahbublar (oğlancılık) azaldı. Kavm-i Lut sanki yere battı. İstanbul'da öteden beri delikanlılar (arasındaki) ma'ruf u mutad olan aşk-u alaka (sevişme) kızlara müntakil (yöneldi) oldu.(...) Büyük adamların arasında gulamparelikle meşhur Kamil ve Ali paşalar ile onlara mensup olanlar kalmadı.(...)Sultan Abdülmecid Han hazretleri hakikaten melek haslet bir padişah-ı ali-cah olduğu halde o da nev'i beşerden değil mi? Bu rüzgâr onu da çarptı. Alemin bu inkılabatı arasında, o dahi kadınlardan bazılarına mahabbet ve rağbet buldu."[143]
"Kaynaklar (Osmanlı'da) iki ayrı cins olduğunu gösteriyor. Ancak bu, heteroseksüel-homoseksüel ikiliği ile değil, aktif ve pasif olmakla tanımlanıyor. Aktif olan bir erkek için kiminle birlikte olduğunun fazla öneminin olmadığı ve öncelikli meselenin kişisel zevk olduğu düşünülürdü. (...) Pasif nesneler olarak oğlanlar ve kadınlar ise erkekler kadar asil görülmezdi. Buna karşın, cinsel partnerler olarak,

[142] "Sumerlerde Eşcinsellik", *Türkiye LGBTİ Birliği*, 4 Eylül 2019. Sümerolog Muazzez İlmiye Çığ'dan derlenen bu bilgi, özellikle kutsal kitapların Lut kavminden başka daha önce hiçbir yerde eşcinsellik olmadığı iddiasına cevaben yayınlanmıştır. http://lgbti.org/sümerlerde-escinsellik/ (06.09.2019)

[143] "Cevdet Paşa: Oğlancılık (maalesef) Azaldı",# tarih, Eylül 2014, Sayı:4, s.38.

kadınlar veya oğlanlar diğerine karşı daha üstün de görülmüyordu. Özetle literatür şunu gösteriyor ki, Osmanlı toplumunda ayrıntılarıyla tanımlanmış bir cinsel kimlik yerine, bir erkeğin cinsel eş seçimi yalnızca bir zevk meselesi olarak görülüyordu(...) Oğlanlar 'kadınsı' addedilmiyor ya da kadınlara bir alternatiften ibaret değiller; sakalsız olmak gibi belirli özellikleri kadınlarla paylaşmakla beraber, oğlanlar açıkça ayrı bir toplumsal cinsiyet olarak kabul edilir. Dahası, büyüdüklerinde erkek oldukları için toplumsal cinsiyetleri akışkandır ve bir anlamda, her yetişkin erkek bir zamanlar oğlan olduğu için 'trans'tır."[144]

Görüldüğü gibi heteronormativite modernleşme sürecinde hegemonik olmuş bir değerdir ve kadın-erkek karşıtlığı üzerine kuruludur. Aynı modernleşme süreci, tebadan yurttaşa evirdiği ve haklarını, aslında emeğini "özgürce" sermayeye satabilsin diye gündeme getirdiği kadın-erkek

[144] İ. C. Shick, "Osmanlı'nın Eşcinsel Mirasına da Sahip Çıkılacak mı? *Gazete Duvar*, 27.03.2018.
https://www.gazeteduvar.com.tr/hayat/2018/03/27/osmanlinin-escinsel-mirasina-da-sahip-cikilacak-mi/ (18.08.2019)
Ayrıca bakınız: "Reddedilen Eşcinsellik Tarihimiz ve Civelek Taburları, Yalan İftira Demekle Gerçeği Söyleyenlere Hain Suçlamasıyla Tarih Değişir mi?" Gazete İnsan, 17.03.2018.
http://www.gazeteinsan.com/tarih/reddedilen-escinsellik-tarihimiz-civelek-taburlari-yalan-iftira-demekle-gercegi-soyleyenlere-hain-suclamasiyla-tarih-degisir-mi/ (01.11.2019), "Osmanlı'da Eşcinsellik: Elinde Tesbih, Evinde Oğlan, Dudağında Dua", T24, 10.11.2013.
https://t24.com.tr/haber/osmanlida-escinsellik-elinde-tesbih-evinde-oglan-dudaginda-dua,243678 (01.11.2019) "Osmanlı Eşcinsel Metinleri", *Türkiye LGBTİ Birliği*, 08.09.2014 http://lgbti.org/osmanli-escinsel-metinleri/ (18.08.2019)

kategorisini de, uzlaşmaz bir çelişki olarak, hem ayrımcılık hem de otomatikman mücadele gündemine taşımıştır.

Kuşkusuz heteroseksizm de bu kitabın problematiğine içkin ama amacı dışında bir konudur. Dolayısıyla bu iki kutuplu cinselliğin normlaşması sürecini, aynı tarihlere denk gelen ve onunla karşılıklı ilişkili kadın-erkek kategorisinin inşasını görünür kılmak için derinleştirdim. Bu noktadan itibaren amacım ise bu iki olgunun birlikte yok olma olasılığını göstermek olacak.

TÜNELİN UCUNDAKİ IŞIK: CİNSİYET KİMLİĞİNİN SONU

"Artık erillerin (hatta dişilerin) katkısı olmaksızın üremek ve yalnızca dişiler üretmek mümkün.(...) Eril biyolojik bir kazadır: Y (eril) geni tamamlanmamış bir X (dişi) genidir yani tamamlanmamış bir kromozomlar serisidir."

V. Solanas, *Erkek Doğrama Cemiyeti Manifestosu*, Sel, İstanbul, 2016, s.23.

"Bir insan olma olgusu, insanları farklılaştıran tüm tekilliklerden son derece önemlidir."

S. Beauvoir, *Le Deuxieme* ..., s.499)

"bizim bu aşamamızda evrimin duracağına inanmamız nahiflik olur. Geçmişte ekolojik değişikliklere uyma gücü gösteremedikleri için sönümlenen bazı türler olmasına rağmen, aynı oranda diğerlerinin dünyanın sonu mitini yalanlarcasına ortaya çıkmasını düşünerek kendimizi güvence altına alalım. Yarın, insan, bilimsel keşifler sayesinde (...) daha köklü mutasyon(a uğrayabilir A.Y.) (Dolayısıyla) İnsanlığın[145] *sonu mu? Hayır yeni İnsan"*

E. Badinter, *L'Un Est*..., s.334)

[145] Bu iki cümlede yazar Homme sözcüğünü 'H' ile yazmıştır. Daha önce de not ettiğim gibi bu takdirde kelime insan anlamına gelmektedir (tekraren 'h' olarak başlasa erkek anlamına gelecekti). Dolayısıyla ben insan olarak çevirdim ve benim vurgulamak istediğim de zaten bu manası idi.

Biyolojik farkın abartılmış/yüceltilmiş en temel ayrımı ve kültürel olarak inşa edilen ayrımcılığı, öncelikle (potansiyel) üreme işlevine dayanır. Erkeğin spermi kadındaki fallop tüplerine geçerek yumurtayı döller. Yumurta XX, sperm XY kromozomlarını taşır; dolayısıyla cinsiyeti sperm belirler.

"Bir çocuğa baba olma yetisi, binlerce yıldır erkekliğin kanıtı olarak düşünülmüştür.(Oysa)(...)doğumda erkek olduğu beyan edilen her iki bin kişiden biri kadarının aslında XXY olabileceğine inanılıyor.(bunların) (...) Dış tesisatı, genetik olarak herhangi bir tipik erkeğinki gibi görünüyor ve işliyor.(Ama)(...) Testisleri canlı sperm üretmiyor."[146]

Öte yandan Tyna Üniversitesi'nde,"Profesör **Kerim Nayernia** kontrolündeki ekibin yöntemine göre, kadının kemik iliğinden kök hücreler alınıyor, daha sonra bu kök hücreler kimyasal madde ve vitaminler bir karışıma konularak dişi sperm hücreleri haline getiriliyor. Bu sperm hücreleri ise tüp bebek tedavi tekniğiyle yumurtayı döllemeye yarıyor."[147] Daha 2004'te Japon ve Güney Koreli bilim insanlarının yaptığı bir " deneyde birleştirilen iki dişi fare de XX kromozomu taşıyordu. Bilim insanları, bu farelerden birinin genetik kodu üzerinde değişiklik yaptı.(...)Uzmanlar, laboratuvar ortamında farenin DNA zincirinden 2 geni koparmayı başararak bu farenin DNAsının erkek, yani XY kromozomu taklidi yapmasını sağladı. Doğal olarak dişi farenin spermle-

[146] H. Blank, *a.g.e.*, s.12,13.

[147] "Erkeksiz Doğum Artık Mümkün: Kadının Kemik İliğinden Sperm Üretildi", T24, 05.02.2016
https://t24.com.tr/haber/erkeksiz-dogum-artik-mumkun-kadinin-kemik-iliginden-sperm-uretildi,327016 (25.08.2019)

ri olmadığı için, fareden alınan hücreler laboratuvarda diğer dişi farenin yumurtasına yerleştirildi. Sonuçta erkek kromozomunu taklit eden genler ile yumurtadaki dişi kromozom birleşti. Ortaya çıkan kimyasal etki yumurtada sağlıklı bir embriyonun gelişmesini sağladı."[148]

Buna paralel bir başka bilimsel iddia ise, "insan Y-kromozomu çürüyen genlerle dolu bir mezarlıktır. (...) Bugüne kadar yüzeyine düşmüş meteorların açtığı kraterlerin çukurlarını hâlâ taşıyan Ay gibi, Y-kromozomları da, kendi yaralarını iyileştiremez. Ölmekte olan bir kromozom ve bir gün soyu tükenecek. Bu yetmezmiş gibi, mutasyonlar Y-kromozomunu diğer bütün kromozomlardan daha fazla vurur. (...) Annenizden aldığınız mitokondri, son 100 nesilde, ki bu İsa'nın doğumunun çok öncesine uzanır, riskli olabilecek sadece 2400 hücre bölünmesi geçirdi. Bunu bir de, eğer erkekseniz, aynı süre içinde 500.000 kere kopyalanan Y-kromozomunuzla karşılaştırın. (...) Erkek infertilitesi artıyor. (...) sperm sayıları çarpıcı şekilde düşüyor. İnsan Y-kromozomu çok uzun zamandır çürümekte ve çürümeye devam edecek; bu yaralanmaların birikmesiyle, erkek fertilitesinde ilerleyen bir düşüş beklemeliyiz. Y-kromozomları birer birer yok olacak, ta ki geriye sadece bir tane kalana kadar. Sonunda o kromozom da yenik düştüğünde, erkeklerin soyu tükenecek"[149,150]

---

[148] "Erkeksiz İlk Bebek Doğdu!", *Vatan*, 22.04.2004 http://www.gazetevatan.com/erkeksiz-ilk-bebek-dogdu--26575-dunya/(25.08.2019)

[149] B. Sykes, *Adem'in Laneti/Erkeklerin Olmadığı Bir Gelecek*, KÜY, İstanbul, 2017, s.224, 225, 230.

1978 yılında ilk kez doğumla sonuçlanan tüp bebek uygulamalarıyla yaklaşık bir milyon çift kendi çocuklarına sahip oldu. Bu uygulama kuşkusuz yumurta içine zerk edilen sperm yoluyla yukarıda sözü edilen erkek kısırlığını geciktirecektir. Ancak cinsiyetin belirlenmesini sağlayan Y- kromozomdaki SRY proteinin çürümesine bu yolla engel olunamaz. Diğer bir deyişle, Y-kromozomu bir sonraki nesle bu yolla geçirilebilse dahi erkek üretemeyen XY'ler doğacaktır.

Öte yandan 1960'larda doğum kontrol hapının icadı ve yaygınlaşmasıyla üreme hakkı açık veya gizli olarak kadının iradesine geçmiştir. Bilindiği gibi ciddi antropolojik verilere göre göçebe toplumlarda, ilkel komünal toplumda anaerkil bir hegemonya mevcut olmamıştır. Ancak doğaya karşı hayatta kalabilme mücadelesinde cinsiyetten çok kişisel kapasite bağlamında bir işgücü seferberliğinin gerekliliği hiyerarşik olmayan bir işbölümünü zorunlu kılmıştır. Yerleşik topluma geçişten ve onu sağlayan buluşlardan itibaren ortaya çıkan sermaye birikimi, özel alan-kamusal alanın cinsiyetçi işbölümünü ve bağlı olarak kadının ikinci cinsiyetliğini erkeğin yazdığı hukukta tescilleyerek ataerkil güvenceye almıştır. Ancak tüm sosyoekonomik hiyerarşilerin inşa edilmeye başladığı o aşamada erkeğin, kadının doğurma kapasitesine karşı, kendi etkisini bil(e)memesinden kaynaklanan aczi ve bağlı hıncı/öfkesi kadının toplumsal, yasal olarak ezilmesinin kurallarının yazılmasına yol açan psikopolitik bir reaksiyonla da son derece ilişkilidir.

---

[150] Karşılaştırmalı araştırmalardan çıkarak Y kromozomunun 30 milyon yıldır sabit yapısını koruduğunu dolayısıyla küçülerek yok olmayacağını öne sürenler de vardır. C. Ün, *a.g.e.*, s.27.

Bu bağlamda kadının üreyip-üretmemeyi seçebilmesine imkân sağlayan doğum kontrol hapı erkekleri bir kez daha ilkel çağların acz ve bağlı hıncına geri döndürmüştür. Hukuk her ne kadar babasoyunu tescillese de, kadın istemedikçe (bunu erkeğe bildirsin veya saklasın, hatta yalan söylesin) üreme olmamakta veya erkek istemese bile kadın gebe kalabilmektedir. İnsanlık tarihinin başlarında üreme karşısındaki aczin doğurduğu saldırganlığın bir anlamda yüceltilmesi (*sublimation*) ataerkil medeniyetin yazılı ve sözlü kurallarının yazılmasına, kadın aleyhine bir sistem kurulmasına yol açmıştır. Doğum kontrol haplarıyla fiilen kadının kararına geçen üremeye karşı erkeğin/erkekliğin hissettiği acz (aslında fiili (*de facto*)ikinci cinsiyete dönüşmek) ise kadına karşı giderek artan şiddetin önemli bilinçdışı nedenlerinden biridir.[151] Zaten, Freud'un ataerkil psikanaliz kuramında yer alan kadındaki "penis kıskançlığı" kavramına karşı K. Horney, aslında erkeklerde bir "rahim kıskançlığı" olduğunu ve onların kadınların gebelik, doğum ve annelik özelliklerini hazmedemediklerini öne sürmüştür.[152] Hâlâ tıbbi bir destek almadan, ki o da %100 bir sonuç vermemektedir, kadının doğurduğu çocuğun kendisinden olduğunu bilemeyen erkek, yerleşik toplumdan itibaren bu "kıskançlığı" reaksiyon formasyon (karşı tepki geliştirme) psikolojik mekanizmasından güç alarak ataerkil/cinsiyetçi hegemonyaya tahvil etmiş-

[151] Zeus'un karısı Metis'in doğuracağı çocuktan korkarak onu hamileyken yutması ve çocukları Athena'nın Zeus'un kafasından çıkması/doğması bu anlamda mitolojik bir psikanaliz ve sosyoloji verisidir.

[152] K.Horney, *Kadın Ruhbilimi*, Payel, İstanbul, 1986.

tir.[153] Böylelikle, özellikle özel mülkiyetin "icadı"na paralel giden bu süreçte erkek, mirası bir sonraki nesline aktarmayı biyolojik olarak değil, hukuki kontrolle sağlamaya çalışmıştır. Ayrımcılıkla, aslında fiilen sadece kadınları sınırına mahkûm eden monogami bu anlamıyla bir siyaset psikolojisi konusudur. Kadına yönelik psikolojik, simgesel ve fiziki şiddetin özü bu "acz" ile de derinden ilişkilidir ve kadının vücudu ve dolayısıyla üremesiyle ilgili kontrol kadınların egemenliğine geçtikçe artma eğilimi göstermektedir.

Doğum kontrol hapları ve onların kadın özgürlüğü konusunda devrimci etkisinin ötesinde, "adam spermini veriyor bankaya, adı belli değil ama vasıfları belli. Doktorası var, boyu 1.80m, kilosu, göz rengi bu. Bir kadın onu beğenip sperminden çocuk yapmak istiyor, bir kadın, bir kadın daha... Belki 30 kadın o adamın sperminden çocuk yapıyor. Çocuklar doğuyor... Adam kontrat imzalamış, söylenmeyecek. (...) Şimdi ABD'de çok oluyor bu."[154] Hasılı bambaşka biyolojik, sosyo-

[153] "Kadın, erkeğin eril kimliğinin oluşturulabilmesinin önünde bir engel ve tehdittir.(...) denetim altında tutulması gerekmektedir.(Yerleşik topluma geçildiğinde) birincil olan, doğanın kurallarından kendini kurtarmış bir 'Tin'dir. (...) kadının, annenin doğurganlığı elinden alınır; 'yaratma' fiili şekilde eril ögeye atfedilir. Dişil'in alanındaki gizemi şimdi eril'in istek ve iradesiyle işlevselliğe kavuşacak 'fason imalat'a dönüşecektir. Dilimize yerleşmiş 'babadan olma, anadan doğma' kalıbında 'yapan'ın (esas'ın...) baba olduğu ekindeki vurgulama (...) bir saptamadır. Bu saptamada ağırlık 'olma/yapma' fiiline verilmekte, 'doğma/doğurma' geri planda kalmaktadır. J. Kovel; *Tarih ve Tin-Özgürleşme Felsefesi Üzerine Bir İnceleme*, Ayrıntı, İstanbul, s.73'den aktaran M.B. Saydam, "Psikomitolojik Bakış: Dişil'den Eril'e Erkeklik Serencamı", *Psikeart/Erkeklik*, Mart-Nisan 2017, Sayı:50/2017, s.63.

[154] K. Oğuz, *Gündüz Feneri/Gündüz Vassaf İle Nehir Söyleşi*, Alfa, İstanbul, 2011, s.329.

lojik ve ekonomik nedenlerle babanın "bilinmediği" dolayısıyla sadece kadının isteği/seçimi ve fiili egemeni olduğu; sperm satın alınabilir bir araca indirgenip babalığın hukuki olarak da bulunmadığı bir üreme biçimi de halen yürürlükte.[155]

Erkeğin temel belirleyici babalık rolünün böylelikle eprimesinin ötesinde üremenin insan bedeninden dışarı çıkması da cinsiyet tanımını muğlaklaştıracak ve kadük kılacaktır. Yukarıda söz ettiğim *in vitro* döllenme (tüp bebek) bu sürecin ilk aşamasıdır. Tüpte döllenen yumurtayı yumurtanın sahibi olmayan kadının taşıması da bir sonraki ara aşamadır. Ancak bebeğin tümüyle insan vücutlarının dışında (erkeğin gebe olmasını da kastetmiyorum) oluşması cinsiyetten özgürleşmesinin en önemli tıbbi ve nihai aşaması olacaktır. Aşırı prematüre bebekler için Hollandalı bir tasarımcı tarafından geliştirilen yapay rahmin ileride tüm bebekler için kullanılacağı bildirilmektedir.[156]

Bugün itibariyle hegemonik erkeklik ile ona karşı görünse de onu besleyen **cinsiyetçi ikiyüzlülüğün** yarattığı anomik ortamda tüm cinsiyetlerin krizi söz konusudur. Klasik Durkheimcı yorumla eski değerler yok olmaktadır; ancak yenileri henüz onların yerine geçmemiştir. Tutarsızlığın muhalefet gibi göründüğü bu muğlak ortamdan kadın-erkek dikotomik kurgusuyla çıkmak artık mümkün

[155] Bu durumun bir başka çıktısı da var: E.Badinter'in son evrensel tabu olarak kaldığını iddia ettiği ensest (ben aslında buna yamyamlığı da ekliyorum son evrensel toplumsal yasak olarak) bu ve benzeri anonim ilişkilerle doğan çocukların soylarını bilmedikleri için birbirleriyle cinsel ilişkiye girebilmeleri olasılığıyla fiilen bir yasak olmaktan çıkacaktır. E. Badinter, XY...

[156] "Yapay Rahim Geliştiriliyor", *Diken*, 18.10.2019. (29.10.2019)

değildir. Ne kadının kadınlığını "eşitleyerek", ne erkeğin erkekliği reforme edilerek cinsiyetçilik aşılamaz. Cinsiyet, ki bu aslında her zaman toplumsal cinsiyet olagelmiştir, heteroseksist ataerkil sistemin bütün kodlarından "kovulmalıdır." Ahlak, toplumsal örgütlenme, değerler gibi temeller cinsiyetten özgürleşmedikçe ne kadın ne erkek (cinsel tercihleri ne olursa olsun ve bu tercihleri yaşamakta ne kadar özgürleşirlerse özgürleşsinler) gerçekten meritokrasiden/liyakattan (özel ve/veya kamusal alanda; psikolojik veya sosyolojik bağlamda) yararlanamayacaktır.

İster E. Badinter'in öne sürdüğü gibi "aslolanın dişil"[157] olduğunu kabul edelim; ister A. Leclerc gibi "kadın erkek değildir öyleyse insan da değildir. Kadın kadındır"[158] diye düşünelim; ister L. Irigaray'in iddia ettiği gibi cinsiyetin aslında fiilen tek olduğunu, bunun da erkek olduğunu mantıklı bulalım;[159] kadın ve erkeği, dişil ve erili yarıştırmak tarihin bu aşamasında sınırlı bir söylem ve mücadeledir. Ve varabileceği en son nokta **cinsiyetçi ikiyüzlülük**tür. Mevcut dikotomik kategori kimseye yetmemekte; kimseyi memnun etmemektedir. Bu dikotomik kurguyu aşmak hatta ihlal etmek yahut ona itaatsizlik için cinsiyetin topyekün reddi iktiza ediyor. Tekraren; cinsiyetin reddi zımnen eril insan (adam/mankind/Homme) birliği içinde farklılıkları eritmek, asimile etmek değildir. İnsanın aslında iki kategoriyi de aşkın çoğul cinsiyet ve/veya cinsiyetten azade nitelikleriyle varolmasının

---

[157] E. Badinter, metinde alıntılanan *L'Un Est L'Autre*, ve *XY De L'Identité Masculine* adlı iki kitabında da bu problematiği irdelemiştir.

[158] A. Leclerc, *Parole De Femme*, Grasset&Fassquelle, Malesherbes,1980, s.9.

[159] L. İrigaray, *Ce Sexe Qui N'En est Pas Un*; Minuit; Paris,1977.

ve algılanmasının sağlanması elzemdir. Bu durum bir anlamda iki cinsiyetin çeşitli olasılıklarda varlığını hoşgörmek gibi, aslında hiyerarşi içeren bir vaziyet alışın riyakâr eşitlikçiliğinden; farkın farkına varmadan birlikte yaşama kültürüne geçişi hedeflemektir ve otomatikman ayrımcılığa gebe, kültürel olarak inşa edilmiş dikotomilerin hepsi için geçerlidir. Cinsiyet bağlamında yinelersem, bu öneri, tümün iki ayrı yarımdan oluştuğundan çıkarak biseksüeli nötr,[160] dolayısıyla zımni norm kabul etmek anlamına gelmez. Cinsiyete yönelik bir kayıtsızlığın dahi ötesinde, cinsiyetin kale alınmamasını hatta yok sayılmasını kastetmekteyim.

Öte yandan, önerim ve 'kurtuluş' öngörüm, cinsel farklılık oyununun tersine, cinsel farksızlık oyunu, cinsel kutupların farksızlaşması ve sonucunda haz olarak cinselliğin umursanmaması[161] değildir. Cinselliğin kamuya malolmasını gerektirmeyecek (zaten kişinin cinsel ilişkisini/ilişkilerini diğerleri, o açıklamadığı ve umuma açık gerçekleştirmediği takdirde sadece tahmin edebilirler) gerçek özgürlüğünü sağlayabilecek kurgulanmış kimliklere göre tanımının/tercihinin ortadan kalkmasıdır.

Cinsiyetçi ikiyüzlülüğün derinliği ve heryerdeliği/herkesdeliği deşifre edilmedikçe cinsiyetçiliğe karşı mücadele, her alanda, aşağıda örneğini vereceğim biçimsel kısır döngü ve benzeri yüzeyselliklere sıkışmaya mahkumdur:

"(...) Derneğimizin İdari İşler biriminde görev yapacak temel düzeyde ön muhasebe bilgisine sahip, müşteri ilişki-

[160] H. Cixous, *Le Rire De La Méduse Et Autres Ironie*, Galilée, Fransa, 2010, s.52.

[161] J. Baudrillard, *a.g.e.*, s.26.

lerinde tecrübeli, iş takibini yapabilen, diksiyonu düzgün, güler yüzlü, telefonda ikna edici konuşabilen, ofis programlarını bilen, yeni bilgisayar programlarını kullanmaya ve kendini geliştirmeye açık takım arkadaşları arıyoruz.

Başvurunuzu özgeçmişinizle beraber (...) adresine yapabilirsiniz."

Buraya kadar cinsiyete hiçbir gönderme içermeyen kaliteler arayan ilanın sonunda, "Başvuru Şartları: 25-35 yaş aralığında, askerliğini yapmış, erkek" ibaresi bulunmaktadır. Son cümleyle cinsiyetçiliğe "sıçrayan" ilanla ilgili gelen tepkiler üzerine işveren tarafından, bu görevde iki kişi çalışacağı, hâlihazırda görevde bulunanın kadın olması nedeniyle, cinsiyetçiliğe karşı bir denklik kaygısıyla erkek eleman arandığı açıklaması yapılmıştır. Bu açıklamaya rağmen denklik adına kadına bu tür bir ayrımcılığı normalleştiren hegemonik popüler feminizmin erkek söz konusu olduğunda rahatsızlığı sürmüştür. Prensip olarak denklik, bir grubun "korunması" mücadelesine takıldığı; diğer bir deyişle kurgulanmış zıt toplumsal cinsiyet kategorilerinin yok edilmesi nihai ve asıl amaç olmadığı sürece **cinsiyetçi ikiyüzlülük** heteroseksizmle hemhal ataerkillikten kapitalizme tüm egemenlik ilişkilerinin işbirlikçisidir.

Çocuk istismarı da feminist söylemle birleşerek "lanetlenme" eğilimindedir. Çocuk istismarının adliyeye yansıyan bölümüne göre bu sayı son on yılda 14 bin arttı. Çocuk istismarı sadece kız çocuklarının mağdur olduğu bir suç değildir. Cinsiyet oranı istatistiklere yansımasa da, özellikle ses çıkarması daha zor olanların (erkek egemen kültürde bu durum erkekliğin sonu olarak algılanmakta ve bekaret gibi bir somut 'hasar' bırakmadığı için daha az görünür

kalmaktadır) erkek çocuklar olduğu ve özellikle geleneksel yapılarda oğlan çocuk tacizinin en az kız çocuklar kadar yaygın olduğu açıktır. Küçük yaşta çalışıp ailesini 'geçindirmek' durumunda kalanların çoğu da evin 'çocuk' babalarıdır. Çocuk evlilik sorunu ise daha ziyade kızlarda yaygındır. Dolayısıyla popüler feminizmin yaygınlığıyla çocuk istismarı denildiğinde kız çocukların mağduriyetinin algılanması da bir başka **cinsiyetçi ikiyüzlülük** örneğidir.[162] Ve ataerki, heteroseksizm, cinsellik ve kadın-erkek kutbu sorunsallarından hemhal iktidar sorunuyla içiçedir; erkeğin bu sorun içinde yok sayılması vahim bir sözde kadın lehine ayrımcılığa sebebiyet vermektedir.

Kuşkusuz kadınların tüm ayrımların ötesinde ikinci cinsiyetliği farkında olsunlar ya da olmasınlar her alanda sürmektedir. Bu ezilmeye karşı önceki dönemlerden devralınan nicelik ve nitelik manasında önemli tortulara karşı mücadelenin sürmesinin hayatiliği reddedilemez. Ancak nihai çözüm cinsiyetin algıya ve pratiğe girmediği bir dünyadadır; kutupların ütopik farklılık ve dolayısıyla eşitliğinde değil.

Pek tabii ki cinsiyet temeli üzerinden inşa edilmeyen toplumsal işbölümü ancak sınıf mücadelesiyle birleştiğinde kalıcı ve anlamlı olabilir. Yoksa mağdurları çeşitli kültürel kutuplara bölerek güçlenen geç kapitalizm, **cinsiyetçi ikiyüzlülük**ten öte bir özgürleşmeye izin vermeyecektir.

---

[162] "Çocuklara Cinsel İstismar Davalarında Suç Sayısı Son 14 Senede 14 Bin Arttı", *Diken*, 20.11.2019, http://www.diken.com.tr/cocuklara-cinsel-istismar-davalarinda-suc-sayisi-son-14-senede-14-bin-artti/ (01.12.2019)

KAYNAKÇA

"A Woman Would Have To Be Born In The Year 2255 To Get Equal Pay At Work" *World Economic Forum 2020*, https://www.weforum.org/agenda/2019/12/global-economic-gender-gap-equality-women-parity-pay (26.02.2020)

Ambrosino, B.; "The Invention Of 'Heterosexuality', *BBC Futur*, http://www.bbc.com/future/story/20170315-the-invention-of-heterosexuality,(18.08.2019)

Anayasa Mahkemesi Kararı http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/Karar/Content/52ec3af5-d561-4134-8f16-ce4064ad3aad?excludeGerekce=False&wordsOnly=False (28.10.2019)

Anıl, A.; *Afet*, Can; İstanbul, 2017.

Arruzza, C., Bhattacharya, T., Fraser, N.; *%99 İçin Feminizm: Bir Manifesto*, Sel, İstanbul, 2019.

Badinter, E.; *Kadınlık mı Annelik mi*?, İletişim, İstanbul, 2010.

Badinter, E.; *L'Un est L'Autre*, Odile Jacob Livre De Poche, Paris, 2005.

Badinter, E.; *XY De L'Identité Masculine*, Livre De Poche, Paris, 1994.

Bari, F.; "Women's Political Participation: Issues and Challenges"EGM/WPD-EE/2005/EP.12, 03.11.2005, s.7. http://scholar.google.com.tr/scholar_url?url=http://www.un.org/womenwatch/daw/egm/enabling-environment2005/docs/EGM-WPD-EE-2005-EP.12%2520%2520draft%2520F.pdf&hl=tr&sa=X&scisig=AAGBfm18tygXdbYlYiERRmSbKq1RY_jJDQ&nossl=1&oi=scholarr (01.05.2019)

Barreto, M., & Ellemers, N.; "The Burden of Benevolent Sexism: How It Contributes to the Maintenance of Gender Inequalities" *European Journal of Social Psychology*, 2005, *35*, s.633–642 https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/ejsp.270 (10.01.2019)

Baudrillard, J.; *Kötülüğün Şeffaflığı*, Ayrıntı, İstanbul, 1998.

Beauvoir De S.; *Deuxième Sexe2*, idées nrf, Fransa, 1969.

Beauvoir, De S; *İkinci Cinsiyet*, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2019.

Becker, D. J.& Wright, S. C.; "Yet another dark side of chivalry: Benevolent sexism undermines and hostile sexism motivates collective action for social change" *Journal of Personality and Social Psychology*, 2011,*101*, 62–77.
https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/21355657/ (04.06.2020)

Berghoef, K.; "Implicit Bias: What It Means And How It Affects Behavior?", *ThoughtCo*, 18.06.2018.
https://www.thoughtco.com/understanding-implicit-bias-4165634 (22.03.2019)

"1 Milyondan Fazla Kadın Çocuk Bakımı Nedeniyle İşini Bırakıyor", *Artıgerçek*, (06.07.2019)
https://www.artigercek.com/haberler/1-milyondan-fazla-kadin-cocuk-bakimi-nedeniyle-isini-birakiyor (08.07.2019)

"Biz Yakışıklı Kadınlarız", *5Harfliler*, 12.06.2019,
http://www.5harfliler.com/biz-yakisikli-kadinlariz/ (08.07.2019)

Blank, H.; *Düzcinsel/Heteroseksüelliğin Şaşırtıcı Derecede Kısa Tarihi*, İletişim, İstanbul, 2019.

Bourdieu, P.; *La Domination Masculine*, Seuil, Paris, 2002. *Eril Tahakküm*, çev. Bediz Yılmaz, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 5. Basım 2019.

"Boşanan Anne Çocuğuna Kendi Soyadını Verebilecek" Sol,19.02.2020
https://haber.sol.org.tr/turkiye/bosanan-anne-cocuguna-kendi-soyadini-verebilecek-28081 (26.02.2020)

Butler, J.; *Cinsiyet Belası/Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, Metis, İstanbul, 2012.

Carvajalino,A. "Top 10 Facts About Girls Education In Turkey" https://borgenproject.org/top-10-facts-about-girls-education-in-turkey/ (26.02.2020)

Celimli, K.; "Kadınlar İçin En Tehlikeli Yer Kendi Evleri", *Euronews*, 25.06.2019
https://tr.euronews.com/2019/06/25/bm-raporu-kadinlar-icin-en-tehlikeli-yer-kendi-evleri-kadn-haklar-tecavuz (08.07.2019)

"Cevdet Paşa: Oğlancılık (Maalesef) Azaldı",*# tarih*, Eylül 2014, Sayı:4, s.38.

Cherry, K.; "How does Implicit Bias Influence Behavior?", Verywellmind, 15.03.2019, https://www.verywellmind.com/implicit-bias-overview-4178401 (24.03.2019)

"Cinsiyet Algıları Araştırması Katılımcıların %10'u 'Kadına Tokat Atılabilir Diyor', *cnntürk.com*, 08.03.2020.
https://www.cnnturk.com/video/turkiye/cinsiyet-algilari-arastirmasi-katilimcilarin-yuzde-10u-kadina-tokat-atilabilir-diyor (11.06.2020)

"Cinsiyet Eşitsizliği Çocukların Oyun Çağında Başlıyor", *Gazete Karınca*, 31 Mart 2019,https://gazetekarinca.com/2019/03/cinsiyet-esitsizligi-cocuklarin-oyun-caginda-basliyor/ (16.06.2019)

Cixous, H.; *Le Rire De La Méduse Et Autres Ironie*, Galilée, Fransa, 2010.

Çelik, A.; "Genç ve Kadın İşsizliği Korkutucu Düzeyde: Türkiye'nin Beka Sorunu İşsizlik", *Birgün*, 21.10.2019.
https://www.birgun.net/haber/genc-ve-kadin-issizligi-korkutucu-duzeyde-turkiye-nin-beka-sorunu-issizlik-273211 (27.10.2019)

"Çocuklara Cinsel İstismar Davalarında Suç Sayısı Son 14 Senede 14 Bin Artu", *Diken*, 20.11.2019. http://www.diken.com.tr/cocuklara-cinsel-istismar-davalarinda-suc-sayisi-son-14-senede-14-bin-artti/ (01.12.2019)

Dasgupta, N.; "Implicit Ingroup Favoritism, Outgroup Favoritism, and Their Behavioral Manifestations". *Social Justice Research, 2004, 17*(2), s. 143-169.
https://www.researchgate.net/publication/226439218_Implicit_Ingroup_Favoritism_Outgroup_Favoritism_and_Their_Behavioral_Manifestations (24.03.2019)

"Doğruluk Payı 'Kadınların Durumu' Araştırmasını Yayınladı", *Emeklilik Kulübü*, 25.03.2018.
https://emeklikulubu.com/dogruluk-payi-kadinlarin-durumu-arastirmasini-yayinladi/ (08.05.2019)

Durmaz, E.; "Topuklu Ayakkabı Giyen Erkeklerin Merak Edilen Tarihi", *SİZVEBİZBLOG*
https://sizvebiz.blog/topuklu-ayakkabi-giyen-erkeklerin-merak-edilen-tarihi/ (01.12.2019)

"En zengin 26 Kişinin Serveti Dünya Nüfusunun %50'sininki Kadar", HaberTürk,22.01.2019.
https://www.haberturk.com/en-zengin-26-kisinin-serveti-dunya-nufusunun-50-sininki-kadar-2298436 (08.05.2019)

Engels, F.; *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*, Sol, Ankara,1978.

"Erkeksiz Doğum Artık Mümkün: Kadının Kemik İliğinden Sperm Üretildi", *T24*, 05.02.2016.
https://t24.com.tr/haber/erkeksiz-dogum-artik-mumkun-kadinin-kemik-iliginden-sperm-uretildi,327016 (25.08.2019)

"Erkeksiz İlk Bebek Doğdu!", *Vatan*, 22.04.2004 . http://www.gazetevatan.com/erkeksiz-ilk-bebek-dogdu--26575-dunya/(25.08.2019)

Eroğlu, F.;*Anayasalarda Toplumsal Cinsiyet ve Kadınlarla İlgili Hükümler*, TBMM Araştırma Merkezi, Ankara, 2011, s.33 https://www.google.com/search?q=anayasa+kad%C4%B1n+erkek+e%C5%9Fitli%C4%9Fi&oq=anayasa+kad%C4%B1n+erkek+e%C5%9Fitlik&aqs=chrome.1.69i57j0l3.11405j0j8&sourceid=chrome&ie=UTF-8# (31.10.2019)

Eroğlu, M. *Kıyıdan Uzakta*, İletişim, İstanbul, 2018

Estés, C. P., *Kurtlarla Koşan Kadınlar*, Ayrıntı, İstanbul, 2016.

Eurofound, Sixth European Working Conditions Survey – *Overview report*, 2016 Publications Office of the European Union, Luxembourg. https://zssszaupnikvzd.si/wpcontent/uploads/2017/07/6_raziskava.pdf (03.05.2019.)

Faludi, S; *Backlash/The Undeclared War Against American Women*, Crown Publishing Group, NY, 1991.

"Feminist Düşünür Judith Butler: Kadına Yönelik Şiddet Suç Olmadığında" *Eşitlik Adalet Kadın Platformu*, (10.07.2019 tarihli *NYTimes*'dan çeviri.) http://esitlikadaletkadin.org/feminist-dusunur-judith-butler-kadina-yonelik-siddet-suc-olmadiginda/

"Flört Şiddeti" *Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı*, https://www.morcati.org.tr/tr/8-mor-cati-kadin-siginagi-vakfi/8-flort-siddeti#fsn (12.07.2019)

Foucault, M.; *İktidarın Gözü*, Ayrıntı, İstanbul, 2007.

Freeman, H.; "'Üreme Baskısı' İstismardır, Ama Birçok Kadın Bunu Bilmiyor Bile..." https://catlakzemin.com/ureme-baskisi-istismardir-ama-bircok-kadin-bunu-bilmiyor-bile/ (29.03.2019)

Friday, N.; *Annem ve Ben*, e Yayınları,İstanbul,1984.

Gedikoğlu, D.; "Oyun Dünyasında Cinsiyet Meselesi: 'The Sims' İkilikleri Yıkıyor", Kaos GL Dergisi, 11.03.2020. https://www.kaosgl.org/haber/oyun-dunyasinda-cinsiyet-meselesi-the-sims-ikilikleri-yikiyor (08.06.2020)

"Gender Based Violence (Violence Against Women And Girls", *The World Bank*, 02.04.2019 https://www.worldbank.org/en/topic/socialdevelopment/brief/violence-against-women-and-girls (12.07.2019)

"Gender Equality In Sweden" https://www.google.com/search?q=gender+pay+gap+sweden+2019&oq=gender+gap+swe&aqs=chrome.6.0j69i57j0l6.8667j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8 (26.02.2020)

"Gerassi'nin 1976 Tarihli Beauvoir Röportajı: 25. Yılında "İkinci Cins"" http://www.5harfliler.com/gerassinin-1976-tarihli-beauvoir-roportaji-25-yilinda-ikinci-cins/(10.01.2019)

Glick, P.&Fiske, S.; "An Ambivalent Alliance: Hostile And Benevolent Sexism As Complementary Justifications For Gender Inequality." *American Psychologist*, 2001, *56*, 109–118. http://psycnet.apa.org/record/2001-00159-001 (11.01.2016)

Glick, P.&Fiske, S. T.; "Hostile and Benevolent Sexism: Measuring ambivalent sexist attitudes toward women", *Psychology of Women Quarterly*, 21(1) 1997, s. 119-135. https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1111/j.1471-6402.1997.tb00104.x (31.10.2019)

Glick, P., Lameiras, M., Fiske, S. T., Eckes, T., Masser, B., Volpato, C., ..& Castro, Y. R. (2004) "Bad but bold: Ambivalent attitudes toward men predict gender inequality in 16 nations", *Journal of Personality and Social Psychology*, 2004, *86*, 713-728. https://www.semanticscholar.org/paper/Bad-but-bold%3A-Ambivalent-attitudes-toward-men-in-16-Lameiras-Fiske/d3daca5738964e43a7bb83fc318feb68b5963801 (11.01.2019)

"Global Gender Gap Report", *World Economic Forum Committed To Improving The State Of The World 2020*, http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2020.pdf (26.02.2020)

"Global Database on Violence Against Women" https://evaw-global-database.unwomen.org/en/countries/africa/rwanda (31.10.2019)

Göksedef, E.; "25 Kasım Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Günü – Kadınların Ağzından Sığınma Evleri: 'Sanki Suç İşlemişiz Gibi Davranıyorlar" *BBC News Türkçe*, 25.11.2019, https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-50524072 (26.11.2019)

Héritier, F., Perrot, M., Agacinski, S., Bacharan, N.; *Kadınların En Güzel Tarihi*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016.

Horney, K.; *Kadın Ruhbilimi*, Payel, İstanbul, 1986.

Houlis, A.; "70% Of Female Executives Feel bullied By Women-Here Is How To Stop It.", *Ladders*, 20.09.2018.

https://www.theladders.com/career-advice/70-of-women-feel-bullied-by-female-colleagues-heres-how-to-stop-it (31.10.2019)

https://implicit.harvard.edu/implicit/turkey/selectatest.jsp (24.03.2019)

İlhan, A.; *Hangi Seks*; İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018.

İrigaray, L.; *Ce Sexe Qui N'En est Pas Un*; Minuit; Paris, 1977.

İstanbul Sözleşmesi, https://kadincinayetlerinidurduracagiz.net/haberler/1648/istanbul-sozlesmesi-metni(5 Kasım 2017)

"Kadın İstihdamı En Sıkıntılı Alanlardan Biri", https://www.dogrulukpayi.com/bulten/2018-de-kadin-istatistikleri (25.02.2020)

Karaismailoğlu, S.; *Kadın Beyni Erkek Beyni*, Elma; Ankara, 2017.

Karakuş, H.; "Kraliçe Arı Sendromu-Pembe Taciz", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 2, Sayı:1, Mart 2014, s.352. https://www.academia.edu/24991437/KRALİÇE_ARI_SENDROMU_-PEMBE_TACİZ_-_THE_QUEEN_BEE_SYNDROME-_PİNK_ABUSE (03.05.2019.)

Kemal, O.; *Tersine Dünya*, Everest, İstanbul, 2019.

Kollontay; A.; *Kadınların Özgürlüğü*, Yarın, İstanbul, 1986.

"Konda'dan 'Toplumsal Cinsiyet Raporu': Toplumun yarısından Fazlası Kadın Çalışmak İçin Eşinden İzin Almalıdır Diyor", *Sputnik Türkiye*, 16.11.2019, https://tr.sputniknews.com/turkiye/201911161040637855-kondadan-toplumsal-cinsiyet-raporu-toplumun-yarisindan-fazlasi-kadin-calismak-icin-esinden-izin/ (01.12.2019)

Kordova, S.; "The Disturbing Science Behind Subconscious Gender Bias", *The Establishment*, 22.09.2016 https://medium.com/the-establishment/the-disturbing-science-behind-subconscious-gender-bias-cda0a44261e5 (24.03.2019)

Kuran, E.; "Türkiye'de Kadın Haklarının Gelişmesi", *Milli Kültür*, cilt:1, s.6, Haziran 1977.

Latu, I.&Stewart, T.&Meyers, A.& Lisco, C; "What We Say And What We Think About Female Managers Explicit Versus Implicit Association Of WomenWith Success", *Psychology Of Women Quarterly*, 32(2), 06 2011. https://www.researchgate.net/publication/233793092_What_We_Say_and_What_We_Think_About_Female_ManagersExplicit_Versus_Implicit_Associations_of_Women_With_Success (22.03.2019).

Leclerc, A.; *Parole De Femme*, Grasset&Fassquelle, Malesherbes,1980.

Lipsitz Bem, S.; *Lenses Of Gender: Transforming the Debate on Sexual Inequality*, Yale University Press, New Haven, 1993.

https://yalebooks.yale.edu/book/9780300061635/lenses-gender (04.06.2020)

Lipovetsky; G.; *La Troisieme Femme*, Gallimard, Paris, 1997.

Mernissi, F.; "Virginity and Patriarchy", *Women's Studies International Forum*, Cilt: 5, Sayı:2, 1982.
https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/0277539582900267 (01.05.2019)

Morin, E.; *Le Paradigme Perdu: La Nature Humaine*, Points, Paris, 2016.

Mouffe, C.; "Feminism, Citizenship and Radical Democratic Politics", C. Mouffe; *The Return of the Political*, Verso, London, NY, 1993, s.74-89

www.google.com/search?q=the+return+of+the+political+mouffe+pdf&oq=the+return+of+the+political&aqs=chrome.1.69i57j0l5.14240j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8 (10.01.2019)

Oğuz, K.; *Gündüz Feneri/Gündüz Vassaf İle Nehir Söyleşi*, Alfa, İstanbul, 2011.

"Osmanlı'da Eşcinsellik: Elinde Tesbih, Evinde Oğlan, Dudağında Dua", *T24* ,10.11.2013.
https://t24.com.tr/haber/osmanlida-escinsellik-elinde-tesbih-evinde-oglan-dudaginda-dua,243678 (01.11.2019)

"Osmanlı Eşcinsel Metinleri", *Türkiye LGBTİ Birliği*, 08.09.2014 http://lgbti.org/osmanli-escinsel-metinleri/ (18.08.2019)

Öztürk, U.C., Ecevher; "İşyerinde Tacizin Pembe Hali: Kadının Kadına Uyguladığı Mobbing", *U.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt XXXIV, Sayı 1, s.168,169,171. https://www.researchgate.net/publication/319702903_Isyerinde_Tacizin_Pembe_Hali_Kadinlarin_Kadinlara_Uyguladigi_Mobbing (03.05.2019)

Pateman, C. ; *Social Contract*
https://www.google.com/search?q=sexual+contract+complete+texte+pateman&oq=sexual+contract+complete+texte+pateman&aqs=chrome..69i57.30212j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8 (10.01.2019)

"Prevalence Data on Different Forms of Violence against Women" *UN Women, Global Database On Violence Against Women*
https://evaw-global-database.unwomen.org/en/countries/europe/sweden (26.02.2020)

"Prof. Avital Ronell And The Lie of The Feminist Academy" https://blog.simplejustice.us/2018/08/14/prof-avital-ronell-and-the-lie-of-the-feminist-academy/ (05.05.2019)

Ramos, M.R. ve diğerleri; "What Hostile and Benevolent Sexism Communicate about Men's and Women's Warmth and Competence" Group Processes&Intergroup Relations, 2016, 21/1, s.159-177. https://www.google.com.tr/search?source=hp&ei=knw3XP73KYXxrgTmkaboCg&q=ramos+sexism+and+gender+stereotypes&btnK=Google%27da+Ara&oq=ramos+sexism+and+gender+stereotypes&gs_l=psy-ab.3...1200.18494..19227...0.0..1.1645.13472.0j15j9j0j2j2j0j4j1.....0....1..gwswiz.....0..0i131j0j0i10j0i22i30j33i21j33i160j33i22i29i30.bC27b7QR26k (10.01.2019)

Raymond, J.; "Most of Us Are Biased", *Nature*, Cilt:495,07.03.2013, s.33-34. https://www.nature.com/articles/495033a , (28.04.2019)

"Reddedilen Eşcinsellik Tarihimiz ve Civelek Taburları, Yalan İftira Demekle Gerçeği Söyleyenlere Hain Suçlamasıyla Tarih Değişir mi?" *Gazete İnsan*, 17.03.2018. http://www.gazeteinsan.com/tarih/reddedilen-escinsellik-tarihimiz-civelek-taburlari-yalan-iftira-demekle-gercegi-soyleyenlere-hain-suclamasiyla-tarih-degisir-mi/ (01.11.2019)

"Revealed: Spice Girls T-Shirt Made In Factory Paying Stuff 35 Pence An Hour", *The Guardian*, 20.01.2019. https://www.theguardian.com/world/2019/jan/20/spice-girls-comic-relief-tshirts-made-bangladesh-factory-paying-staff-35p-an-hour (29.03.2019)

Rottenberg, C.; "Neoliberalizm feminizmi Nasıl Sömürüyor-Bu Konuda Ne Yapılabilir?" *5Harfliler*, 25.05.2018 http://www.5harfliler.com/neoliberalizm-feminizmi-nasil-somuruyor/ (29.03.2019)

"Ruanda'da Kabinenin Yarısından Fazlası Kadın", *Eşitlik, Adalet, Kadın Platformu*, http://esitlikadaletkadin.org/ruandada-kabinenin-yarisindan-fazlasi-kadin/, (24.11.2019)

Ruppanner, L.; "Women Are Not Better At Multitasking: They Just Do More Work, Studies Show", *Science Alert*, 15.09.2019, https://www.sciencealert.com/women-aren-t-better-multitaskers-than-men-they-re-just-doing-more-work (22.09.2019)

"Rwanda: Women to Take 67% of Parliamentary Seats", https://allafrica.com/stories/201809050028.html (01.05.2019)

Sakallı Uğurlu, N.; "Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeği: Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması" Ocak, 2002. https://www.researchgate.net/publication/235972688_Celisik_duygulu_cinsiyetcilik_olcegi_Gecerlik_ve_guvenirlik_calismasi_Ambivalent_sexism_scale_A_study_of_validity_and_reliability (25 Mart 2018)

Samuel, S.; "Alexa, Are You Making Me A Sexist, *Vox*, 12.06.2019, https://www.vox.com/future-perfect/2019/6/12/18660353/siri-alexa-sexism-voice-assistants-un-study (03.11.2019)

Sartre, J.P.; *Les Mains Sales*, Gallimard, Paris, 1948.

Saydam, M.B.; "Psikomitolojik Bakış: Dişil'den Eril'e Erkeklik Serencamı", *Psikeart/Erkeklik*, Mart-Nisan2017, Sayı:50/2017, s.60-67)

Shick, İ. C.; "Osmanlı'nın Eşcinsel Mirasına da Sahip Çıkılacak mı? *Duvar*, 27.03.2018. https://www.gazeteduvar.com.tr/hayat/2018/03/27/osmanlinin-escinsel-mirasina-da-sahip-cikilacak-mi/ (18.08.2019)

Single, J; "Maybe Clinton Lost Because of Implit Sexism, But The Implicit Association Test Can't Prove It", *The Cut*, 24.01.2017. https://www.thecut.com/2017/01/there-are-problems-with-the-gender-bias-iat-too.html (22.03.2019)

Solanas, V. ; *Erkek Doğrama Cemiyeti Manifestosu*, Sel, İstanbul, 2016.

"Sumerlerde Eşcinsellik", *Türkiye LGBTİ Birliği*, 4 Eylül 2019 http://lgbti.org/sümerlerde-escinsellik/ (06.09.2019)

Sykes, B.; *Adem'in Laneti/Erkeklerin Olmadığı Bir Gelecek*, KÜY, İstanbul, 2017.

Şafak, E.; *On Dakika Otuz Sekiz Saniye*, Doğan Kitap, İstanbul, 2019.

"The Richest People In The World", *Forbes*, 05.03.2019 .https://www.forbes.com/billionaires/#c0708c2251c7, (08.05.2019.)

"Think You Are All For Gender Equality? Your Unconsious May Have Other Ideas" *The Conversation*, 29.11.2016. https://theconversation.com/think-youre-all-for-gender-equality-your-unconscious-may-have-other-ideas-69520 (27.03.2019)

Toros, T.; *İlk Kadın Ressamlarımız*, Ak Yayınları, İstanbul, 1988.

"Turkey Ranks Better Than 19 of 149 Countries in Gender Equality" https://bianet.org/english/women/203678-turkey-ranks-better-than-19-of-149-countries-in-gender-equality (01.05.2019)

"Türkiye'de Kadınlar Aynı İşi Yaptıkları Erkeklerden %20 Daha Az Kazanıyor", *HaberTürk*, 08.03.2018 https://www.haberturk.com/turkiyede-kadinlar-ayni-isi-yaptiklari-erkeklerden-yuzde-20-daha-az-kazaniyor-1867302-ekonomi (08.05.2019)

Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Algısı Araştırması 2020, Kadir Has üniversitesi, Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi, İstanbul, 2020, s.60,61,64. https://gender.khas.edu.tr/sites/gender.khas.edu.tr/files/inlinefiles/TTCKAA2020.pdf

"UN Women Global Database On Violence Against Women: Turkey" https://evaw-global-database.unwomen.org/en/countries/asia/turkey (25.02.2020)

"Understanding Implicit Bias", http://kirwaninstitute.osu.edu/research/understanding-implicit-bias/ (24.03.2019)

Ün, C.; "XY Eşittir Erkek midir?", *Psikeart/Erkeklik*, Mart-Nisan2017, Sayı: 50/2017, s.25-27.

Ünal-Tekeli -Türkiye Davası (Basvuru no: 29865/96) www.inhak.adalet.gov.tr › ara › karar › unaltekeli2004 (28.10.2019),

Vakit, 1 Kanunuevvel 1335.

Viki, T&Abrams, D.; "But She Was Unfaithful: Benevolent Sexism and Reactions to Rape Victims Who Violate Traditional Gender Role Expectations" *Sex Roles*, 2002, NO: 47, s.289–293. https://www.researchgate.net/publication/226768862_But_She_Was_Unfaithful_Benevolent_Sexism_and_Reactions_to_Rape_Victims_Who_Violate_Traditional_Gender_Role_Expectations (10.01.2019)

"What Happens to #MeToo When a Feminist Is the Accused?" *The New York Times*, 13.08.2018 https://www.nytimes.com/2018/08/13/nyregion/sexual-harassment-nyu-female-professor.html (05.05.2019)

White, M.&White, G. "Implicit And Explicit Occupational Gender Stereotypes" *Sex Roles* 55(3), o8. 2006, s.259-266. https://www.researchgate.net/publication/225661298_Implicit_and_Explicit_Occupational_Gender_Stereotypes (22.03.2019)

"Why Gender Parity Matters" *World Economic Forum 2020*, https://www.weforum.org/reports/gender-gap-2020-report-100-years-pay-equality (26.02.2020)

"Women Still Majority Targets of Abusive Conduct at Work: 2017 WBI U.S. Survey" Workplace Bullying Institute, 26.06.2017, https://www.workplacebullying.org/gender/ (03.03.2019)

"Yapay Rahim Geliştihttriliyor", *Diken*, 18.10.2019. http://www.diken.com.tr/yapay-rahim-gelistiriliyor/ (27.02.2020)

Yaraman, A.; Adaptation Psychosociale Des Jeunes A La Transformation Des Roles Sexuels", *İşletme Fakültesi Dergisi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, Cilt:3, Sayı:1, 2002, s.98-105

Yaraman, A.; "Eril Tahakküm Topyekûn Bir Meseledir." *GS Üniversitesi İletişim Dergisi*, No:24, Haziran 2016 http://iletisimdergisi.gsu.edu.tr/issue/24432/258978 (25 Mart 2018)

Yaraman, A.; *Resmi Tarihten Kadın Tarihine/ Elinin Hamuruyla Özgürlük*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2001. (1. Basım Milliyet Yayınları, İstanbul 1992).

Yaraman, A.; "Toplumsal Değişme Ve Kadında Erkeksilik", *Psikanaliz Yazıları*, Sonbahar 2002, s.47-54.

Yaraman, A.; *Türkiye'de Kadınların Siyasal Temsili/Dişiliksiz Siyaset*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2015 (1. Basım 1999)

Yaraman, A.; "Türkiye'de Laiklik: Psikososyal Bir Yaklaşım", A.V. Turhan ve diğerleri; *Tarabya Çalışmaları*, M.Ü. Nihat Sayar Eğitim Vakfı Yayınları, İstanbul, 2009, s.387-402.)

Yaraman, A.; "72 Yılın Ardından Kadını İçermeyen Siyaset", *Toplumsal Tarih*, Aralık 2006, No. 156, s.14-22.

Yaraman, A.&Ertuna Biçer, B.; "Le Sexisme "Caché" des Professeurs d'Université en Turquie", G. Tchibozo; *Actes du Congrès International de Recherche en Sciences Humaines et Sociales*-Paris 2012, Analytrics, Strasbourg, 2012.

Yaraman, A.& İbrahimi, A.; "Arnavutluk'un ErkekKadınları: Burmeshëler", *Sanatatak*, 06.03.2017 http://www.sanatatak.com/view/arnavutlukun-erkekkadinlari-burmeshelar (01.11.2019)

Yücel, H.A..; *Geçtiğim Günlerden*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011.

DİZİN

Adet/Regl, 59, 60
Annelik, 27, 31, 36, 49, 56, 58, 71, 106, 107, 108, 144
Ataerki, Patriyarka, Pederşahi, 52, 67, 77, 88, 128, 134, 150

Bayan, 110
Bilişsel Çelişki, 20
Birinci Dalga Kadın Hareketi, 26, 106
Burrneshë (Erkekkadın), 128

Cinsel Tercih, 34, 119
Cinsel Yönelim, 34
Cinsellik, 16, 52, 125, 137, 150
Cinsiyetçi İkiyüzlülük, 10, 13, 14, 15, 16, 22, 23, 49, 55, 60, 61, 69, 77, 84, 86, 88, 89, 91, 92, 97, 101, 106, 108, 111, 115, 119, 121, 124, 133, 149, 150
Cinsiyetçilik, 11, 12, 14, 15, 16, 23, 36, 44, 49, 51, 53, 55, 57, 60-63, 67, 71, 72, 76, 81, 83, 84, 87, 92, 106, 107, 111, 116, 120, 121, 124, 129, 133, 135, 146, 159

Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik, 51
Çift Soyadı, 72, 75, 77, 78
Çocuk İstismarı, 149

Denklik, 45, 113, 123, 126, 149
Doğum Kontrol Hapı, 143
Düşmanca (Hostile) Cinsiyetçilik, 51

Ensest, 146
Eril Tahakküm (*La domination masculine)* 63, 77
Erken Cumhuriyet Dönemi, 98, 112
Eşcinsel, Homoseksüel, 82, 120, 136, 138, 139, 157, 159
Eşit/Eşitlik, 26, 33,37, 39, 49, 58, 67, 72, 89, 97, 98, 100, 107, 115, 119, 128, 132, 135, 154, 158

Feminist, 10, 22, 30, 34, 37, 46, 55, 57, 59, 66, 69, 70, 71, 90, 91, 96, 113, 119, 128, 149, 154, 158
Feminizm, 14, 15, 95
Femvertising, 96
Fiziki Şiddet, 40, 64
Flört Şiddeti, 120

Gebelik/Gebe, 9, 57, 107, 144, 146, 148
Geç Kapitalizm, 97, 150

Gebelik/Hamilelik, 57, 130, 144

Hegemonya, 16, 21, 44, 48, 62, 63, 65, 88, 96, 123, 143
Heteronormativite, 139
Heteroseksist/Heteroseksizm 13, 16, 34, 37, 44, 80, 89, 123, 139, 147, 150

İkinci Dalga Kadın Hareketi, 34, 125

Kota, 111, 113, 114
Kromozom, 123, 142
Küresel Kapitalizme, 98
Kürtaj, 41, 95

LGBTİ, 137, 139, 157, 159

Menopoz, 59
Mobbing, 103, 105

Neoliberalizm, 95, 158

ÖÇT (Örtük Çağrışım Testi), 81, 82, 83, 84, 85
Örtülü Taraflılık (implicit bias), 81

Penis Kıskançlığı, 144
Pozitif Ayrımcılık, 45, 46, 66, 79
Psikolojik Şiddet, 64

Rahim Kıskançlığı, 144
Reaksiyon Formasyon (Karşı Tepki Verme), 119, 144

Simgesel Şiddet (violence symbolique) 63
Siyaset Psikolojisi, 11, 145
Sosyal Psikoloji, 87
Soyadı Alyansı, 72, 75, 77

Telafi (compensation), 57, 123
Toplumsal Cinsiyet, 23, 33, 40, 52, 61, 62, 78, 81, 89, 123, 124, 126, 129, 138, 146, 149
Tüketim Toplumu, 135
Tüp Bebek, 141, 143, 146

Yardımsever (benevolent) cinsiyetçilik, 51-53, 55, 61, 71, 87
Yüceltme, 9, 106

CİNSİYETÇİ İKİYÜZLÜLÜK

AYŞEGÜL YARAMAN

Ayşegül Yaraman öğrenimini İzmir, İstanbul ve Paris'te yaptı. 1991'de doktor, 1998'de doçent, 2004'te profesör oldu. 1990'dan beri Marmara Üniversitesi Fransızca Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nde öğretim üyesidir.

Anthologie de Nouvelles Turques Contemporaines (Publisud, Paris, 1992), *Toplumsal Değişme ve Kişilik Özellikleri* (Bağlam Yayınları, 2003), *Resmi Tarihten Kadın Tarihine* (Bağlam Yayınları, 1992, 2001), *Kadın Yaşantıları* (Yay. Haz.) (Bağlam Yayınları, 2003), *Türkiye'de Kadınların Siyasal Temsili / Dişiliksiz Siyaset* (Bağlam Yayınları 1995, 2015) adlı kitaplarıyla çeşitli makale ve bildirileri vardır. Ayrıca Biyografya kitap dizisi Yayın Yönetmeni'dir.

www.aysegulyaraman.com

Cinsiyetçi ikiyüzlülük, sosyolojinin genel tartışmalarını hiç es geçmeden, ideolojik olarak bireyde vuku bulan ve fakat dönerek toplumsalı da biçimleyen yönüyle aslında psikoloji ve siyaset biliminin kesişme noktasında "yüzen" bir kavram olarak geliştirilmiştir.

Cinsiyetçi ikiyüzlülük bir suçlama değil, bir tespittir ve herkes hayatının bir aşamasında, bir konuda ve çoğunlukla fark etmeden onu uygular.

Cinsiyetçi ikiyüzlülük, tarihin bu aşamasında cinsiyetçiliğin, karşıt bir söyleme bürünerek yeniden üretimini sağlamaktadır; aleni cinsiyetçi ayrımcılıktan çok daha tehlikelidir; zira sinsidir ve sözde muhalefetin içine yedirilmiştir.

Cinsiyetçi ikiyüzlülük çeşitli dereceleriyle hegemonik ataerkinin ve heteroseksizmin en mükemmel ama aciz direnişidir.

Cinsiyetçi ikiyüzlülüğü anlamak ve arınmaya çalışarak bilinç yükseltmek kitabın temel amacıdır.

AYŞEGÜL YARAMAN

ISBN 978-605-9911-63-4

BAĞLAM